

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ **1912-2012**

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

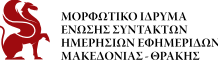
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ **1912-2012**

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ **1912-2012**
ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

© ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

ISBN 978-960-99107-2-9
ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ 2012

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ
Χρίστος Ζαφείρης
Ηλίας Κουτσούκος
Γιάννης Κοτσιφός
Γιώργος Αναστασιάδης
Μανώλης Κανδυλάκης

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ – ΕΠΟΠΤΕΙΑ
Χρίστος Ζαφείρης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Γιάννης Κοτσιφός

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
Ξένια Χατζοπούλου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
Θανάσης Γεωργίου/geographik.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ
thessprint

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος **Μόσχος Βοϊτσίδης**
Αντιπρόεδρος **Χρίστος Ζαφείρης**
Γενικός γραμματέας **Ηλίας Κουτσούκος**
Ταμίας **Βασίλης Κοντογουλίδης**

Μέλη
Απόστολος Λυκεσάς
Κώστας Μπλιάτκας
Αναστασία Μποζίνη
Δημήτρης Ντόζης
Χριστίνα Χαλεπλίδου

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

**ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1912-2012**

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

1912-2012

Οδοδείκτες προς το μέλλον

Το Μορφωτικό Ίδρυμα της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης σταθερά υπηρετεί την υποχρέωση να αποτυπώνει τον ρόλο που διαδραμάτισαν η δημοσιογραφία και ο Τύπος στη νεότερη ιστορία.

Μέσα σε αυτό το σχήμα, η συμπλήρωση 100 χρόνων ελεύθερης Θεσσαλονίκης αποτελεί ξεχωριστή αφορμή για να αναδειχτεί η συμβολή των εφημερίδων στη διαδρομή που διαμόρφωσε το νεότερο πρόσωπο της πόλης.

Στον τόμο που ετοιμάσαμε για τον λόγο αυτόν, οδηγός για τη συγκέντρωση και την επιλογή του υλικού ήταν τα μεγάλα γεγονότα της εκατονταετίας, με μια αμφίδρομη προσέγγιση: από τη μια η ένταση και η σημασία τους για την πόλη, από την άλλη η διαχείρισή τους από τον Τύπο. Στην αλυσίδα που αυτά σχηματίζουν, αλλά και στην επισκόπηση της τοπικής έντυπης δημοσιογραφίας, που επίσης επιχειρείται στην έκδοση, ελπίζουμε ότι, μεταξύ των άλλων, διακρίνονται χρήσιμοι οδοδείκτες για τη μελλοντική πορεία της δημοσιογραφίας μέσα στο δαιδαλώδες και δύσβατο σημερινό πεδίο.

Μόσχος Βοϊτσίδης
Πρόεδρος του Μορφωτικού Ιδρύματος
της ΕΣΗΕΜ-Θ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

1912-2012

Το Μορφωτικό Ίδρυμα της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, ανταποκρινόμενο στους σκοπούς που περιγράφονται στο Καταστατικό του, προσπαθεί από το έτος της ίδρυσής του (2006) να αναδείξει και να συστήσει στο ευρύ κοινό πεδία στα οποία η δημοσιογραφική ιστορία τέμνεται με την Ιστορία της Βόρειας Ελλάδας. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων, οργάνωσε τρεις σημαντικές εκθέσεις ντοκουμέντων, οι οποίες αφορούσαν:

- Την έκδοση της πρώτης ελληνικής εφημερίδας από τους Δυτικο-μακεδόνες αδελφούς Μαρκίδες Πούλιου στη Βιέννη, το 1790.
- Τον Παράνομο Τύπο στην περίοδο της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944).
- Τον Αντιδικτατορικό Τύπο, όπως αναπτύχθηκε σε ολόκληρη την Ελλάδα, αλλά και εκτός της χώρας, την περίοδο 1967-1974.

Το υλικό των εκθέσεων και τα πρακτικά των ημερίδων που διοργανώ-νονταν κάθε φορά με το ίδιο αντικείμενο αποτυπώθηκαν σε τρεις θε-ματικούς τόμους, οι οποίοι αποτελούν παρακαταθήκη του Μορφωτι-κού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΜ-Θ στην έρευνα γύρω από τα αντίστοιχα αντικείμενα και τεκμηριωμένη σύστασή τους στο αναγνωστικό κοινό.

Το 2012, η Θεσσαλονίκη γιορτάζει τα 100 χρόνια της ελευθερίας της. Επί της ουσίας, η επέτειος αυτή επιτρέπει μια αναδρομή, σε πολλά πεδία, στην εκατονταετία κατά την οποία το πρόσωπο της πόλης άλλαξε ριζικά. Το πεδίο που αναλογεί στο Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΜ-Θ, ο Τύπος, επίσης μεταμορφώθηκε μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα. Στον τόμο-λεύκωμα που κρατά στα χέρια του ο αναγνώστης ανιχνεύονται τα κυρίαρχα σήματα αυτής της διπλής μεταμόρφωσης: περισσότερα από εκατό γεγονότα-σταθμοί της περιόδου 1912-2012 καταγράφονται μαζί με αποτυπώσεις τους στις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα καταγράφεται ο πλήρης κατάλογος όλων των φύλλων που κυκλοφόρησαν στην πόλη αυτά τα 100 χρόνια. Μέσα απ' αυτή τη διπλή προσέγγιση συνοψίζεται η δημοσιογραφική ιστορία

Εκατό χρόνια που μεταμόρφωσαν τη Θεσσαλονίκη και τον Τύπο της

της Θεσσαλονίκης και ανιχνεύεται η διαμόρφωση του ιστορικού προσώπου της. Ο «διάλογος» αυτός δεν είναι ανοίκειος: οι δημοσιογράφοι, χωρίς να το διεκδικούν απαραίτητως οι ίδιοι, μοιραία αναλαμβάνουν ρόλο ιστορικού, προσαρμοσμένο στις διαστάσεις του καθημερινού τους έργου τη στιγμή που το ασκούν, αλλά εκτεινόμενου στα όρια που αρχίζει η ιστοριογραφία, όταν αυτό εξεταστεί αναδρομικά. Και αντιστρόφως, οι αλλαγές στον χώρο του Τύπου γίνονται συχνά χρήσιμα εργαλεία για να αντιληφθεί κανείς και να ερμηνεύσει τους κυματισμούς της Ιστορίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το υλικό του τόμου διακρίνεται σε τρεις ενότητες:

1. Στην εξέταση του ρόλου του Τύπου ως κιβωτού ιστορικής μνήμης, την οποία επιχειρεί ο καθηγητής της Νομικής Σχολής του Αριστοτε-λείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πύργος Αναστασιάδης (διδάσκει Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας).
2. Στην καταγραφή του συνόλου των εφημερίδων που κυκλοφόρησαν στη Θεσσαλονίκη τα έτη 1912-2012. Για τις σημαντικότερες από αυτές παρατίθενται συνοπτικά στοιχεία της εκδοτικής ιστορίας τους. Το σύνολο του υλικού αυτού επεξεργάστηκε ο δημοσιογράφος Μανώλης Κανδυλάκης, ερευνητής της ιστορίας του βορειοελλαδικού Τύπου.
3. Στην παράθεση μεγάλων γεγονότων, που διαμόρφωσαν το ιστορικό πρόσωπο της Θεσσαλονίκης, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στις εφημερίδες της. Για την επιλογή τους οι δύο παραπάνω βασικοί συντελεστές της έκδοσης συνεργάστηκαν με επιτροπή του Μορφωτικού Ιδρύματος, η οποία είχε την εποπτεία του τόμου. Την έρευνα για τον εντοπισμό των φύλλων και τη σύνταξη των κειμένων έκανε ο νέος ιστορικός, πτυχιούχος του ΑΠΘ, Χάρης Ραϊτσίνης.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΜ-Θ ευχαριστεί θερμά τους πολιτισμικούς φορείς,

τους φίλους και τους συνεργάτες που συνέδραμαν στη συγκρότηση του αφιερωματικού αυτού τόμου για τον «ελληνικό» αιώνα της Θεσσαλονίκης και συνέβαλαν στην κατά το δυνατόν πληρότητά του. Ευχαριστεί ιδιαίτερα τους βασικούς συνεργάτες του τόμου Πύργο Αναστασιάδη, Μανώλη Κανδυλάκη, Χάρη Ραϊτσίνη και Θανάση Γεωργίου, τη διευθύντρια της Βουλής των Ελλήνων Ευρυδίκη Αμπατζή, τον διευθυντή των Αρχείων Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ) Βαγγέλη Καραμανωλάκη, τον διευθυντή του Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης (ΚΙΘ) του Δήμου Θεσσαλονίκης, Αντώνη Σατραζάνη, και τον επιστημονικό συνεργάτη του ίδιου φορέα, Ανέστη Στεφανίδη, την Ελπίδα Βιάννη, προϊστάμενη Τμήματος Εκδόσεων & Δημοσίων Σχέσεων Κρατικού Θεάτρου Β. Ελλάδος. Ευχαριστεί τέλος τον μοναδικό χορηγό του τόμου, από τους πολλούς στους οποίους απευθύνθηκε για να ενισχύσουν την προσπάθειά του, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Μορφωτικού Ιδρύματος της ΕΣΗΕΜ-Θ δε θεωρεί ότι με τον αφιερωματικό τόμο της εκατονταετηρίδας εκπλήρωσε το καθήκον του προς την πόλη και τους επώνυμους και αφανείς εργάτες του Τύπου της Θεσσαλονίκης, εκδότες, δημοσιογράφους και τεχνικούς, που «συνέγραψαν» την Ιστορία της μαζί με άλλες ζωντανές δυνάμεις της. Ευελπιστεί να φέρει στο φως και άλλες λανθάνουσες δράσεις του Τύπου, άγνωστες πτυχές της βορειοελλαδίτικης δημοσιογραφίας και ιστορίες αγώνων και προσφοράς των ανθρώπων της, στο πλαίσιο, βέβαια, των δυνατοτήτων που θα επιτρέψει η οικονομική κατάσταση του κλάδου μας και η δύσκολη για την Ελλάδα συγκυρία.

Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Μορφωτικού Ιδρύματος

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

**ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1912-2012**

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

12

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΩΣ ΚΙΒΩΤΟΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Με τα σημάδια της Ιστορίας
στις (παλιές) εφημερίδες της

24

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΝΔΥΛΑΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία για τις σημαντικότερες
ελληνικές εφημερίδες

66

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Μεγάλα γεγονότα στον καθρέφτη
του Τύπου

230

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Όλες οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης
σε τρεις πίνακες

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

1912-2012

Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΩΣ ΚΙΒΩΤΟΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Με τα σημάδια της Ιστορίας
στις (παλιές) εφημερίδες της

Με τα σημάδια της Ιστορίας της Θεσσαλονίκης στο «σώμα» τους, οι εφημερίδες της¹ σχηματίζουν μια κιβωτό μνήμης που ακόμη δεν έχει επαρκώς αξιοποιηθεί. Στις στήλες τους έχουν

αποτυπωθεί σημαντικές στιγμές και πολύτιμες εικόνες από την πολιτική μας Ιστορία, από την καθημερινή ζωή της πόλης και από την ιστορική διαδρομή της πνευματικής Θεσσαλονίκης και ιδίως της εφημεριδογραφίας της.

Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης, ως καθημερινό «δημοψήφισμα» και «ψυχογράφημα» κάθε εποχής, καταλαμβάνει προνομιακή θέση στο εκτεταμένο –και σ’ ορισμένα σημεία αδιερεύνητο ακόμη– έδαφος της χρονογραφίας της πόλης. Και όχι μόνο για όσα γράφει, αλλά και για όσα δε γράφει, είτε επειδή δεν τα θεωρεί σπουδαία είτε επειδή επιλέγει την αποσιώπησή τους.

Οι δημοσιογράφοι του τοπικού Τύπου «έγραψαν» πάντως την ιστορία του εκάστοτε παρόντος, αλλά και τη δική τους ιστορία, δημιουργώντας έναν αξιόλογο πολιτικό και δημοσιογραφικό πολιτισμό.

Για το ιστορικό υπόβαθρο του Τύπου της Θεσσαλονίκης υπάρχει εκτενής και εμπεριστατωμένη επισκόπηση και καταγραφή στοιχείων και πληροφοριών στα βιβλία του Μ. Κανδυλάκη², του Γ. Αναστασιάδη³ και διακεκριμένων μελετητών, λογοτεχνών και δημοσιογράφων.⁴

Το σημαντικό αυτό απόθεμα, εμπλουτισμένο και με τις πρόσφατες εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης⁵, και με την έκδοση του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών⁶, υποστηρίζει το εγχείρημα για μια τεκμηριωμένη και ελκυστική αναπαράσταση της Ιστορίας μέσα από τις παλιές εφημερίδες.⁷

Ταυτόχρονα, ενθαρρύνει την ανίχνευση και τη συζήτηση ζητημάτων που έχουν συνυφανθεί με τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο των εφημερίδων της πόλης και την αυτοχή τους στον χρόνο: πώς να αποτιμηθεί, για παράδειγμα, ο εφήμερος βίος ή η εντυπωσιακή μακροβιότητά τους; (Η *Μακεδονία* συμπλήρωσε 100 χρόνια ζωής – βλ. το επετειακό φύλλο της στις 10 Ιουλίου 2011).

Για να αξιολογηθούν και να αξιοποιηθούν οι παλιές εφημερίδες της πόλης δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι εφημερίδα δεν είναι μόνον ο εκδότης, οι δημοσιογράφοι, οι τυπογράφοι και οι πάσης φύσεως συνεργάτες της. Είναι και οι αναγνώστες της. Δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο τη διαβάζουν, τη συζητούν και τη στηρίζουν. Είναι οι μνήμες που διαμορφώνονται από την απήχηση της εφημερίδας σε κάθε εποχή, ανεξάρτητα από το πόσο αυτή η «ακτινοβολία» της συμβαδίζει με τη μικρή ή μεγάλη κυκλοφορία της. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι η αποτίμηση του κύρους και της δυναμικής μιας εφημερίδας δεν γίνεται μόνο με

βάση τους αριθμούς κυκλοφορίας. Η προσέγγιση στις εφημερίδες της πόλης δε θα πρέπει να αγνοήσει τρεις τουλάχιστον ιστορικές παραμέτρους:

Οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης δε διέθεταν τις γόνιμες εμπειρίες και τις κατακτήσεις των αθηναϊκών εφημερίδων που στην περίοδο 1835-1912, με συνταγματικά κατοχυρωμένη την Ελευθερία του Τύπου (ιδίως μετά το Σύνταγμα του 1864), ανέλαβαν ουσιαστικό πολιτικό ρόλο και συνέβαλαν σημαντικά στην υπεράσπιση των δημοκρατικών θεσμών και στην ευρύτερη πολιτική και πνευματική αγωγή του αναγνωστικού κοινού.⁸

Ωστόσο, μια δεκαετία σχεδόν πριν την απελευθέρωση, μπορούσε να διαβάσει κανείς στη *Νέα Αλήθεια* (12/6/1903) βαρυσήμαντα κείμενα όπως το παρακάτω:

Η πόλις μας, ήτις εποίησατο κατά τα τελευταία έτη καταπληκτικές προόδους υπό την ηθικήν και πνευματικήν άποψιν, δεν υστέρησε και εις ό,τι αφορά τον διερμηνέα της κοινής γνώμης, τον Τύπον. Διά του Τύπου διαδίδονται αι ορθαί ιδέαι, δι’ αυτού διερμηνεύεται η κοινή γνώμη, αυτός πρωτοστατεί [...] διαφωτίζουν την κοινωνίαν, παρακολουθούν βήμα προς βήμα την επισημονικήν, φιλολογικήν, κοινωνικήν και πολιτικήν κίνησιν και εξέλιξιν [...]

Δυστυχώς όμως, ενώ αι λοιπαί Κοινότητες της Θεσσαλονίκης είχαν ανά δύο εκάστη δημοσιογραφικά όργανα, η ημετέρα Ορθόδοξος Ελληνική ανεπαρκώς αντιπροσωπεύετο εν τω δημοσιογραφικώ κλάδω διά μίας και μόννης εφημερίδος.

Υπήρχε λοιπόν κενόν, χρήζον πληρώσεως, διότι εν πλήρει εικοστώ αιώνι καθ’ ον τα γράμματα και αι επιστήμαι διαδίδονται μετά καταπληκτικής ταχύτητος, τα δε πολιτικά και άλλα σημαντικά γεγονότα διαδέχονται άλληλα αστραπιαίως, ήτο μέγιστον ατύχημα να υστερεί η ημετέρα ενταύθα ελληνική κοινωνία εις τον ευγενή της αναπτύξεως και της προόδου αγώνα.

Η Θεσσαλονίκη, για λόγους γεωπολιτικούς και ιστορικούς, βίωσε πολύ πιο έντονα και παρατεταμένα τις περιπέτειες της πολιτικής και πνευματικής ελευθερίας στη χώρα μας. Οι εφημερίδες της πόλης πέρασαν μέσα από πιο πολλές συμπληγάδες: πιέσεις, προληπτική λογοκρισία, κατασταλτικές επεμβάσεις της εξουσίας και εσωτερικευμένη λογοκρισία των δημοσιογράφων τους, ιδίως στα ζοφερά (1945-49), τα «πέτρινα» (1950-1967) και τα αυταρχικά (1967-74) χρόνια.

Ειδικά για τη σχέση μεταξύ εφημερίδων και καθεστώτος στα χρόνια της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου 1936 δεν έχουμε επαρκή βιβλιογραφία. Υπάρχει, πάντως, η πολύτιμη μαρτυρία του Κ. Δημάδη:

[...] οι πιέσεις από την σκληρή λογοκρισία της δικτατορίας στον Τύπο ήταν καθημερινές. Διαγραφές φράσεων και τίτλων, υποχρεωτική τοποθέτηση θεμάτων που υμνούσαν την δικτατορία σε περίοπτη θέση. Η Μακεδονία πάντως, χωρίς να πτοηθεί, υπέσκαπτε την 4η Αυγούστου όσο μπορούσε...⁹

Και υπάρχει το παρακάτω χαρακτηριστικό απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Ν. Μπακόλα *Η Μεγάλη Πλατεία*:

Μ’ όλο που η εφημερίδα ήταν με τους «λαϊκούς», ήρθαν το τρίτο βράδυ δύο δάσκαλοι κι ένας ναματάρχης πέσαν και διαβάζαν τα δελτία, τις ειδήσεις κι όλο σβήναν και είχαν και μια κόκκινη σφραγίδα που αιμάτωνε η εφημερίδα κι όλο βρίζαν οι συντάχτες και οι τυπογράφοι που τα ξανάφτιαχναν δυο φορές...¹⁰

03 Οι εφημερίδες της πόλης, σε γενικές γραμμές, ανταποκρίθηκαν στα αιτήματα και στις προκλήσεις που έθεσαν στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης ο αλυτρωτισμός, ο εθνικισμός, ο διχασμός, ο πόλεμος, η προσφυγιά, τα κινήματα, οι δικτατορίες, η αβασίλευτη δημοκρατία, η Κατοχή, η Αντίσταση, ο εμφύλιος, ο καχεκτικός κοινοβουλευτισμός.

Είχαν όμως και μια σχετική αυτονομία από τους κοινωνικούς, πολιτικούς και θεσμικούς όρους κάτω από τους οποίους γεννήθηκαν και εξελίχθηκαν. Όπως υποστηρίζει ο Γ. Σκαμπαρδώνης:

Οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης δεν αντικατοπτρίζουν μόνο την ιστορία των περιπετειών της πόλης [...]. Είναι λιγότερο μηχανιστικά παράγωγα και κάτοπτρα των εκάστοτε συνθηκών και περισσότερο παιδιά του πάθους συγκεκριμένων ανθρώπων, των εφημεριδάδων...¹¹

«Κάθε άνθρωπος», έγραψε ο Δ. Ψαθάς, «κάθε εφημερίδα κι ένα πάθος». Ο Τύπος, λοιπόν, της Θεσσαλονίκης είχε αυτό που λέμε «ψυχή» και δημιούργησε την δική του παράδοση, το δικό του συναισθηματικό δέσιμο με το αναγνωστικό κοινό και τους δικούς του αξιόλογους εκδότες και δημοσιογράφους (Κούσκουρας, Βελλίδης, Μπήτος, Ωρολογάς, Γουγούσης, Λεβαντής, Μεσολογγίτης, Σνωκ, Φαρδής, Χασηρτζόγλου, Ταχογιάννης, Θεοδωρίδης, Ιωαννίδης, Δημάδης για να μείνουμε μόνο στα προπολεμικά ονόματα που «κάποτε σημαίνουν»...).

Για να εισέλθει κανείς στον γνωστό-άγνωστο κόσμο των παλιών εφημερίδων και να τις ανακαλύψει, συνάπτοντας μαζί τους μια ουσιαστική σχέση, δεν είναι αρκετό να τις διαβάσει

Ο πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής, Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης, αριστερά, υποδέχεται τον Ελευθέριο Βενιζέλο, στη Θεσσαλονίκη στις 26 Σεπτεμβρίου 1916, πάνω στο πλοίο που τον μετέφερε, και θέτει το Κίνημα της Εθνικής Αμύνης στην υπηρεσία της Επαναστατικής Τριανδρίας. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

στον υπολογιστή ή σε φωτοτυπίες. Πρέπει να τις αγγίξει, να τις φυλλομετρήσει, να μυρίσει το «άρωμα» (κι ας είναι ενίοτε και «μούχλα») της εποχής, να μείνει για ώρες στοχαζόμενος πάνω από τα «σώματά» τους.

Είναι χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Ευάγγελος Παπανούτσος σε επιφυλλίδα του στο *Βήμα* (13/7/1950) με τίτλο «Παλιές εφημερίδες»:

Καθώς ξεφυλλίζετε τις μεγάλες κιτρινισμένες σελίδες είναι αδύνατον να μην παρασυρθείτε απ’ αυτά τα λησμονημένα κείμενα του παλαιού καλού καιρού [...] γοητευμένοι που εισδύετε σε μια ξεχασμένη γωνιά ενός παρελθόντος που έχει τα θέληγträ του [...]. Σχηματίζεται μέσα μας το αίσθημα ότι ηλικιωθήκαμε περισσότερο, χωρίς να έχουμε γεράσει... Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Κι ένα άλλο αίσθημα μας μένει από το διάβασμα. Μια γλυκόπικρη γεύση της ματαιότητας των εγκοσμίων. [...] Για τούτο αισθανόμαστε τόσο κοντά μας τον Καβάφη, που ήξερε να διαβάξει και να εμπνέεται από τα «ψιλά» των παλαιών εφημερίδων.

Πρέπει, λοιπόν, να έχουμε εντρυφήσει όχι μόνο στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης αλλά και σ’ όλα τα δημοσιεύματά τους, ακόμη και σ’ εκείνα τα μικρά και καταφρονεμένα μονόστηλά τους, που περιέχουν «διαμαντάκια» για τους ερευνητές. Όταν ξεφυλλίζει κανείς τους παλιούς τόμους των εφημερίδων, πρέπει να αναρωτηθεί: πώς, τότε και πού διάβαζαν οι Θεσσαλονικείς τις εφημερίδες τους; Και ακόμη, τι επέλεγαν να διαβάσουν όσοι δεν τις ξεκοκάλιζαν από την αρχή ως το τέλος; Σ’ ένα ενδιαφέρον ρεπορτάζ της *Μακεδονίας* (21/6/1936) παρατίθεται η άποψη του «μπακαλόγατου»:

Εγώ διαβάζω κάθε μέρα τη Μακεδονία. Την αγοράζει το αφεντικό και τη βουτώ για λίγη ώρα έτσι στα κλεφτά. Την διαβάζω ολόκληρη σε 5’ και δεν μου φεύγει κανένα νέο. [...] Διαβάζω όλους τους τίτλους από την πρώτη ως την τελευταία σελίδα. Κοιτάζω με προσοχή και τις φωτογραφίες και έτσι είμαι μέσα σ’ όλα.

Στο ίδιο ρεπορτάζ υπάρχει η μαρτυρία του παλιού συνταξιούχου, που παθαίνεται για το κύριο άρθρο, του παιδιού στο χασάπικο της Στοάς Μοδιάνο, που βυθίζεται στις λεπτομέρειες των εγκλημάτων, του εισπρακτοράκου που διαβάει μόνο τις ρεκλάμες κ.τ.λ.

Οι Θεσσαλονικείς, λοιπόν, συμπεριφέρονταν σχεδόν όπως και όλοι οι άλλοι αναγνώστες, εφημεριδοφάγοι ή μη: διάβαζαν τις εφημερίδες «τους» στους δρόμους και τις πλατείες, στους χώρους δουλειάς, στα τραμ, στα λεωφορεία και στα τρένα, στις ακτές, στα διαλείμματα των κινηματογράφων, στα καφενεία (με τα κοινόχρηστα φύλλα, που καταντούσαν ως το βράδυ κουρέλια). Και στα γήπεδα, όπου, όταν τελείωνε το ματς και οι φίλαθλοι σηκώνονταν όρθιοι, έβλεπες όλο τον ημερήσιο και αθλητικό Τύπο της Θεσσαλονίκης και των Αθηνών αφημένο στις κερκίδες – δεν είχαν ακόμη «εφευρεθεί» τα μαξιλαράκια από φελιζόλ...

1912-2012

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Με τα σημάδια της Ιστορίας στις (παλιές) εφημερίδες της

Οι αναγνώστες της πόλης αγόραζαν τις εφημερίδες τους από τα περίπτερα ή από τους εφημεριδοπώλες (που διαλαλούσαν τις ειδήσεις, οργώνοντας τις γειτονιές και τις αγορές) ή τις διάβαζαν λαθραία (το 1954 είχε απαγορευτεί με νομοθετικό διάταγμα η λαθρανάγνωση των εφημερίδων).

Και πόσοι άραγε αναγνώστες ήταν τελικά «αιχμαλωτισμένοι» από τις λαϊκές επιφυλλίδες τύπου Τσακιτζή (σ' ατελείωτες συνέχειες κι όχι μόνο στον *Ελληνικό Βορρά*), πόσοι ήταν αυτοί που ήθελαν να αναγνωρίζονται πολιτικά κρατώντας την εφημερίδα της προτίμησής τους στα χέρια, και πόσοι την έπαιρναν μόνο για να δουν τα «κοινωνικά» (η *Μακεδονία* στα χρόνια του '60 αφιέρωνε σελίδες ολόκληρες για να γραφούν τα ονόματα αυτών που «δεν εορτάζουν και δεν δέχονται επισκέψεις»...) ή να διαβάσουν το μονόστηλο με τίτλο «Τι νέα απ' την Πόλη» (Κωνσταντινούπολη).

Οφείλουμε, λοιπόν, να ιχνηλατήσουμε και να σταθμίσουμε αυτόν τον ιδιότυπο δεσμό ανάμεσα στον Τύπο της πόλης και στους αναγνώστες του σ' αυτήν τη διαλεκτική των σχέσεών τους, όπου είναι πολύ δύσκολο να εξακριβωθεί κάθε φορά πού αρχίζει και πού τελειώνει η προσαρμογή του αναγνώστη προς την εφημερίδα («του») και της εφημερίδας προς τον αναγνώστη («της»).

Χαρακτηριστικό είναι, πάντως, το παράθεμα από το βιβλίο του Λ. Ζησιάδη *Θεώνη* (αναφέρεται στη Θεσσαλονίκη του 1945-46):

Ο άντρας μου ο Αρίστος θα διαβάσει την εφημερίδα του φωναχτά καθώς εγώ θα πιάσω το πλεκτό μου, να μαθαίνω έτσι κι εγώ τα νέα και τα «κοινωνικά». [...] Άνοιξε την εφημερίδα του ο Αρίστος και βυθίστηκε στην ανάγνωση, σχολιάζοντας άλλοτε με γρυλλισμούς, άλλοτε με ειρωνικούς μορφασμούς, τα γραφόμενα ή πετώντας κάπου κάπου αγανακτισμένα επιφωνήματα. Έτσι διάβαζε πάντα την εφημερίδα του ο Αρίστος και το φχαριστιόταν.

Η εφημερίδα είναι γι' αυτόν το άλφα και το ωμέγα της διασκέδασης και της καλοπέρασης. Την ξεκοκαλίζει ως την τελευταία λέξη και όταν πάει στο καφενείο είναι από τους πιο ενημερωμένους.¹²

Στον πίνακα της ιστορικής πορείας του Τύπου της Θεσσαλονίκης υπάρχουν ορισμένοι «δείκτες», μερικές «πυξίδες» που πρέπει να προσεχθούν και να αξιοποιηθούν:

- Τα στοιχεία ταυτότητας, η ονομασία, το έμβλημα κάθε εφημερίδας (π.χ. τα χαρακτηριστικά κεφάλια του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου στη *Μακεδονία*).

- Η διεύθυνση των γραφείων και των τυπογραφείων. Θα είχε ενδιαφέρον ο χάρτης με την τοπογραφία των εγκαταστάσεων των εφημερίδων στις περασμένες δεκαετίες.

- Τα ονόματα των υπευθύνων. Ένα εύχρηστο λεξικό με τα βιογραφικά των πιο σημαντικών δημοσιογράφων της πόλης θα συνέβαλλε σημαντικά στην ανάδειξη της ιστορίας του Τύπου της Θεσσαλονίκης.

- Οι τίτλοι –ιδίως οι πρωτοσέλιδοι– με τις λέξεις-κλειδιά που συνοψίζουν το «μήνυμα», τη στρατηγική μιας εφημερίδας και προσανατολίζουν ανάλογα τον αναγνώστη (και τον σημερινό ερευνητή), καθώς τον οδηγούν στο να εντάξει τις βασικές πολιτικές πληροφορίες στο ερμηνευτικό-ιδεολογικό σχήμα που οι τίτλοι αυτοί έχουν υποβάλει. Ειδική κατηγορία συγκροτούν οι πρωτοσέλιδοι τίτλοι σε μέρες έντασης και έξαψης, όπως οι προεκλογικές περίοδοι ή ο καιρός πολέμου –ορισμένοι από αυτούς γράφουν ή «φτιάχνουν» ιστορία. Όπως σημειώνω στο κείμενό μου «Κιβωτός Εθνικής Μνήμης και Ιστορικής Αυτογνωσίας. Οι σελίδες της *Μακεδονίας* και το *Ελληνικό Έπος* του '40» στο έντυπο για τη σχετική έκθεση που έγινε τον Οκτώβριο του 1991 στο Βελλίδειο Πολιτιστικό Κέντρο:

Μέσα από τις χαρακτηριστικές ειδήσεις και ανακοινώσεις της Μακεδονίας, που τότε γινόταν ανάρπαστη από τους Θεσσαλονικείς που έσκυβαν κάθε πρωί, όπως γράφει ο Γ. Βαφόπουλος¹³, για να διαβάσουν τα ονόματα των τραυματιών και τις ειδήσεις του πολέμου, αναβιώνουν σκηνές της καθημερινής ζωής, που ξαφνικά έγινε τόσο διαφορετική μετά την 28η Οκτωβρίου 1940 με τους βομβαρδισμούς, τους συναγερμούς κλπ.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει μνεία σε μια ιδιότυπη εφημερίδα που κυκλοφόρησε το 1916-17 και έφερε τον τίτλο *Εφημερίς της Προσωρινής Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*. Ήταν το έντυπο θεσμικό όργανο στο οποίο δημοσιεύονταν οι διακηρύξεις, τα διατάγματα της προσωρινής κυβέρνησης, όταν η χώρα είχε διχαστεί σε «Κράτος των Αθηνών» και σε «Κράτος της Θεσσαλονίκης».¹⁴

- Τα κύρια άρθρα των εφημερίδων ως σύντομες πραγματείες που εξαίρουν το ουσιώδες και διαμορφώνουν τον δημόσιο διάλογο, το πολιτικό κλίμα κ.τ.λ. Άραγε πόσα τέτοια άρθρα με πολιτική εμβέλεια που ξεπερνά τα όρια της πόλης και της συγκυρίας θα ανακαλύπταμε στους τόμους των παλιών εφημερίδων της Θεσσαλονίκης;

- Οι ειδήσεις και τα ρεπορτάζ, τα οποία, πάντως, θα πρέπει να ταξινομούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στην πρώτη εντάσσονται οι πληροφορίες για τα γεγονότα και τα πρόσωπα της πολιτικής σκηνής και η παράθεση ανακοινώσεων, δηλώσεων κ.λ.π. Στη δεύτερη κατηγορία περιέχονται στοιχεία συναφή με την καθημερινή ζωή της μικρής ανθρώπινης κλίμακας στην πόλη: κομμάτια που ανήκουν στο παζλ της μικροϊστορίας της Θεσσαλονίκης και διασώζουν όψεις της πόλης και ταυτόχρονα

Δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης μπροστά από το γιουγκοσλαβικό αεροπλάνο που τους μετέφερε στο Βελιγράδι, στις 17 Μαΐου 1930, εγκαινιάζοντας τις τακτικές πτήσεις ανάμεσα στις δύο πόλεις. Διακρίνονται, από δεξιά, μπροστά, οι σπουδαίοι δημοσιογράφοι της πόλης, Ν. Καστρινός, διευθυντής της Εφημερίδος των Βαλκανίων, Κ. Σνωκ, συνεργάτης της Νέας Αλήθειας, Στ. Χριστοδούλου, αρχισυντάκτης του Ταχυδρόμου της Βορείου Ελλάδος, Ελί Αττάς, διευθυντής της εβραϊκής Λ' Εντεπαντάν, και κάποιος άγνωστος. Πίσω διακρίνονται οι Γιουγκοσλάβοι επίσημοι που υποδέχτηκαν την αποστολή. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

το βλέμμα του συντάκτη στη συγκεκριμένη εποχή – ενίοτε και τη γοητεία της δημοσιογραφικής γραφής.

Όπως παρατηρεί ο Γ. Ιωάννου:

Στον ημερήσιο Τύπο από εκεί που δεν το περιμένεις δημοσιεύονται καμμιά φορά σπουδαία κείμενα. Κείμενα δημοσιογραφικά που δεν επιδιώκουν τίποτε άλλο παρά να μας δώσουν σε λίγες γραμμές την περιγραφή και την ουσία ενός συμβάντος. Τα βλέπεις και δεν πιστεύεις στα μάτια σου. Πρόκειται για εκφραστικά κατορθώματα που συνήθως ούτε υπογραφή φέρουν.¹⁵

• Για τη μικροϊστορία της Θεσσαλονίκης, όπως αναδύεται μέσα από τις στήλες των εφημερίδων της, έχει ιδιαίτερη σημασία το «ένδυμα» που «φοράει» κάθε χρόνο ο εορτασμός της επετείου της απελευθέρωσης της πόλης (26 Οκτωβρίου). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι διαδρομές-μεταμορφώσεις μέσα στον χρόνο των σημείων αναφοράς, των μνημοδόχων τόπων της Θεσσαλονίκης (παράλια, λιμάνι, Λ. Πύργος, Κάστρα, Βαρδάρι, Καμάρα, Άνω Πόλη, βυζαντινοί ναοί, εβραϊκά και μουσουλμανικά μνημεία κ.ά.). Τέλος, το ιστορικό «δρομολόγιο» δύο βασικών θεσμών της πόλης, του Πανεπιστημίου και της ΔΕΘ, αποτυπωμένο στις εφημερίδες της εποχής αξιώνει ειδικές προσεγγίσεις που έχουν πολλά να μας αποκαλύψουν.

• Τα χρονογραφήματα και οι επιφυλλίδες των εφημερίδων της πόλης διασώζουν την αίσθηση και τη «γλώσσα» κάθε εποχής. Ένα απάνθισμα με τα πιο σημαντικά χρονογραφήματα από τις εφημερίδες της πόλης στις δεκαετίες του '20, του '30, του '40, του '50 κ.τ.λ. νομίζω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο και ενδιαφέρον εντρύφημα, και όχι μόνο για δημοσιογράφους και φιλόλογους.¹⁶

• Τα ιστορικά αφιερώματα-αναγνώσματα που επιστρατεύονται, συνήθως όχι σε χρόνο «ανύποπτο», για να ενισχύσουν ή να επιβεβαιώσουν συγκεκριμένες πολιτικές επιδιώξεις των εφημερίδων, παρουσιάζουν πολλαπλό ενδιαφέρον: μας προσφέρουν ιστορικές πληροφορίες και ένα μέτρο για να εκτιμήσουμε τη συχνότητα και την εμβέλεια που μπορεί να έχει η ιδεολογική χρήση της πολιτικής Ιστορίας στον εφημεριδογραφικό λόγο της συγκυρίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Ν. Καστρινός, «Το κίνημα της Εθνικής Αμύνης, Η Θεσσαλονίκη και η επο-

Τον Σεπτέμβριο του 1915 χιλιάδες στρατιώτες των Συμμαχικών Δυνάμεων αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη, όπου δημιουργήθηκε το ένα μεγάλο στρατιωτικό κέντρο από το οποίο για 4 χρόνια τροφοδοτούνταν οι μάχες στο βαλκανικό μέτωπο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στην εικόνα, στρατιώτες και αξιωματικοί των Συμμαχικών Δυνάμεων στους δρόμους της πόλης. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

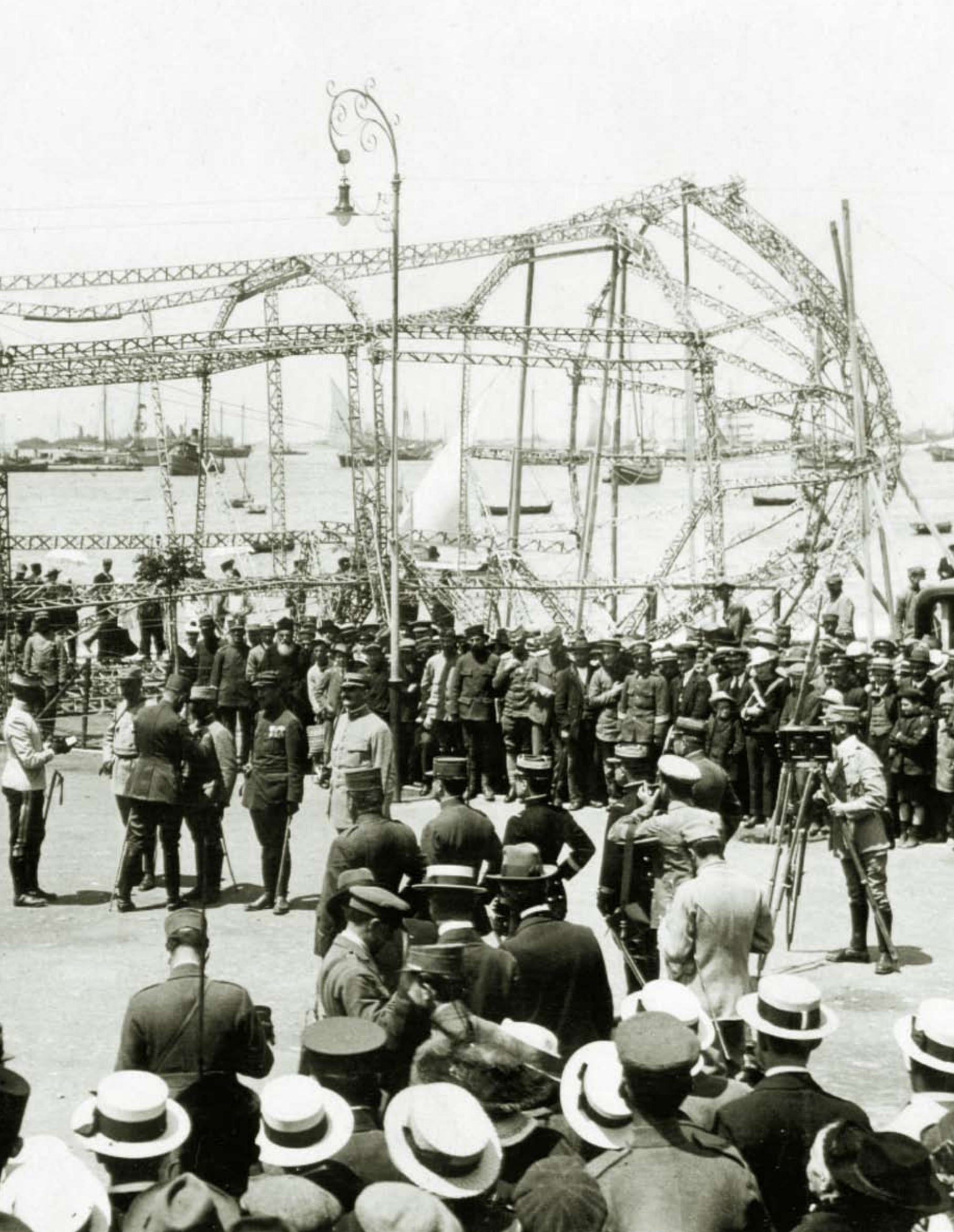
χή του Βενιζέλου», στην εφημερίδα *Θεσσαλονίκη*, στα φύλλα από 4 ως 9 Ιουλίου 1966, δηλαδή ένα χρόνο μετά τα Ιουλιανά του '65, και ενώ η ατμόσφαιρα είναι αρνητικά φορτισμένη για τα Ανάκτορα...

Στο πρόσφατο βιβλίο μου: *Το παλίμψηστο του αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη, 1913-1968*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, προσπάθησα να αξιοποιήσω σ' αρκετά σημεία το «ανάγνωσμα» της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη* τον Ιούλιο του 65: «Ο Εμφύλιος στη Μακεδονία».

• Δε θα πρέπει να υποτιμήσουμε στις παλιές εφημερίδες τις διάφορες «αφηγήσεις», αναμνήσεις για το ιστορικό υπόβαθρο της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για κείμενα μνήμης που συνεισφέρουν στην εκλαϊκευμένη τοπική ιστοριογραφία, ανοίγοντας δρόμους για νέες έρευνες, παρέχοντας την οπτική γωνία κάτω από την οποία βίωσαν την πόλη οι άνθρωποί της στον φωτισμό και στις σκιές της εποχής τους. Πρόχειρα παραδείγματα: Η σειρά αφηγήσεων για την «Παλιά Θεσσαλονίκη» στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια* το 1949-50 από τον «Παππού» (Ν. Καμμώνας) και στην εφημερίδα *Ελληνικός Βορράς* του 1962 από τον Αλ. Ωρολογά. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει σε δύο εξαιρετικού ενδιαφέροντος πολυσέλιδα επετειακά αφιερώματα στην ιστορική φυσιογνωμία της πόλης: Εφημερίδα *Δράσις*, Για τα 25 χρόνια της ΔΕΘ, 19 Σεπτεμβρίου 1960¹⁷ και εφημερίδα *Μακεδονία*, 26 Δεκεμβρίου 1962.¹⁸ Χρήσιμο υλικό για τον ερευνητή περιέχει και η ειδική έκδοση: Μια περιδιάβαση στον 20ό αιώνα μέσα από τις σελίδες της *Μακεδονίας* (16/12/2001).

• Οι στήλες που δημοσιεύουν επιστολές αναγνωστών, συνήθως με διαμαρτυρίες, καταγγελίες κ.τ.λ. δεν πρέπει να αγνοηθούν. Μέσα απ' αυτές, οι εφημερίδες της πόλης λειτουργούν ως «δημόσιο βήμα», ως μηχανισμός εκτόνωσης αλλά και ελέγχου των εκάστοτε διοικούντων. Οι στήλες αυτές αποτελούν ανεκτίμητη πηγή για να κατανοήσει ο ερευνητής το ύφος και το ήθος μιας εποχής.¹⁹

• Οι δημοσιευμένες στις παλιές εφημερίδες φωτογραφίες, οι χάρτες, οι πολιτικές γελοιογραφίες έχουν προφανή σημασία για την Ιστορία της πόλης. Ειδικά οι φωτογραφίες αποτελούν «θησαυρό» που δεν έχει ακόμη ανακαλυφθεί, στον βαθμό που διασώζουν ιστορικά γεγονότα, συνδεδεμένα με τα γνωστά σημεία αναφοράς της πόλης (π.χ. παρελάσεις μπροστά από τον Λευκό Πύργο, πολιτικές συγκεντρώσεις στην Πλατεία Ελευθερίας, στην Πλατεία Αγ. Σοφίας, στην Πλατεία Αριστοτέλους). Πολύτιμα ιστορικά ντοκουμέντα αποτελούν τα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας *Μακεδονία* τον Μάρτιο και τον Μάιο του 1936, με το φωτορεπορτάζ από την κηδεία του Ελ. Βενιζέλου και από την αιματοβαμμένη εργατική εξέγερση αντιστοιχώς.

• Χρήσιμες για την ανάπλαση της ιστορίας του τοπικού αθλητισμού και τη δημιουργία των σωματείων και των γηπέδων στην πόλη είναι οι αθλητικές στήλες (και αργότερα σελίδες) των παλιών εφημερίδων. Μας παρέχουν σημαντικές ψηφίδες από την εικόνα που διαμόρφωσε ένας ολόκληρος κόσμος, η «φυλή» της μπάλας στη Θεσσαλονίκη. Χωρίς αυτήν την εικόνα δε συμπληρώνεται το μεγάλο παζλ της ιστορικής φυσιογνωμίας της πόλης.

• Δε θα πρέπει τέλος να προσπεράσουμε τις διαφημίσεις («ρεκλάμες») που καταχωρούν στις στήλες τους οι εφημερίδες της πόλης. Εκτός από χρήσιμα δείγματα επικοινωνίας στον κόσμο της αγοράς, συνθέτουν μια ακόμη πηγή σημαντικών πληροφοριών για την τοπογραφία και την ιστορική ταυτότητα των επιχειρήσεων.²⁰ Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα διαφημιστικά κλισέ για τις ταινίες που παίζουν οι κινηματογράφοι²¹, τις παραστάσεις που ανεβάζουν τα θέατρα, το πρόγραμμα του ραδιοφώνου, τις «ρεκλάμες» των κέντρων διασκέδασως.

«Η μόνη σίγουρη πηγή», γράφει ο Ε. Α. Κοκόλης το 1991, «για να μάθουμε για το ρεμπέτικο και τους τόπους του το 1935-38 είναι ο Τύπος της εποχής. Υπάρχουν άραγε ειδήσεις σχετικές ή διαφημιστικές καταχωρήσεις; Και ποιος θα θυσιαστεί να πάει να τις ψάξει;».²² Και ο Ντ. Χριστιανόπουλος σημειώνει το 1999: «Λίγο πριν τη δεκαετία του '30 αρχίζει η συνήθεια να έρχονται στη Θεσσαλονίκη διάφορες ελαφρές λαϊκές και ρεμπέτικες ορχήστρες από την Αθήνα. Κάποιοι πρέπει να ψάξει τις εφημερίδες της εποχής και να τις καταγράψει...».²³

Η αναζήτηση και η αξιοποίηση του ιστορικού υλικού που περιέχουν οι παλιές εφημερίδες της πόλης –με δεδομένες τις παραμορφώσεις και τις διαθλάσεις της πραγματικότητας (η οποία, ούτως ή άλλως, δεν έχει ποτέ μόνο μια όψη)– ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις μιας σύγχρονης πολυπρισματικής θεώρησης του ιστορικού παρελθόντος που είναι απαραίτητη για να κατανοήσουν οι μελετητές τους όρους και τους τρόπους συνάρθρωσης της «μεγάλης» και της «μικρής» Ιστορίας. Είναι ο αναγκαίος μεθοδολογικός εξοπλισμός τους για να εκπολιорκήσουν το ανθρώπινο μυστήριο της πόλης, που εξακολουθεί ακόμη να κρατά «καλά κρυμμένα μυστικά και ντοκουμέντα».

Ο Τύπος, πάντως, δεν είναι μόνον ιστορική πηγή αναντικατάστατη και δυσπρόσιτη (ορισμένες παλιές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης δεν μπορείς να τις βρεις παρά μόνο στην Αθή-

να). Είναι και αρκετά παρεξηγημένη στον βαθμό που θεωρήθηκε ότι ο εφημεριδογραφικός λόγος συχνά είναι διαβλητός, αφού το γνωρίζουμε καλά όλοι (και είναι ορατό και διά γυμνού οφθαλμού) πόσο οι εφημερίδες πρόσκεινται ή υπόκεινται σε φανερά και αφανή κέντρα αποφάσεων και σε οικονομικές δυνάμεις. Πόσο διακρίνονται, ακόμα και οι πιο «έγκυρες», για τη μεροληψία τους, την εμπάθειά τους, τα ολισθήματα κιτρινισμού, τον ενίοτε εκχυδαϊσμένο λόγο τους, τις μεγάλες και εύγλωττες σιωπές τους.

Σ' αυτό το σημείο έχουν επιλοχωρήσει ορισμένες παρεξηγήσεις: αρκετές από τις καθιερωμένες πηγές, που θεωρήθηκαν από την παραδοσιακή ιστοριογραφία ως πιο αξιόπιστες, αποδείχθηκαν πολλές φορές μονομερείς, επιφανειακές και αποσπασματικές.

Οι εφημερίδες της πόλης ως ιστορικές πηγές δε λειτουργούν βέβαια σαν φωτοαντιγραφικά μηχανήματα (άλλωστε οι ιστορικές πραγματικότητες δεν υπόκεινται σε κανενός είδους αναπαραγωγή). «Ζωγραφίζουν» και «φωτογραφίζουν» με τον δικό τους μοναδικό τρόπο την εικόνα της συγκεκριμένης κοινωνίας της Θεσσαλονίκης σε διάφορες φάσεις. Μία εικόνα που δεν μπορεί βέβαια παρά να έχει πολύ «ρετούς», να 'ναι σ' ορισμένα σημεία «φλου», να τονίζει και να εξωραίζει υπερβολικά το πρώτο πλάνο ή να μην έχει την απαιτούμενη προοπτική.

Αυτή η εφημεριδογραφική εικόνα μ' όλες τις παραμορφώσεις της (ή και γι' αυτές ακριβώς τις παραμορφώσεις της) είναι ασφαλώς μη αυτάρκης, ωστόσο ουσιαστική πηγή της Ιστορίας. «Μπορεί οι εφημερίδες», γράφει ο Γ. Ιωάννου, «να παρουσιάζουν τα πάντα παραλλαγμένα κάτω από το φακό τους, αλλά υπάρχει πάντοτε μια αλήθεια μέσα στον πυρήνα αυτής της παρουσίας. Υπάρχει ένα γεγονός, μια δήλωση, μια κίνηση που κάτι προσπαθεί να κυκλώσει. Κι όταν έχεις μάθει να διαβάξεις μέσα από τις γραμμές, βλέπεις ξεκάθαρα αυτόν τον πυρήνα. (...) Η ανάγνωση των εφημερίδων δεν είναι κάτι που το παραμερίζει κανείς ατιμωρητί...».²⁴

Δεν είναι λίγες οι φορές που αυτό που έχει να μας πει η παλιά εφημερίδα δεν μπορεί να μας το πει καμία άλλη πηγή, τουλάχιστον με τόσο άμεσο και πειστικό τρόπο. Και χωρίς την υστεροβουλία που συναντά κανείς στους συντάκτες των δημόσιων ή διπλωματικών εγγράφων κι όλων των συναφών ιστορικών τεκμηρίων, που διαμορφώνονται ή «κατασκευάζονται» με την επίγνωση ότι θα χρησιμεύσουν ως «ιστορικό τεκμήριο» για τον μελλοντικό ερευνητή.

Η ιχνηλασία των παλιών εφημερίδων δεν προσφέρει όμως μόνο ένα χρήσιμο και γοητευτικό ταξίδι στους τόπους της ιστορικής μνήμης και μια αναζωογονητική καταφυγή. Θα μπορούσε να είναι κι ένα ελκυστικό «μάθημα» στην εκπαίδευση, καθώς ψάχνοντας στις παλιές εφημερίδες, μαθαίνουμε να δια-

Το 1915 καταρρίφθηκε ένα γερμανικό στρατιωτικό Ζέπελιν στην κοιλάδα του Αξιού. Οι Συμμαχικές Δυνάμεις το μετέφεραν στην περιοχή του Λευκού Πύργου και το συναρμολόγησαν, για να το παρουσιάσουν στους Θεσσαλονικείς. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

1912–2012

βάζουμε, να συλλογιζόμαστε και να ερμηνεύουμε το ιστορικό παρελθόν.

Παράλληλα, οι παλιές εφημερίδες μάς εφοδιάζουν με μια συσκευή οξυγόνου, απαραίτητη για να αντέξουμε την καταθλιπτική ατμόσφαιρα μιας αμείλικτης καθημερινότητας, που ξέρει κάθε πρωί να καταργεί τα όνειρα.

Για τον μερακλή και ευαίσθητο ερευνητή η παλιά εφημερίδα μπορεί να λειτουργήσει και ως προσωπικό ταξίδι στους τόπους της μνήμης:

«Προσεγγίζουμε τα κείμενά της», γράφει ο Αλ. Ναρ για την εφημερίδα *Ισραηλιτικόν Βήμα* (1945-47), με τρόπο ασυγχώρητα προσωπικό, επιχειρώντας να διακρίνουμε τα αδιάκριτα, να ερευνήσουμε τα ανερεύνητα και να θυμηθούμε τις ατελείωτες βόλτες στην παραλία, τα λαϊκά σινεμά στο Βαρδάρη, το δίτερμα στα μάρμαρα της πλατείας Διοικητηρίου, τους ανθρώπους που υπήρχαν άλλοτε και πια δεν υπάρχουν».²⁵

Ως καταφυγή και ως παρηγορία για τους αναγνώστες στα χρόνια της δικτατορίας (1967-1974), λειτούργησαν τότε, καθεμιά με τον τρόπο της, οι εφημερίδες της πόλης.²⁶

Ήδη όλο και περισσότεροι ερευνητές ψάχνουν συστηματικά πλέον τα σώματα με τις παλιές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και είναι αρκετοί πλέον οι επιστήμονες και οι συγγραφείς που (ξεπερνώντας την αρχική τους δυσπιστία) ανακαλύπτουν τη σαγήνη τους και επιχειρούν να αντλήσουν πολύτιμο υλικό για να τεκμηριώσουν τις προσεγγίσεις τους και τις αφηγήσεις τους.

Χρειάζεται μια ολοκληρωμένη καταγραφή της πολύπλευρης λειτουργίας του Τύπου της Θεσσαλονίκης στις διάφορες εποχές και μια συστηματική διερεύνηση του ειδικού βάρους του δημοσιογραφικού λόγου, για να αποτιμηθούν τα επιτεύγματα και τα ελλείμματά του. Και ειδικότερα:

Η αντίσταση απέναντι στη λογοκρασία των αυταρχικών καθεστώτων και η προσπάθεια να διευρυνθούν τα όρια της ουσιαστικής ελευθεροτυπίας. Η αξιόπιστη ενημέρωση και η εκπροσώπηση των απόψεων όλων των πολιτών. Η διαμόρφωση κριτικής πολιτικής σκέψης. Η καλλιέργεια του πολιτισμού. Η διάσωση και ηανάδειξη της ιστορικής συνείδησης και μνήμης και του ιστοριογραφικού λόγου. Ο αποτελεσματικός και εποικοδομητικός έλεγχος της κεντρικής και της τοπικής εξουσίας. Η διάπλαση μιας συνείδησης της πόλης και η υποστήριξη της πεζογραφίας και της ποίησης με τη διαρκή παροχή φιλόξενου βήματος στους λογοτέχνες της πόλης.

Η επισκόπηση της Ιστορίας της Θεσσαλονίκης (και των εφημερίδων της) μέσα από επιλεγμένα εφημεριδογραφικά κομμάτια και αποσπάσματα (ενίοτε και σπαράγματα) λειτουργεί ως όχημα για ένα συναρπαστικό ταξίδι στον λόγο και τον χρόνο της πόλης, ανοίγει τον δρόμο για τη δημιουργική μνήμη και την αυτογνωσία, παρέχει κεντρίσματα για νέες χρήσιμες

έρευνες και, μέσα από την ανάδειξη των ιστορικών εφημεριδογραφικών τεκμηρίων, προβάλλει στην οθόνη εξαιρετικά ενδιαφέρουσες σκηνές από την ταινία της συλλογικής περιπέτειας της πόλης.

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. Ορισμένα από τα πιο μακρόβια και «ιστορικά» ελληνόγλωσσα φύλλα: *Νέα Αλήθεια*, *Μακεδονία*, *Το Φως*, *Εφημερίς των Βαλκανίων*, *Μακεδονικά Νέα*, *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος*, *Ελληνικός Βορράς*, *Δράσις*, *Θεσσαλονίκη*, *Αγγελιοφόρος* και από τις εβραϊκές εφημερίδες, που απαιτούν μια ειδικότερη προσέγγιση: *Avanti*, *El Avenir*, *L' Independant*, *Le Progress* κ.ά.

2. Μ. Κανδυλάκης, *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης. Από την Τουρκοκρατία ως το 1967*. Τόμοι 4, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998 – 2008.

3. Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη των εφημερίδων*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1994. Του ίδιου: «Οι εφημερίδες στη Θεσσαλονίκη και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, 1912-1974», Χασιώτης Ι. Κ. (επιμέλεια), *Τοις Αγαθoίς βασιλεύουσα*, Θεσσαλονίκη, *Ιστορία και Πολιτισμός*, τ. Β΄, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1997. Του ίδιου: *Ο Τύπος της Θεσσαλονίκης στον 20ό αιώνα*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 2000.

4. Βλ. στον συλλογικό τόμο *Η νεότερη Ιστορία της Θεσσαλονίκης και ο Τύπος*, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, 1993, τα κείμενα των Γ. Δώσσα, Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, Αλ. Καραδήμου-Γερόλυμπου, Γ. Αναστασιάδη, Μ. Κανδυλάκη, Αλ. Ναρ, Α. Σατραζάνη, Ευ. Χεκίμογλου κ.ά. Αξιόλογες μελέτες και άρθρα για τις εφημερίδες της πόλης έχουν γράψει επίσης οι Ντ. Χριστιανόπουλος, Τ. Καζαντζής, Αλ. Ναρ, Β. Μεσολογγίτης, Γ. Ζωγραφάκης, Αρ. Χασηρτζόγλου, Γ. Χιονίδης, Ι. Μπήτος, Ν. Σφενδόνης, Χρ. Χριστοδούλου, Αλ. Ωρολογάς, Χ. Λαμπρινός, Ν. Βουργουτζής, Α. Μεταλληνού, Χ. Παπαστάθης, Β. Αϊδαλής, Ι. Χασιώτης, Σ. Κουζινόπουλος, Ν. Τυροβούζης, Γ. Σκαμπαρδώνης, Ευ. Χεκίμογλου, Π. Θεοδωρίδης, Τ. Ψαράκης, Γ. Χατζόπουλος, Β. Δούλος κ.ά.

5. *Εθνική Αντίσταση 1941-1944. Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Θεσσαλονίκη, 2009, με κείμενα των Τ. Βερβενιώτη, Σπ. Κουζινόπουλου, Β. Καλογριά, Τ. Χατζηαναστασίου, Μ. Κανδυλάκη, Αλ. Πατρικίου, Στ. Δορδανά, Θ. Καλλιανιώτη, Μ. Καβάλα, Βλ. Βλασίδη, Γ. Αναστασιάδη. *Δικτατορία 1967–1974. Η έντυπη αντίσταση*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Θεσσαλονίκη 2010, με κείμενα των Α. Λιάκου, Β. Καραμανωλάκη, Μ. Βλασσοπούλου, Γ. Αναστασιάδη, Π. Βόγλη, Γ. Ζεβελάκη, Γ. Καψή, Μ. Παπάζογλου, Ν. Κιάου, Κ. Παπαϊωάννου, Ρ. Σωμερίτη, Α. Κούρτη, Τρ. Μηταφίδη, Στ. Νέστορος.

6. Α. Δρούλια, Γ. Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974*, τόμοι 4, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα, 2008

7. Ας θυμηθούμε εδώ ότι η πρώτη έκθεση Ελληνικού Τύπου (1790-1930) έγινε στη Θεσσαλονίκη το 1930 στη ΔΕΘ (*Μακεδονία*, 17-9-1930), ενώ Έκθεση Τύπου οργάνωσε το 1985 στη ΔΕΘ η ΕΣΗΕΜ-Θ.

8. Για μια συνοπτική επισκόπηση του Τύπου στην πολιτική Ιστορία βλ., Γ. Αναστασιάδης, *Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας*, 1821-1941, Σάκκουλας, Αθήνα/Θεσσαλονίκη, 2001, και Ελ. Αναστασιάδου, «Η φυσιγνωμία και ο ρόλος των εφημερίδων 1833-1881» και «Η πορεία ανάπτυξης του Ελληνικού Τύπου 1881–1910», στην *Ιστορία των Ελλήνων*, τόμοι 10 και 11, Δομή, Αθήνα, 2006. Παραμένουν ακόμη *εξαιρετικά χρήσιμοι οι τρεις τόμοι του Κ. Μάγερ* Ιστορία του Ελληνικού Τύπου, Δημόπουλος, Αθήνα, 1960, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το βιβλίο του Γ. Ζιούτου, *Εισαγωγή στην Επιστήμη του Τύπου*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1995 (με προλογικό κείμενο του Γ. Αναστασιάδη. Η πρώτη έκδοση είχε γίνει το 1954).

9. Στο λεύκωμα: *80 χρόνια Μακεδονία* (1911-1991), Θεσσαλονίκη 1991.

10. Νίκος Μπακόλας, *Η Μεγάλη Πλατεία*, Κέδρος, Αθήνα 1987, σ. 209 επ.

11. «1869-1996. Εφημερίδων Θεσσαλονίκης περιδίνηση. Από την απλοϊκή πρέσα στο δαιμόνιο Macintosh», περ. *Ενενήντα Επτά*, τχ. 10, Δεκ. 1997, ΟΠΠΘ ’97

12. Λ. Ζησιάδης, *Θεώνη*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, σ. 88

13. Γ. Βαφόπουλος, *Σελίδες Αυτοβιογραφίας*, τ., 2, 1971, σ. 126

14. Βλ. Γ. Χιονίδης, «Η επίσημη εφημερίδα της Προσωρινής Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης του Ελ. Βενιζέλου» στα *Πρακτικά* του ΣΤ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου, 1986.

15. Γ. Ιωάννου, *Κορτάσματα*, 1981, σ. 14.

16. Για την περίοδο 1900-1920 διαθέτουμε πάντως μια πολύτιμη ανθολογία, που εκδόθηκε με επιμέλεια του δημοσιογράφου Αρ. Χασηρτζόγλου: *Το χρονογράφημα εν Θεσσαλονίκη επί μιαν εικοσαετίαν*, Θεσσαλονίκη, 1925. Για το χρονογράφημα γράφει η Μ. Καραβία (περ. Διαβάζω, τχ. 293, 2/9/1992):

«Ακόμα ως σήμερα που μπήκε στη ζωή μας πια για τα καλά η εικόνα και συχνά η εφημερίδα και όταν αγοράζεται δεν πολυδιαβάζεται το να ανοίγεις μια ορισμένη σελίδα και να βρίσκεις ένα κείμενο με γνωστό ύφος και γνωστή υπογραφή, είναι κάτι τόσο πολύτιμο όσο η συνάντηση με παλιό φίλο...».

17. Περιέχει σημαντικό φωτογραφικό υλικό και κείμενα των Αρχέλαου, Γ. Ζωγραφάκη, Γ. Ιωαννίδη, Β. Αϊδαλή, Β. Λαούρδα, Γ. Λογοθέτη, Β. Νέτα, Αρ. Χασήρ, Γ. Κίτσοπούλου, Π. Σπανδωνίδη, Τ. Χασήρ, Μ. Τσιτσικλή.

18. Εκτός από πολλές χρήσιμες φωτογραφίες και το μεγάλο πρωτοσέλιδο σκίτσο του Φ. Δημητριάδη, δημοσιεύει κείμενα των Δ. Ψαθά, Π. Τσιμπιδάρου, Ν. Καστρινού, Ν. Σφενδόνη, Γ. Βαφόπουλου, Απ. Βακαλόπουλου, Γ. Μανιατάκου, Αλ. Κύρου, Αρ. Χασηρτζόγλου, Ι. Βασδραβέλλη, Π. Αγγελόπουλου.

19. Από τη στήλη επιστολών της εφημερίδας *Μακεδονία* ξεκίνησε η έρευνα που κατέληξε στο κείμενό μου «Μέρες ραδιοφώνου στη Θεσσαλονίκη του 1947», βασισμένο σ’ ενδιαφέροντα στοιχεία για έναν «άγνωστο τόπο» της πολιτιστικής ιστορίας μας, δηλαδή για τα πρώτα βήματα του ραδιοσταθμού Θεσσαλονίκης, την αντιμετώπιση από τον Τύπο κ.τ.λ. (Γ. Αναστασιάδης, *Αναζητώντας την σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Θεσσαλονίκης*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 89 κ.ε.)

20. Για τις διαφημίσεις στις μεσοπολεμικές εφημερίδες της πόλης βλ. Γ. Αναστασιάδης, *Το επιχειρηματικό πνεύμα στις διαφημίσεις και τη λογοτεχνία της Θεσσαλονίκης* (1900-1940), Πολιτιστική Εταιρία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη, 2005.

21. Γ. Αναστασιάδης, *Σινεμά ο Παράδεισος*, Ιανός, Θεσσαλονίκη, 2000.

22. Ξ. Κοκόλης, *Η Θεσσαλονίκη στο ρεμπέτικο* 2, 1991.

23. Ντ. Χριστιανόπουλος, *Το ρεμπέτικο και η Θεσσαλονίκη*, 1999.

24. Γ. Ιωάννου, ό.π.

25. Αλ. Ναρ, *Κεϊμένη επί ακτής θαλάσσης*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 257.

26. Βλ. Γ. Αναστασιάδης, «Ο αντιστασιακός έντυπος λόγος στη δικτατορία (1967-1974). Το παράδειγμα της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη*», *Δικτατορία 1967–1974. Η έντυπη αντίσταση*, Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 128-133.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Με τα σημάδια της Ιστορίας στις (παλιές) εφημερίδες της

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1912-2012
ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΝΔΥΛΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012

ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1912-2012

Αγγελιοφόρος

Η εβδομαδιαία εφημερίδα αγγελιών *Αγγελιοφόρος* έγινε καθημερινή πολιτική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, με νέα διεύθυνση, στις 3 Σεπτεμβρίου 1996. Το εγχείρημα της νέας έκδοσης, με την οποία επιχειρήθηκε να καλυφθεί το κενό από τη διακοπή της έκδοσης των φύλλων του συγκροτήματος Βελλίδη, ανέλαβε ο Δημήτρης Γουσίδης. Παρέμεινε στη διεύθυνση της εφημερίδας επί περίπου ένα έτος και τον διαδέχτηκε ο Αλέκος Παπαδόπουλος. Διευθυντές της εφημερίδας διετέλεσαν επίσης ο Κλέαρχος Τσαουσίδης (με διευθυντές σύνταξης τον Δημήτρη Θεοδωρίδη στο καθημερινό φύλλο και στην κυριακάτικη έκδοση τον Χρίστο Ζαφείρη) και ο Τραϊανός Χατζηδημητρίου με αναπληρωτή διευθυντή τον Χρίστο Ζαφείρη. Εκδότης της είναι ο επιχειρηματίας Αλέξανδρος Μπακατσέλος, ενώ στο ιδιοκτησιακό σχήμα συμμετέχουν ο Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη και ο Πήγασος.

Η εφημερίδα έδωσε από την αρχή έμφαση στην τοπική ενημέρωση και, χάρη στην πληρότητα της ύλης, τη σύγχρονη εμφάνισή της, την πληρότητα στην ειδησεογραφία, αλλά και την κυριαρχία στον χώρο των αγγελιών, έγινε εξαιρετικά δημοφιλής και ανανέωσε το ενδιαφέρον του κοινού για τον τοπικό Τύπο.

Η επιτυχία του ημερήσιου φύλλου οδήγησε την επιχείρηση στην απόφαση να εκδώσει το 1997 τον *Αγγελιοφόρο της Κυριακής*. Η έκδοση γνώρισε αμέσως επιτυχία και συχνά οι Θεσσαλονικείς την αναδεικνυαν πρώτη σε κυκλοφορία κυριακάτικη εφημερίδα της πόλης, ξεπερνώντας τα αθηναϊκά φύλλα. Τον Φεβρουάριο του 2012, υπό την πίεση της οικονομικής κρίσης, διακόπηκε η έκδοση του καθημερινού φύλλου και διατηρήθηκε μόνο το κυριακάτικο και η διαδικτυακή παρουσία της εφημερίδας, ενώ μειώθηκε συντριπτικά το δυναμικό της. Με μειωμένο αριθμό συντακτών η εφημερίδα κυκλοφόρησε εκ νέου σε καθημερινή βάση στα τέλη Απριλίου του 2012. Στην αίθουσα σύνταξης του *Αγγελιοφόρου* εργάστηκαν πολλοί από τους αναγνωρισμένους δημοσιογράφους της πόλης, και μια νεότερη γενιά διαμόρφωσε το δικό της δημοσιογραφικό πρόσωπο.

Άγκυρα

Καθημερινή εσπερινή εφημερίς. Εκδόθηκε από τον Ιωάννη Κούμενο, στις 11 Μαΐου 1915, είκοσι ημέρες πριν από τις πρώτες στη Θεσσαλονίκη βουλευτικές εκλογές της 30ής Μαΐου 1915. Είναι άγνωστο πότε διέκοψε την έκδοσή της. Πάντως, το γεγονός ότι η *Άγκυρα* επανεκδόθηκε στις 17 Αυγούστου 1918, με αριθμό φύλλου 552, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στα μέσα Νοεμβρίου του 1916 το φύλλο εκδιδόταν. Ο Βασίλειος Μεσολογγίτης σημειώνει: «Η *Άγκυρα* μετά δύο έτη (1918) ενεφανίσθη

δριμυτέρα. Αρχισυντάκτης της ήτο ο Νίκος Φαρδής, αποσπασθείς από τα γραφεία της Γαλλικής –στρατιωτικής– Αποστολής, όπου υπηρέτει [...]. Έζησε πάλιν πέντε-εξ μήνας, αλλά επειδή η λογοκρισία ήτο αυστηρά πλέον και αι έκτακτοι εκδόσεις απηγορεύοντο [...] ανέστειλε την έκδοσίν της».

Ο Κούμενος ήταν ιδιοκτήτης αλλά και διευθυντής της. Ήταν εφημερίδα κομψά τυπωμένη και με ποικιλία ύλης. Αρχισυντάκτης ήταν ο δημοσιογράφος Θεαγένης Καρέτσος, που αξιοποίησε με επιτυχία το ζωηρό ενδιαφέρον του κοινού για τον παγκόσμιο πόλεμο. Στην αρχή της έκδοσης αρχισυντάκτης ήταν ο δημοσιογράφος και διαφημιστής Μίνως Λαγουνδάκης. Χρονογράφημα στην *Άγκυρα* έγραφαν τακτικά (με το ψευδώνυμο «Υποβρύχιος») ο «Ταγκός» (Γεώργιος Ησαΐας), που συνεργαζόταν και με άλλες εφημερίδες, ο Θ. Καρέτσος, ο Μ. Καρακωνσταντίνου (Γαβριάς), ο Ν. Φαρδής και ο Κλέων Βρανάς (Αλ. Μπαλάσκας). Η έκδοση ήταν συνήθως τετρασέλιδη και εξάστηλη, με διαστάσεις 56X39 ή 54X42 εκατ. Η εφημερίδα διέθετε δικό της τυπογραφείο (μεγάλο και σύγχρονο για την περίοδο εκείνη) μαζί με τα γραφεία της, στην οδό Φράγκων. Η κυκλοφορία της πρέπει να ήταν χαμηλή. Τον Απρίλιο του 1916 ανακαίνισε τις τυπογραφικές της εγκαταστάσεις «διά να καταστή η αρίστη των εν Μακεδονία και εφάμιλλος των αθηναϊκών», ενώ προανήγγειλε ριζικές μεταρρυθμίσεις και στην οργάνωση της εφημερίδας.

Η *Άγκυρα* εκδήλωνε συνεχώς τη βενιζελική πολιτική της. Χαρακτηριστική είναι η «φρίκη» την οποία δήλωσε ότι δοκίμασε η διεύθυνσή της, όταν από αβλεψία δημοσιεύτηκε σχόλιο εναντίον του Ελ. Βενιζέλου και η εφημερίδα έσπευσε αμέσως να το αποκηρύξει. Το απέδωσε, δε στο γεγονός ότι «εις το τυπογραφείον της εξετυπούντο τρεις διάφοροι εφημερίδες, με διαφόρους διευθύνσεις, διάφορον σύνταξιν και διαφόρους αρχάς».

Στην εθνική της γραμμή η *Άγκυρα* ήταν σε μεγάλο βαθμό αγωνιστική. Είναι χαρακτηριστικό (από τα λίγα φύλλα της που διασώθηκαν) ένα σχόλιο με το οποίο ζητούσε να τουφεκίζονται «τα ανθρωπόμορφα τέρατα, ως είναι οι κατάσκοποι», όσοι «αποδεικνύονται ότι επιτελούσι το άτιμον τούτο έργον, είτε λόγω πάθους και μίσους, είτε λόγω συμφερόντων, είτε λόγω απεμπολήσεως παντός ιερού και οσίου».

Η εφημερίδα είχε πλήρη ειδησεογραφία για τις πολεμικές και για τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και υιοθέτησε την καινοτομία της ανανέωσης με συνεχείς «νέες εκδόσεις» και «παραρτήματα» μέχρι τη νύχτα, με εντυπωσιακούς τίτλους, χάρη στην οποία η κυκλοφορία της έγινε ικανοποιητική.

Αθλητικά Νέα

Η μοναδική αθλητική εφημερίς της Βορείου Ελλάδος, όπως έγραφε με μεγάλα μαύρα γράμματα κάτω από τον τίτλο.

Οι τέσσερις βασιλείς των βαλκανικών κρατών που συμάχησαν για την απελευθέρωση των ομοεθνών τους από τον οθωμανικό ζυγό, σε καρτ ποστάλ της εποχής. Επάνω ο Πέτρος της Σερβίας, αριστερά ο Φερδινάνδος της Βουλγαρίας, δεξιά ο Νικήτας του Μαυροβουνίου και κάτω ο Γεώργιος της Ελλάδας (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Ήταν εβδομαδιαία, με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Εκδόθηκε για πρώτη φορά στις 17 Ιανουαρίου 1955 από τη Μακεδονική Εταιρεία Αθλητικών Εκδόσεων, με υπεύθυνο-διευθυντή τον επί αρκετά χρόνια πρόεδρο της ομάδας «Άρης» Νίκο Α. Καμπάνη. Κυκλοφορούσε κάθε Δευτέρα, εκτός από μερικές περιπτώσεις που έβγαине και δύο φορές την εβδομάδα (συνήθως την Πέμπτη, επειδή την Τετάρτη γίνονταν ποδοσφαιρικοί αγώνες). Μετά το 1968 έγινε δισεβδομαδιαία και κυκλοφορούσε κανονικά κάθε Δευτέρα και Πέμπτη.

Συντάκτες της ήταν στην αρχή οι: Νίκος Βέρρος, Επ. Αντύπας, Τσίτσος, Βέρνης, Σ. Μάρκαρης, Ν. Παχατουρίδης, Δ. Ξανθόπουλος, Ν. Κοντομήτρος, Γ. Γκουλιαμάνης και Χ. Μαρμαρίδης. Την περίοδο μετά το 1960, υπεύθυνος τυπογραφείου και ταυτόχρονα διευθυντής ήταν ο Δημήτρης Κ. Τσαμπόπουλος. Διευθυντές σύνταξης ο Δ. Μπούζας και ο Αρ. Διαμαντόπουλος. Συντάκτες ύλης οι: Θανάσης Γκουδρολώλος και Τ. Βασιλειάδης.

Αρχικά τα γραφεία της εφημερίδας βρίσκονταν στην οδό Αγίας Σοφίας 11 και το τυπογραφείο στην οδό Ερμού 58. Διευθυντής τυπογραφείου ήταν ο Τάσος Μ. Ζάννος. Τυπωνόταν στα πιεστήρια της εφημερίδας *Ελληνικός Βορράς*. Το 1960 τα γραφεία μεταφέρθηκαν στην οδό Καστριτίσιου 12, το 1968 στην Ικτινίου 1 κι εντέλει στην Αριστοτέλους 7.

Στην αρχή η εφημερίδα ήταν τετρασέλιδη, μεγάλου σχήματος, με τεράστιους τίτλους, ιδιόρρυθμη σελιδοποίηση και μαυρόασπρες φωτογραφίες. Πολλές φορές, πάνω από τον τίτλο *Αθλητικά Νέα* έμπαινε ο υπέρτιτλος «Νέα του Στίβου και των γηπέδων». Από το 1960 αύξησε τις σελίδες της από τέσσερις σε έξι.

Η ύλη της εφημερίδας κάλυπτε όλα τα спор, με κυρίως αντικείμενο το ποδόσφαιρο. Οι ειδήσεις της, τουλάχιστον για τα πρώτα δέκα χρόνια, προέρχονταν όλες από τη Βόρεια Ελλάδα και αναφέρονταν στα πρωταθλήματα όλων των κατηγοριών.

Ιδιαίτερη έμφαση έδινε στους Μακεδόνες διεθνείς ποδοσφαιριστές, στους οποίους αφιέρωνε κάθε εβδομάδα περίπου μισή σελίδα, με βιογραφικά, δηλώσεις των ιδίων και των προπονητών τους, επιτυχίες τους κι επιδιώξεις τους, με φωτογραφίες στις οποίες γινόταν προσπάθεια να μπει χρώμα. Μετά το 1960, το φωτογραφικό υλικό, ασπρόμαυρο ή έγχρωμο, πολλαπλασιάστηκε. Στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας έμπαιναν τίτλοι εφτάστηλοι ή και οχτάστηλοι, ενώ πολύ εκτεταμένοι ήταν και οι υπότιτλοι.

Σημαντικό χώρο της εφημερίδας κάλυπτε το ελεύθερο ρεπορτάζ, στο οποίο διακρίθηκαν οι: Αν. Ραλλίδης, Α. Αποστολίδης, Ν. Καϊτίδης, Γ. Σαββίδης, Λ. Γιαννακόπουλος, Π. Χριστοδούλου, Μ. Κουφονάκης και Αθ. Καμαράκης. Ανταποκριτής εξωτερικών ειδήσεων ήταν ο Η. Κεχαγιόγλου.

Μόνιμες στήλες της εφημερίδας ήταν: «Καλαθιές», «Στον

στόχο», «Συμβουλές για Προ-Πό», και «Σκοπεύοντας από την επαρχία».

Από το 1965 άρχισαν να δημοσιεύονται –δειλά στην αρχή– οι πρώτες γελοιογραφίες του Αθηναίου Νίκου Αγαλίδη. Αρκετές και έντονες ήταν οι αντιπαραθέσεις της εφημερίδας με άλλα έντυπα της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης.

Τα *Αθλητικά Νέα* ήταν η μοναδική αθλητική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης που κατάφερε εκείνα τα χρόνια να κερδίσει την εμπιστοσύνη των αναγνωστών της, κυρίως επειδή πρόσφερε πλούσια ύλη, πλαισιωμένη με φωτογραφίες, σε μια περίοδο κατά την οποία ο αθλητισμός της Βόρειας Ελλάδας άρχισε να ανεβαίνει και το Προπό είχε εισβάλει στη ζωή των κατοίκων της. Η κυκλοφορία της έφτασε τα 12.000 φύλλα.

Το φύλλο της 20ής Φεβρουαρίου 1977 (έκτακτη έκδοση, με αφορμή τον θάνατο του Νίκου Καμπάνη) ήταν το τελευταίο, αν και υπήρχε αναγγελία ότι τα *Αθλητικά Νέα* θα συνέχιζαν να εκδίδονται.

Απογευματινή

Εφημερίδα πολιτική, οικονομική και ειδήσεων της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε στις 24 Μαρτίου του 1933, με τη φιλοδοξία να καλύψει τον αντιβενιζελικό χώρο στις απογευματινές εκδόσεις και ήταν το μόνο προπολεμικό φύλλο που συνέχισε να εκδίδεται μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής. Στην αρχή ήταν καθημερινή, αργότερα εβδομαδιαία και από την 1η Σεπτεμβρίου 1936 έγινε πάλι καθημερινή. Ο τίτλος της στην αρχή είχε πεζά καλλιγραφικά στοιχεία και αργότερα κεφαλαία «μαύρα».

Εκδότες της ήταν ο Αλ. Ωρολογάς και ο Δ. Τσούρκας. Τα άρθρα έγραφε ο αδελφός του εκδότη, Πέτρος Ωρολογάς, ο οποίος υπέγραφε και χρονογραφήματα με το ψευδώνυμο «Βραδυνός».

Στο πρώτο άρθρο της *Απογευματινής* με τον τίτλο «Απόγευμα» διακηρύσσονται τα εξής:

«Η έκδοσις της *Απογευματινής* συμπίπτει με την άνοδο του Λαϊκού Κόμματος, με την νίκη και των μετ' αυτού συμπραττόντων κομμάτων και υπήρξε της Κοινής Γνώμης αξιώσις. Διότι η Θεσσαλονίκη είχε επί σειράν ετών, βενιζελικόν το απόγευμα [...]. Με την έκδοσιν της *Απογευματινής* ο αντιβενιζελισμός αποκτά όργανον, διά του οποίου θα κυριαρχή το απόγευμα. Αλλά και η Θεσσαλονίκη αποκτά μια εφημερίδα, η οποία, ως δημοσιογραφικός οργανισμός θα έχη τας πενιχράς φιλοδο-

ξίας των συναδέλφων της αυτής ώρας. Η πνευματική και η καθόλου δημοσιογραφική oligárkeia των μεταμεσημβρινών συναδέλφων εκείνων που εξεδόθησαν διά να τας καταπίη η αποτυχία και εκείνων που υφίστανται ακόμη, συνετέλεσεν, ώστε να γεννηθή μία παράδοξος εντύπωσις. Η εντύπωσις ότι αι απογευματιναί εφημερίδες, προϊόντα σπουδής και πενίας, δεν είναι δυνατόν να ικανοποιήσουν το αναγνωστικόν κοινόν, κυκλοφορούν δε συνεπώς κατά παρεξήγησιν και αγοράζονται με ολονέν αυξανομένην απροθυμίαν με την ελπίδα ότι θα ευρεθή κάποια υπόνοια πληροφορίας, που αφήκαν αδιάφορα να τους διαφύγη τα πρωινά φύλλα. Η *Απογευματινή* έχει την καλήν αυτήν θέλησιν. Και δεν πρόκειται να αφήση σκυθρωπόν το απόγευμα της Θεσσαλονίκης. Αλλά ταυτόχρονα δεν θα το αφήση να δηλητηριάζεται από την κάθε αναθυμίασιν, και εννοεί να προστατεύση τον ομόφρονα κόσμον, και γενικώς όλους τους αναγνώστας που έχουν λεπτότητα και γούστο, από την καθημερινήν, φριχτήν ενόχλησιν της βενιζελικής αρθρογραφικής μακαρονοποιίας. [...]. Η *Απογευματινή* θα είνε μία σημαία. Σημαία κομματική. Αλλά και σημαία όλων εκείνων, που εργάζονται διά το καλόν, σημαία που θα αψηφήση όλας τας θύλλας των περιπετειών, προκειμένου να καθοδηγήση τους αγώνας διά την ελευθερίαν και το δίκαιον».

Λίγες ημέρες αργότερα και εξ αφορμής των ζυμώσεων που γίνονταν για τις επικείμενες δημοτικές εκλογές, φιλοξενήθηκε το ακόλουθο χαρακτηριστικό σχόλιο-διακήρυξη: «Η *Απογευματινή* είναι όργανον του Λαϊκού Κόμματος και εμπνέεται από τον αρχηγόν αυτού. Δεν ανήκει εις καμμίαν παράταξιν ενδοκομματικήν, δεν εξυπηρετεί κανένα παράγοντα, δεν σύρεται όπισθεν συμφερόντων και προσωπικών φιλοδοξιών».

Η εφημερίδα ήταν συνήθως τετρασέλιδη, ενίοτε εξασέλιδη, με επτά στήλες και το συνηθισμένο σχήμα των εφημερίδων της εποχής.

Τα γραφεία της εφημερίδας εγκαταστάθηκαν στην Εγνατία 112, αλλά σύντομα μεταφέρθηκαν στην οδό Φραγκίνη 2. Αργότερα, το 1936, μεταφέρθηκαν στην οδό Μητροπόλεως 42.

Αυριανή Μακεδονίας-Θράκης

Από τις 9 Φεβρουαρίου 1989 η αθηναϊκή εφημερίδα *Αυριανή*, των αδελφών Κουρή, εκτυπωνόταν στη Θεσσαλονίκη αρχικά με την αποστολή ηλεκτρονικά ορισμένων σελίδων της από την Αθήνα, ενώ οι υπόλοιπες συντάσσονταν στη Θεσσαλονίκη με τοπικά θέματα. Αρχικά εκδιδόταν με τον τίτλο *Αυριανή Βορείου Ελλάδος*, αλλά κατά την περίοδο που οξύνθηκε το λεγόμενο «μακεδονικό» ζήτημα μετονομάστηκε σε *Αυριανή Μακεδονίας Θράκης*. Διευθυντής της εφημερίδας είναι από την

Ο Λευκός Πύργος βαμμένος με διάφορα σχέδια κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, για να μην αποτελεί στόχο των εχθρικών αεροπλάνων. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

έκδοσή της ο Σαράντης Πανταζής. Από τον Φεβρουάριο του 2011 ενσωματώθηκε στις σελίδες της και η *Αθλητική Μακεδονίας-Θράκης*, που είχε κυκλοφορήσει από το ίδιο εκδοτικό σχήμα το 1991.

Δημοκρατία

Απογευματινή εφημερίδα δημοκρατικών αρχών της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε στις 21 Φεβρουαρίου 1945 και δημοσίευσε εντυπωσιακές έρευνες και αποκαλύψεις για τη ζωή στη Θεσσαλονίκη κατά την Κατοχή και για τη δραστηριότητα διαφόρων ατόμων και ομάδων. Διευθυντής ήταν ο Αθ. Καραγεωργόπουλος και διευθυντής σύνταξης ο Περικλής Αγγελόπουλος. Διέκοψε την έκδοσή της στις 31 Αυγούστου 1945.

Δράσις

Καθημερινή απογευματινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε στις 12 Μαρτίου 1956 από τον Αναστάσιο Νάστο, με επιτελείο εκλεκτών δημοσιογράφων και με εντυπωσιακή σελιδοποίηση. Σύντομα, όμως, ο εκδότης της διέκοψε την καθημερινή έκδοσή της και τη μετέτρεψε σε εβδομαδιαία πρωινή δευτεριάτικη, δίνοντας μεγάλη σημασία στις αθλητικές ειδήσεις της Κυριακής, στον κινηματογράφο ως μέσο διασκέδασης και στην προβολή των θεμάτων της Θεσσαλονίκης.

Αξιοποίησε νέους δημοσιογράφους και έδωσε μεγάλη σημασία στην προβολή της ειδησεογραφικής επικαιρότητας και των αθλητικών και καλλιτεχνικών θεμάτων, με αποτέλεσμα να εξασφαλίσει σταθερή και αξιοζήλευτη κυκλοφορία, αλλά και να δημιουργήσει ένα φυτώριο που ανέδειξε τους περισσότερους από τους δημοσιογράφους της Θεσσαλονίκης.

Με αρχισυντάκτη της τον Κίμωνα Οικονόμου και αργότερα τον Νίκο Μπακόλα, το φύλλο διέγραψε λαμπρή διαδρομή, που διακόπηκε την Πρωτοχρονιά του 1970, όταν απαγορεύτηκε με νόμο η κυκλοφορία πρωινών εφημερίδων τη Δευτέρα. Η πολιτική τοποθέτησή της ήταν στη συντηρητική παράταξη.

Εγνατία

Στις 24 Αυγούστου 1981 ο Άρης Βουδούρης και η σύζυγός του, Λίλιαν, επιχείρησαν από την Αθήνα να ξεκινήσουν εκδοτική καριέρα. Μετά από μικρή προετοιμασία εξέδωσαν την απογευματινή εφημερίδα *Εγνατία* με αρχισυντάκτη τον Χρ. Μεμή και με επιτελείο συγκροτημένο από στελέχη κυρίως της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη* και από νέους δημοσιογράφους.

Τη διεύθυνση σύνταξης ανέλαβε τον Σεπτέμβριο του 1981 ο Χρήστος Μεσσήνης.

Η εφημερίδα διέκοψε την έκδοσή της μετά από λίγους μήνες και αργότερα εκδόθηκε στην Αθήνα με άλλο τίτλο (ως *Ελεύθερος Τύπος*), όμως η αποτυχία της σημάδεψε τις εξελίξεις του τοπικού Τύπου.

Εθνική

Πρωινή ανεξάρτητος εφημερίς. Πρωτοεκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη στο τέλος του 1919 ως αντιβενιζελική εφημερίδα και ο βασικός εκδότης της, ο Νικόλαος Μάνος, ήταν σημαντικό στέλεχος του Κόμματος των Φιλελευθέρων στη Θεσσαλονίκη, που εγκατέλειψε την παράταξή του, κατέφυγε στην αντίπαλη, άσκησε βίαιη και σκληρή αντιπολίτευση και αργότερα εκλέχτηκε και δήμαρχος της πόλης. Συνεκδότης ήταν ο Δ. Κοντορέπας, αρχισυντάκτης και υπεύθυνος ο Νίκος Βέρρος. Τα γραφεία της στεγάζονταν σε κτίριο του λιμανιού. Άρχισε να εκδίδεται ως πρωινή ανεξάρτητη καθημερινή εφημερίδα στις 24 Νοεμβρίου 1919. Μετά από τρεις μήνες διέκοψε την έκδοσή της.

Επανεκδόθηκε στις 17 Ιουνίου 1920, τετρασέλιδη, σε 4ο σχήμα, με διευθυντή και αρθρογράφο τον Γ. Συρούκη, πάλι ως καθημερινή, «αναδιοργανωθείσα επί νέων βάσεων». Δημοσίευε σχόλια, χρονογράφημα και κύριο άρθρο. Στη νέα εφημερίδα εμφανίστηκε ως συνεκδότης του Ν. Μάνου ο Γ. Συρούκης «υποβληθείς εις υλικάς θυσίας υπερτέρας των δυνάμεών του». Ο Συρούκης ήταν δημοσιογράφος από την Αιτωλοακαρνανία και βρέθηκε αποκλεισμένος στη Δράμα κατά την εισβολή των Βουλγάρων, εξορίστηκε στη Βουλγαρία και εγκαταστάθηκε μετά την ανακωχή στη Θεσσαλονίκη.

Ο Β. Μεσολογγίτης γράφει ότι «ο Μάνος θέλων να πολεμήσει τους αντιπάλους του εξέδωκε την *Εθνικήν*. Έφερε διπλοκάζανο πειστήριο και στοιχεία τυπογραφικά εξ Αθηνών και ενοικίασεν άνετα γραφεία και τυπογραφεία εις τα κτίρια του λιμένος. Η *Εθνική* εξεδόθη αρκετά επιμελημένη και επήρε κατ' αρχάς κάποιαν κυκλοφορίαν. Η αρθρογραφία της ήτο βιαιοτάτη. Ο Ωρολογάς είχε γράψει ένα δριμύτατο αντιβενιζελικό άρθρον εις το οποίον έλεγε ότι και τον Βόρειον Πόλον ακόμη αν προσαρτήση ο Βενιζέλος εις την Ελλάδα, ο ελληνικός λαός θα τον καταψηφίση».

Αρκετά νωρίς η εφημερίδα υπέστη μια πρωτότυπη δίωξη, όταν το δημοτικό συμβούλιο Θεσσαλονίκης αποφάσισε να αποδοκιμάσει τους δύο δημοτικούς συμβούλους και εκδότες της για κάποια κείμενα της *Εθνικής*, που δημοσιεύτηκαν τις τελευταίες ημέρες του Φεβρουαρίου του 1920 και στα οποία υποστηριζόταν ότι ήταν προτιμότερο να μείνει μικρή η Ελλάδα,

Ο βασιλιάς Γεώργιος κείται νεκρός στο στρατιωτικό νοσοκομείο που είχε στηθεί στις εγκαταστάσεις του Παπάφειου Ορφανοτροφείου Θεσσαλονίκης, λίγο μετά τη δολοφονική επίθεση που δέχτηκε το απόγευμα της 5ης Μαρτίου 1913. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

παρά να έχει πρωθυπουργό τον Βενιζέλο. Το δημοτικό συμβούλιο καταδίκασε μόνο το δημοσίευμα και την εφημερίδα. Όταν όμως τις επόμενες ημέρες οι δύο σύμβουλοι-εκδότες δήλωσαν ότι συμφωνούν με το επιλήψιμο κείμενο, εξοργίστηκαν οι άλλοι σύμβουλοι και με νέα απόφαση του δημοτικού συμβουλίου εκφράστηκε η λύπη του και η αποδοκιμασία των εκδοτών της *Εθνικής*, ζητήθηκε δε έμμεσα η απόλυσή τους.

Δεν είναι βέβαιο πότε ακριβώς διέκοψε οριστικά την έκδοσή της η *Εθνική*, αρκετά νωρίς όμως είχε αρχίσει να προϊδεάζει τους αναγνώστες της για κρίση του Τύπου, για κλείσιμο εφημερίδων και σε άλλες χώρες από οικονομική ανάγκη και για τα προβλήματα που προκαλούσε το καθεστώς της λογοκρισίας και η κυκλοφορία αθηναϊκών φύλλων.

Ελευθερία

Εφημερίς καθημερινή, πρωινή της Θεσσαλονίκης. Το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε στις 21 Ιουλίου 1914 και το δεύτερο οχτώ ημέρες αργότερα (29 Ιουλίου). Η εφημερίδα εκδόθηκε μόνο για μερικούς μήνες. Ήταν τετρασέλιδη, μεσαίου σχήματος, χωρισμένη σε τέσσερις στήλες. Εκδότης της και αρχισυντάκτης ήταν ο Ν. Σηφάκης και διευθυντές της οι Α. Βουτυράς και Π. Λούβαρης. Τα γραφεία της βρίσκονταν «επί της προκυμαίας». Η *Μακεδονία* προανήγγειλε την έκδοση με σχόλιο στο φύλλο της 21ης Απριλίου 1914, όπου μεταξύ άλλων αναφερόταν: «Μετ' ευχαριστήσεως είδομεν αγγελίαν περί προσεχούς εκδόσεως νέας εν τη πόλει μας εφημερίδος με τον τίτλον *Ελευθερία*. Καθ'ας έχομεν πληροφορίας η νέα εφημερίς εκδοθήσεται λίαν προσεχώς, άμα τη αποπερατώσει της τυπογραφικής αυτής εγκαταστάσεως, ήτις γίνεται εν τω επί της προκυμαίας παραπλεύρως του εργοστασίου Ησαΐα οικήματι, οικοδομουμένου υπό της διαχειρίσεως της εφημερίδος, εν ω θα εγκατασταθώσι και τα Γραφεία της *Λιμπερτέ*».

Για τον Σηφάκη γράφει ο Β. Μεσολογγίτης: «Τότε ενεφανίσθη ένας άσπος της δημοσιογραφίας και ομογενής του εξωτερικού, ο μακαρίτης ο Σηφάκης [...]. Ήλθε και αυτός μαζί με τόσους άλλους, προς εύρεσιν τύχης εις τας νέας χώρας. Και είδε την τύχην του εις την *Λιμπερτέ*. Δαιμόνιος άνθρωπος όπως ήτο κατόρθωσε όχι μόνον την *Λιμπερτέ* να πάρη αλλά μαζί μ' αυτήν και μίαν γενναίαν επιχορήγησιν από την Κυβέρνησιν. Έπειτα κατάφερε να τυλίξη δεν ξέρω ποιους εις τας Αθήνας και να φέρη λινοτυπικάς μηχανάς και πειστήριον. Τέλος επέτυχε να ενοικιάση μεγαλοπρεπές μέγαρον εις την παραλίαν και να το επισκευάση και να στήση εις πρόσοψιν αγάλματα γύψινα, που παρίσταναν αν ενθυμούμαι καλά, τας εννέα Μούσας και τον Απόλλωνα! Αφού έτσι τα κατάφερε ανήγγειλε την έκδοσιν των εφημερίδων: της γαλλοφώνου *Λιμπερτέ*, που είχε αναστείλη

εν τω μεταξύ την έκδοσίν της διά την αναδιοργάνωσιν και της ελληνικής *Ελευθερίας* [...] Αλλά παρά τας λινотυπικάς μηχανάς και τας άλλας εγκαταστάσεις [...] και παρά την σθεναράν και γλαφυράν συνεργασίαν του Λούβαρη αι επιχειρήσεις του Σηφάκη δεν επήγαιναν καλά [...]. Έτσι ένα καλό πρωί ο Σηφάκης εξηφανίσθη εγκαταλείψας εις την τύχην των γραφεία και τυπογραφεία». Πέθανε στη δεκαετία 1924-1934.

Ελευθερία

Καθημερινή απογευματινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης – *όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ περιοχής Μακεδονίας*. Κατέλαβε τα γραφεία της κατοχικής φιλογερμανικής εφημερίδας *Νέα Ευρώπη* και τυπωνόταν στα τυπογραφεία είτε του Φωτός (μαζί με τη *Λαϊκή Φωνή*) είτε του Κοντογούρη, στην οδό Αγίας Σοφίας. Διευθυντής της ήταν ο Παύλος Καρυωτάκης και αρχισυντάκτης ο Π. Παπαγιαννόπουλος. Ήταν δισέλιδη, μεγάλου σχήματος.

Η *Ελευθερία* είχε εκδοθεί για πρώτη φορά μυστικά λίγες ημέρες μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς και αργότερα, μετά την ίδρυση του ΕΑΜ, περιήλθε σε αυτό.

Μαζί με τη *Λαϊκή Φωνή* επιχείρησε να ενημερώσει το κοινό της Θεσσαλονίκης για τα γεγονότα της Κατοχής, για την Εθνική αντίσταση, τα γεγονότα της Μέσης Ανατολής και βέβαια για τις επίκαιρες πολιτικές εξελίξεις, τα τοπικά ζητήματα και τις συγκρούσεις στην Αθήνα κατά τον Δεκέμβριο του 1944.

Κατά την Κατοχή εκδόθηκαν μυστικά 39 φύλλα.

Η *Ελευθερία* παύθηκε με δικαστική απόφαση στις 13 Δεκεμβρίου 1946 και αμέσως αντικαταστάθηκε από την εφημερίδα *Ανεξαρτησία*, η οποία, όταν επίσης παύθηκε, αντικαταστάθηκε από τη εφημερίδα *Αναγέννηση* μέχρι τις 7 Απριλίου 1947, οπότε τη διαδέχτηκε η εφημερίδα *Ενότητα*, που συνέχισε να εκδίδεται επί τρεις μήνες, και αυτήν ο *Οδηγητής* για λίγους μήνες.

Ελεύθερος Λαός

Καθημερινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε την 1η Οκτωβρίου 1961 με στόχο να καλύψει το κενό που άφησε στον χώρο της Δεξιάς η εφημερίδα *Το Φως* με το κλείσιμό της, το 1959. Εκδότης της ήταν ο Αναστάσιος Νάστος.

Από την επίσκεψη του αρχιεπισκόπου Μακαρίου στη Θεσσαλονίκη στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης Κ. Τσίρος και το Δημοτικό Συμβούλιο τον υποδέχτηκαν επίσημα στο Δημαρχιακό Μέγαρο. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται μέχρι τον Ιανουάριο του 1970, αν και από την πρώτη διετία διαφάνηκε ότι ήταν άσκοπο να συνεχίζεται η προσπάθεια. Η αποτυχία της οφείλεται κυρίως στην οικονομική στενότητα του εκδότη, ο οποίος πρόωρα εγκατέλειψε την αρχική χρηματοδοτική του προσπάθεια.

Διευθυντές της εφημερίδας διετέλεσαν ο Στ. Χριστοδούλου, ο Χρ. Στάγκος και ο Κίμων Οικονόμου. Στην τελική φάση της επιχείρησαν να την αναστήσουν από κοινού ο Αντώνης Κούρτης και ο Νίκος Μπακόλας, για να καταλήξει στα χέρια του Άγη Παπακωνσταντίνου, που έμεινε ο μοναδικός σχεδόν συντάκτης της.

Η εφημερίδα *Ελεύθερος Λαός* υπήρξε φυτώριο μέσα στο οποίο γεννήθηκαν, αναπτύχθηκαν και ασκήθηκαν πολλοί από τους καλούς δημοσιογράφους της Θεσσαλονίκης.

Ελεύθερος (Μακεδονικός) Τύπος

Καθημερινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε στις 25 Μαρτίου 1934. Από τη λέξη «Μακεδονικός» γραφόταν συχνά στον τίτλο μόνο το αρχικό Μ. Ακέραια εμφανιζόταν πάντοτε με πολύ μικρά στοιχεία.

Εκδότες της εφημερίδας ήταν οι δημοσιογράφοι Β. Μεσολογγίτης και Νίκος Φαρδής. Η έκδοσή της ήταν μια αξιόλογη προσπάθεια, που συνεχίστηκε για μικρό διάστημα 15 μηνών. Είχε πλούσια ειδησεογραφία, αλλά και ενδιαφέροντα ιστορικά θέματα για τη Θεσσαλονίκη (ανάμεσα σ' αυτά ήταν και οι αναμνήσεις του Μεσολογγίτη για τη δημοσιογραφία της πόλης).

Ήταν μια άρτια από κάθε άποψη εφημερίδα, συνήθως εξασέλιδη, με πλούσια εικονογράφηση, η οποία επιχείρησε να καλύψει το κενό που δημιούργησε η διακοπή της έκδοσης των *Μακεδονικών Νέων*. Αρκετές φορές κυκλοφορούσε δωδεκασέλιδη.

Στο πρώτο φύλλο της, που συνέπεσε με την εθνική γιορτή και με τη δέκατη επέτειο της ανακήρυξης της Δημοκρατίας, δε δημοσιεύεται προγραμματικό άρθρο, «όπως συνηθίζουν οι νεοεκδιδόμενες εφημερίδες», όμως δεν έμενε αμφιβολία στον αναγνώστη ότι ήταν δημοκρατική, βενιζελική εφημερίδα: δημοσίευε μηνύματα και μεγάλες, δίστηλες, φωτογραφίες του Ελ. Βενιζέλου, του στρατηγού Ν. Πλαστήρα και άρθρο με φωτογραφία του προέδρου της Γερουσίας Στ. Γονατά.

Η έκδοση της εφημερίδας ήταν η αρχή ενός έντονου αγώνα κατά της *Μακεδονίας*, μόνης πρωινής βενιζελικής εφημερίδας. Χαρακτηριστικό είναι το βίαιο άρθρο που δημοσίευσε στα πρώτα της φύλλα εναντίον της, απαντώντας σε σχόλια εναντίον του *Ελεύθερου (Μακεδονικού) Τύπου*: «Η επαγγελματική αντιζηλία και η νεοπλουτική βαναυσότης μαίνονται περί το έργον ημών. Η έκδοσις του *Ελευθέρου (Μακεδονικού)*

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Τύπου, τον οποίον ο Φιλελεύθερος και Δημοκρατικός εν γένει κόσμος της Βορείου Ελλάδος υπεδέχθη με ενθουσιασμόν και ανακούφισιν, κατετάραξε την εφημερίδα *Μακεδονίαν*. Διότι ο *Ελεύθερος* (*Μακεδονικός*) *Τύπος* της αφήρεσε το μονοπώλιον της εκπροσωπήσεως του Φιλελευθέρου Κόμματος εν Βορείω Ελλάδι και την επείραξε εις το μετζακτάν. Δεν θα ημπορή του λοιπού να καταδυναστεύη τον πολιτικόν κόσμον και να τον εκβιάζη. Δεν θα είνε δυνατόν πλέον να ζητή εις τας παραμονάς των μεγάλων εκλογικών αγώνων εκατοντάδας χιλιάδων δραχμών διά να παύση να γράφη άρθρα περί Κίνας και Ιαπωνίας και να αρχίξη δημοσιεύουσα τα ψηφοδέλτια των υποψηφίων, μίαν μόλις εβδομάδα προ της εκλογής».

Η εικονογράφηση του φύλλου, οι έγχρωμες σελίδες και η τυπογραφική εμφάνιση εντυπωσιάζουν. Συναγωνιζόταν τους άλλους τοπικούς τίτλους στην προβολή –τοπικών και μη– σκανδάλων ηθικής και κοινωνικής φύσεως. Παράλληλα, όμως, ήταν θερμός υποστηρικτής δημοκρατικών εκδηλώσεων.

Δεν είναι γνωστό πότε διέκοψε την έκδοσή του ο *Ελεύθερος Μ. Τύπος*, όμως διασώζεται το φύλλο της 22ας Ιουνίου 1935, στο οποίο αναφέρεται ότι ήταν η «δεύτερη περίοδος» του. Φαίνεται ότι το Κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 έπληξε σημαντικά την κυκλοφορία της εφημερίδας και ύστερα από τις καταδίκες και τις εκτελέσεις των δημοκρατικών που είχαν κατηγορηθεί για ανάμειξη στο Κίνημα, ο *Ελεύθερος Μ. Τύπος* αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή του.

Ελληνικός Βορράς

Πρωινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Εκδόθηκε στις 14 Ιουνίου 1936, ύστερα από πολύμηνη προετοιμασία. Πολύ σύντομα διέκοψε την έκδοσή της εξαιτίας της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου, επιβλητική ήταν όμως η παρουσία της στα μεταγενέστερα χρόνια. Η δικτατορία και ο πόλεμος που την ακολούθησε εξαφάνισαν πολλά από τα ιστορικά στοιχεία για την εφημερίδα αυτή στην πρώτη περίοδό της.

Για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκδόθηκε ο *Ελληνικός Βορράς*, η κόρη του ιδρυτή του, Πέτρου Λεβαντή, Τέσα, γράφει στο πανηγυρικό φύλλο για τα 50 χρόνια από την απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου 1962):

«Μια καινούργια εφημερίδα, φορέυς νέων ιδεών και κατευθύνσεων, ρωμαλέα, είχε έλθει να προστεθή στην μεγάλη δημοσιογραφική οικογένεια. Άνθρωποι με πείρα, εξυπνάδα και ζωντάνεια την πλαισίωσαν, δίδοντάς της όλες τις δυνατότητες να προχωρήση σταθερά, να ανεβή τα σκαλοπάτια της επιτυχίας και να κατακτήση τους Θεσσαλονικείς. Και τα χρόνια κύλησαν. Δικαίωσαν τους πρωτεργάτας που πίστεψαν στην ιδέα και στο μέλλον αυτής της εφημερίδος και μόχθησαν για την άνοδό της.

Έγραψαν την ιστορία του *Ελληνικού Βορρά*, μια ιστορία, που η κάθε σελίδα της είναι ένας αγώνας, μια θυσία, μια προσφορά για τα εθνικά και δημοσιογραφικά ιδεώδη».

Σε σημείωμα, εξάλλου, με τα ιστορικά της εφημερίδας, στο ίδιο πανηγυρικό φύλλο αναφέρονται τα εξής:

«Μαχητικός ως πολιτικός, όπως και ως δημοσιογράφος, ο αείμνηστος Πέτρος Λεβαντής, πλαισιωμένος υπό πλειάδος εκλεκτών συνεργατών, έδωσε, τότε, με τον *Ελληνικόν Βορράν* ένα πολυδύναμον “παρών” εις τον πρώτον στόχον της μαχομένης δημοσιογραφίας. Από της 15ης [το σωστό είναι 14η] Ιουνίου 1936 μέχρι της 4ης Αυγούστου, ότε ανεστάλη η ελευθερία του Τύπου ο *Ελληνικός Βορράς*, εκδιδόμενος συνεχώς πολυσέλιδος, επιμελημένος, με ζωντανήν και ενδιαφέρουσιν ύλην, κατέκτησε την εμπιστοσύνην του αναγνωστικού κοινού, το οποίον εύρεν εις τας σελίδας του φύλλου αυτού έναν γενναίον μαχητήν των λαϊκών συμφερόντων και υπερασπιστήν των πολιτικών ελευθεριών. Ο γόνιμος αυτός δημοσιογραφικός αγών διεκόπη πολύ ταχέως όσον και αποτόμως με την διάλυσιν της Βουλής του 1936 και την κηρυχθείσαν συγχρόνως δικτατορίαν της 4ης Αυγούστου. [...] Και ενώ όλος ο Τύπος της Ελλάδος –και της Θεσσαλονίκης βεβαίως– συνέχιζε την έκδοσίν του, φροντίσας διά λόγους οικονομικούς και μόνον να απαρνηθή τας ελευθερίας του, να λησμονήση την πολιτικήν τοποθέτησιν του –αυτό αφεώρα εις τας δημοκρατικές εφημερίδας– και να συμμορφωθή προς την νέαν τάξιν πραγμάτων η εφημερίς αυτή έκλειε μόνη της, εκφράζουσα κατά τον τρόπον αυτόν την ιδεολογικήν συνένπειαν και πολιτικήν εντιμότητα του ιδρυτού της».

Στο πρώτο φύλλο του *Ελληνικού Βορρά* (14 Ιουνίου 1936) δημοσιεύτηκε ενυπόγραφο άρθρο του Πέτρου Ξ. Λεβαντή για την πολιτική τοποθέτηση, τους στόχους και τη στρατηγική που θα ακολουθούσε η νέα εφημερίδα. Το άρθρο έχει τίτλο «Εις τας γνωρίμους επάλξεις» και, μεταξύ άλλων, αναφέρονται σε αυτό:

«Εις τας δημοσιογραφικάς επάλξεις μας εγνώρισαν τα λαϊκά πλήθη, απλούς στρατιώτας ή αιρετούς εκπροσώπους των, εις τας πολιτικές συγκρούσεις, ανάμεσα από το πυρ των οποίων επροχώρησεν η Ελλάς εις την ζωντανήν σύγχρονον ιστορίαν της. Και από αυτάς, προσφάτως ακόμη, μας έσυρεν η κομματική εχθροπάθεια και ο φόβος των αντιπάλων του Κόμματος των Φιλελευθέρων, διά να μας διώξη, διά να μας προπηλακίση, να μας καταδικάση, να μας εξοντώση.

»Η ζωή μας εις τας επάλξεις αυτάς απετέλεσε και αποτελεί την δικαιολογίαν και το κεφάλαιον του πολιτικού μας βίου. (...). Είναι συνεπώς, το φυσικώτερον των πραγμάτων, ότι ευρισκόμεθα και πάλιν από της σήμερον εις τας γραμμάς των δημοσιογραφικών αγώνων, τεταγμένοι εις την ιδιαίτεραν, ιδικήν μας θέσιν. Η προσωρινή απουσία μας, οφειλομένη εις τους γνωστούς λόγους, δεν ημπορούσε να παραταθή περισσότερον. Η

Μετά την παράδοση της Ανατολικής Μακεδονίας και του Δ' Σώματος Στρατού στους Βούλγαρους, πολλοί αξιωματικοί του ελληνικού Στρατού και παράγοντες της Θεσσαλονίκης, αντιδρώντας στο μεγάλο εθνικό κίνδυνο, κήρυξαν στάση και όρισαν Επαναστατική Επιτροπή στην πόλη. Στην εικόνα διακρίνονται στρατεύματα που έχουν στασιάσει, στις 17 Αυγούστου 1916, μπροστά από το Διοικητήριο, ενώ δεξιά διακρίνεται ο αρχηγός της Επαναστατικής Επιτροπής, Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

επιταγή του μεγάλου λαϊκού πλήθους, με το οποίον ζώμεν εις αδιάκοπον, ζωντανήν, οργανικήν επαφήν δεν θα το επέτρεπε. [...] Πρόγραμμα ιδικών μας δεν θα έχωμεν άλλο από το πρόγραμμα του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Θα έχωμεν μόνον δημοσιογραφικάς ιδέας, αναπτυσσομένας καθ' ώραν και καθ' ημέραν, ενώ προχωρεί η Ελλάς εις την ιστορίαν της».

Αρχισυντάκτης του *Ελληνικού Βορρά* στην προπολεμική του περίοδο ήταν ο Σταύρος Στάγκος, «γενάρχης της γνωστής δημοσιογραφικής οικογένειας». Άλλοι συνεργάτες της εφημερίδας ήταν ο Β. Μεσολογγίτης (που άρχισε τις δημοσιογραφικές αποστολές του *Ελληνικού Βορρά* με ταξίδι στη Σμύρνη, στη Μικρά Ασία και τη Θράκη, και οι εντυπώσεις του άρχισαν να δημοσιεύονται από το πρώτο φύλλο της εφημερίδας), ο Παντελής Καψής, ο Παύλος Παλαιολόγος, ο Γιάννης Μαρής (Τοιριμώκος) κ.ά. Για μερικούς μήνες είχε εργαστεί στον *Ελληνικό Βορρά* και ο Φρίξος Ιωαννίδης.

Η εφημερίδα κυκλοφορούσε καθημερινά με έξι ή οχτώ σελίδες, πράγμα που ανάγκασε και τις άλλες εφημερίδες να την ακολουθήσουν.

Στα πρώτα φύλλα της αναφερόταν στην προμετωπίδα ότι ήταν «Πρωινή Φιλελευθέρα Εφημερίς της Θεσσαλονίκης», αργότερα, όμως, διέγραψε το «Φιλελευθέρα» και το αντικατέστησε με το επίθετο «Μεγάλη».

Ακόμη και η προαγγελία έκδοσης του *Ελληνικού Βορρά* προκάλεσε αναστάτωση στις άλλες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Ιδιαίτερα θορύβησε η συγκρότηση του επιτελείου του και του τυπογραφείου του. Μετά την έκδοση του *Ελληνικού Βορρά* αναπτύχθηκε έντονος ανταγωνισμός των λοιπών εφημερίδων, που προσπάθησαν να ανανεώσουν τις εγκαταστάσεις τους.

Ο Βασίλης Αϊδαλής γράφει: «Με την έκδοσιν του *Ελληνικού Βορρά* ήρχισε πρωτοφανής διά τον Ελληνικόν Τύπον ανταγωνισμός, διά της εκδόσεως καθημερινών δωδεκασέλιδων φύλλων, της απασχολήσεως υπερεκατόν συντακτών και συνεργατών ως και δύο φυλάκων τυπογράφων, αι εφημερίδες όμως εν τέλει εσώθησαν εκ της οικονομικής καταστροφής διά της εκδόσεως νόμου περί περιορισμού του σχήματός των».

Ο βίος του προπολεμικού *Ελληνικού Βορρά* ήταν βραχύς. Διέκοψε ένα μήνα τουλάχιστον μετά την επιβολή της δικτατορίας (βρέθηκε φύλλο με ημερομηνία 3 Σεπτεμβρίου 1936). Ήταν, πάντως, η μοναδική μη κομμουνιστική εφημερίδα στην Ελλάδα, που έκλεισε μόνη της, για να μη συνεργαστεί με το καθεστώς Μεταξά.

Με την ευκαιρία συμπλήρωσης ενός έτους από την επανέκδοσή του, ο *Ελληνικός Βορράς* γράφει στις 20 Ιανουαρίου 1946, στη στήλη «Η Γνώμη μας»:

«Παυθείς (ο *Ελληνικός Βορράς*) από των πρώτων ημερών της τεταρταυγουστιανής δικτατορίας, εξορισθέντος και του ιδρυτού του, δεν κατέστη δυνατόν να επανεκδοθή ούτε

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

και μετά την απελευθέρωσιν [...] διότι ήτο ανεπιθύμητος εις την “λαοκρατίαν” ως πάσα μη κομμουνιστική εφημερίς...».

Η εφημερίδα επανεκδόθηκε στις 21 Ιανουαρίου 1945, μετά την ανακωχή λόγω των Δεκεμβριανών. Για την έκδοσή της συστάθηκε εκδοτική εταιρεία την οποία συγκροτούσαν ο Πέτρος Λεβαντής (παραχώρησε τον τίτλο, ήταν ο αρθρογράφος και είχε την ευθύνη της διοικήσεώς της), ο Β. Μεσολογγίτης (διευθυντής - αρχισυντάκτης και υπεύθυνος στον τομέα της συντάξεώς της) και ο Χρ. Χιωτόπουλος (υπεύθυνος του τεχνικού και του διανεμητικού τομέα). Η εφημερίδα υποστήριξε το Κόμμα των Φιλελευθέρων και τον Θ. Σοφούλη. Με τα πενιχρά οικονομικά και τεχνικά μέσα που διέθετε και με το μικρό δυναμικό της, αγωνίστηκε για την αποκατάσταση της εσωτερικής ομαλότητας και τη διεκδίκηση από την Ελλάδα των δικαίων της, ενώ σε όλη τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου καταπολέμησε με πάθος την ανταρσία. Στο διάστημα αυτό ο Πέτρος Λεβαντής εκλέχτηκε κατ’ επανάληψη βουλευτής και διορίστηκε υπουργός.

Μετά τον θάνατο των τριών συνταίρων (Μεσολογγίτης το 1953, Λεβαντής το 1957 και Χιωτόπουλος το 1967) η κόρη του ιδρυτή, Τέσα Λεβαντή, προχώρησε το 1968 στη διάλυση της εταιρείας και στην έκδοση της εφημερίδας από ιδιόκτητη επιχείρηση. Από το 1986 ο *Ελληνικός Βορράς* έγινε εβδομαδιαίος και μικρού σχήματος και το 2001 μεταβιβάστηκε στον Γ. Σαχατζίδη. Στη 1 Δεκεμβρίου 2001 διέκοψε την έκδοσή του.

Τον Β. Μεσολογγίτη αντικατέστησε το 1953 στη διεύθυνση της εφημερίδας ο Ηλίας Κύρου και από το 1976 ο Νίκος Μέρτζος. Αρχισυντάκτες της εφημερίδας διετέλεσαν μεταπολεμικά ο Στέλιος Χριστοδούλου, ο Γεράσιμος Δώσσας (από το 1960 μέχρι το 1985), ο Βαγγέλης Χριστοφορίδης, ο Άγγελος Κολοκοτρώνης, ο Δ. Θεοδωρίδης, η Εύα Μέρτζου και τέλος ο Π. Χανός. Από το 1951 υποστήριζε τον στρατάρχη Αλ. Παπάγο και το 1955 τον διάδοχό του Κ. Καραμανλή, παρέμεινε δε από τότε στην κεντροδεξιά παράταξη. Το 1975 ήταν η πρώτη εφημερίδα στην Ελλάδα που εγκατέστησε τη φωτοσύνθεση και λίγο αργότερα την εκτύπωση με το σύστημα όφσσετ χαράζοντας νέους ορίζοντες στην τυπογραφική τεχνολογία. Τα γραφεία της από το 1968 μεταφέρθηκαν από το κέντρο της πόλης (την οδό Τσιμισκή) στην οδό Γράμμου-Βίτσι (Εθνικής Αντιστάσεως).

Ο *Ελληνικός Βορράς* ήταν μια από τις πιο αξιόλογες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης. Εφάμιλλη με τη *Μακεδονία* και τις αθηναϊκές εφημερίδες, με τη θαρραλέα γνώμη της, που τη διατύπωνε καθημερινά με άρθρο ή σχόλια, με τη δημοσιογραφική τελειότητα και την τεχνική αρτιότητά της, με τη μαχητική αρθρογραφία και την αγωνιστικότητά της για τα εθνικά θέματα, τα δίκαια της Μακεδονίας και για την προώθηση των

προβλημάτων της Θεσσαλονίκης, όχι μόνο χάραξε αξιόλογη πορεία στον ελληνικό Τύπο αλλά άφησε εποχή στην εξέλιξη της πόλεως.

Εσπερινά Νέα

Απογευματινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης. Το πρώτο της φύλλο κυκλοφόρησε στις 24 Ιουλίου 1932 και εκδιδόταν μέχρι και τον Μάρτιο του 1933. Ιδιοκτήτης και διευθυντής της ήταν ο δημοσιογράφος Αντώνιος Χ. Χαμουδόπουλος. Είχε κοινό για την περίοδο σχήμα, ήταν οχτασέλιδη, χωρισμένη σε εφτά στήλες. Διατηρούσε βενιζελική στάση.

Εσπερινή Ώρα

Καθημερινή απογευματινή εφημερίδα. Εκδόθηκε στις 4 Σεπτεμβρίου 1967. Εκδότης ήταν ο Στράτος Σιμιτζής, σύζυγος της Τέσας Λεβαντή, εκδότριας της εφημερίδας *Ελληνικός Βορράς*. Αρχισυντάκτης ήταν ο Νίκος Μέρτζος.

Η εφημερίδα έδωσε νέα πνοή στον Τύπο της Θεσσαλονίκης με τη διαφορετική προσέγγιση της σύνταξής της, με τη μοντέρνα σελιδοποίησή της και κυρίως με τη ζωντάνια των κειμένων της.

Τυπωνόταν στις εγκαταστάσεις του *Ελληνικού Βορρά*, όμως οι πολιτικές και οι δημοσιογραφικές συνθήκες που επικρατούσαν (δικτατορία και λογοκρισία) και το μειωμένο ενδιαφέρον για τις εφημερίδες δεν άφηναν περιθώρια για ανάπτυξη του Τύπου και για ελεύθερη διατύπωση απόψεων, με αποτέλεσμα να διακόψει τον επόμενο χρόνο (1968) την έκδοσή της.

Εφημερίς των Βαλκανίων

Ημερησία εσπερινή εφημερίς εν Θεσσαλονίκη. Εκδόθηκε την 1η Ιουλίου 1918 από τον δικηγόρο Νίκο Μπουζάνη, με αρχισυντάκτη –ενδεχομένως και συνιδιοκτήτη– τον δημοσιογράφο Νίκο Καστρινό. Η ένδειξη του υποτίτλου μεταβλήθηκε σε «εσπερινή ανεξάρτητη εφημερίς» και κατόπιν «απογευματινή ανεξάρτητη εφημερίς εν Θεσσαλονίκη». Εξελίχθηκε σε αξιόλογη δημοκρατική αριστερή εφημερίδα, με ζωή πολλών δεκαετιών και ζηλευτή ιστορία, που διαμόρφωσε σημαντικά τις πολιτικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη.

Η παρουσία του Ν. Μπουζάνη ως ιδιοκτήτη-διευθυντή της εφημερίδας ήταν σύντομη. Στις 17 Μαΐου 1919 αποχώρησε και σε ενυπόγραφο άρθρο απέδιδε την απόφασή του στην αδυναμία να εκφραστεί ελεύθερα, υποσχόταν δε να επανέλθει.

Ο Ι. Κούμενος αναφέρει ότι ο Νίκος Καστρινός «διά της ευφυΐας του και της δραστηριότητός του αποκτά εν τέλει και την ιδιοκτησίαν του φύλλου», του οποίου ήταν στην αρχή αρχισυντάκτης. Στην *Εφημερίδα των Βαλκανίων* έγραφε χρονογράφημα ο Σπύρος Μελάς. Όπως αναφέρει ο Αλ. Ωρολογάς, στην εφημερίδα του είχε συγκεντρώσει ο Ν. Καστρινός πλήθος από φιλόδοξους νέους, στους οποίους είχε υποσχεθεί μεγάλους μισθούς.

Η *Εφημερίς των Βαλκανίων* ήταν στην αρχή δισέλιδη, όπως και οι άλλες εφημερίδες, και μικρού σχήματος. Όταν αργότερα εξασφαλίστηκε το απαραίτητο χαρτί, η εφημερίδα εκδιδόταν με τέσσερις σελίδες, σε σχήμα 0,58Χ0,43 εκ. Ήταν χωρισμένη σε έξι στήλες. Τα γραφεία της ήταν στην οδό Βασ. Ηρακλείου και η τιμή της ήταν 10 λεπτά. Το 1920 τα γραφεία βρίσκονταν στην οδό Σαλαμίνας 2.

Όταν εκδόθηκε η νέα εφημερίδα, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος συνεχιζόταν. Έτσι αντιμετώπισε αμέσως τα ευνοϊκά και τα δυσμενή επακόλουθά του: το ειδησεογραφικό ενδιαφέρον, αλλά και την έλλειψη χαρτιού, την εξαίρεσή της από τα προνόμια της χορήγησης δημοσιογραφικού χαρτιού και τις διευκολύνσεις στις στρατιωτικές υποχρεώσεις του προσωπικού της, τη δυσχέρεια στη διακίνησης. Πάντως, διακρίθηκε για τη μαχητικότητά της, τη δύναμη, την παρρησία, την ειδησεογραφική της πληρότητα και τη συνδικαλιστική της συνέπεια.

Η υποστήριξη στην κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου από την πρώτη μέρα της κυκλοφορίας της βοήθησε την *Εφημερίδα των Βαλκανίων* στον ανταγωνισμό με τις λοιπές απογευματινές και πρωινές εφημερίδες, που, όπως φάνηκε, ανησυχούσαν από την προσθήκη της.

Την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου 1918 παύθηκε για δύο μέρες «επεικώς, ως μη συμμορφωθείσα προς τας διατάξεις του στρατιωτικού νόμου». Το 1919 παρατέμφθηκε στο Στρατοδικείο «επί δυσμενεία κατά του καθεστώτος» και για «παρακοή εις τας διατάξεις της λογοκρισίας» και καταδικάστηκε ο Μπουζάνης σε δεκαήμερη φυλάκιση με αναστολή, για τη δεύτερη κατηγορία.

Μεταξύ 1920 και 1922 μετέβαλε την πολιτική τοποθέτησή της και υποστήριξε τον Αλ. Παπαναστασίου, τον οποίο δεν εγκατέλειψε ποτέ, ενώ ασκούσε κριτική στην πολιτική του Ελ. Βενιζέλου.

Ο Νίκος Καστρινός, αρχισυντάκτης στην αρχή και ιδιοκτήτης στη συνέχεια της *Εφημερίδος των Βαλκανίων*, γεννήθηκε στην Ερεσό της Μυτιλήνης το 1890. Το 1910 στην Κωνσταντινούπολη δούλεψε ως δημοσιογράφος στις εφημερίδες *Πρόδος*, *Χρόνος*, *Πατρίς*, μεταφράζοντας ρωσικές εφημερίδες και λαογραφικά έργα Ρώσων συγγραφέων. Μπήκε στον κύκλο των λογίων, όπως ο Όμηρος Μπεκές, ο Γεωργιάδης, ο Μελαχροινός, ο Δελής, ο Ροντάκης κ.ά., και έστειλε εργασίες του στον Νου-

μά, καθώς και στο περιοδικό *Χαραυγή* της Μυτιλήνης. Το 1914, με την έκρηξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, διώχτηκε από τους Τούρκους για την πολιτική και δημοσιογραφική του δράση, μαζί με τον σοσιαλιστή Νίκο Γιαννιό και άλλους συνδικαλιστές. Στη Θεσσαλονίκη εργάστηκε ως πολεμικός ανταποκριτής στο μακεδονικό μέτωπο δύο μεγάλων ρωσικών εφημερίδων. Ο Καστρινός ήταν θαρραλέος αρθρογράφος, που αποτέλεσε την ψυχή της εφημερίδας του, με την οποία ταυτίστηκε.

Σε άρθρο της στην πρώτη σελίδα του φύλλου της Παρασκευής 18 Σεπτεμβρίου 1919, με τίτλο «Δεν είμεθα τσιφλίκι κανενός», η *Εφημερίς των Βαλκανίων* ανέφερε: «Ο σκανδαλώδης πλέον τρόπος καθ' ον διεξάγεται η λογοκρισία του τύπου και εις αλλεπάλληλα γεγονότα εις βάρος ημών, μας αναγκάζει να επανέλθωμεν και πάλιν επί του ζητήματος αυτού και να διαμαρτυρηθώμεν με όλας τας δυνάμεις των πνευμόνων μας διά την καταδίωξιν ην υφιστάμεθα. Λέγομεν καταδίωξιν, διότι αι υπόνοιαι μας ότι επιδιώκεται η δημιουργία προνομίων διά τον τύπον Αθηνών, όπως αυτός υποσκελίση τον τύπον της Θεσ/νίκης, ενισχύονται ολοέν εν ημίν διά συνεχών γεγονότων. Και πώς να μη ενισχυθούν αι υπόνοιαι μας αύται όταν, διά να μην ανατρέξωμεν εις παλαιά πράγματα, απαλείφεται από την εφημερίδα μας η είδησις της απολύσεως της κλάσεως του 1910 προχθές, η ίδια είδησις απαλείφεται πάλιν από ημάς χθες, ενώ δημοσιεύεται εις άλλην εφημερίδα και επιπλέον απαλείφεται από ημάς χθες το επίσημον ανακοινωθέν της κυβερνήσεως περί επικειμένης απολύσεως των τεσσάρων ηλικιών; Πώς να μη ενισχυθούν αι υπόνοιαι μας όταν τας ειδήσεις αυτές μεταξύ των οποίων και το επίσημον ανακοινωθέν της κυβερνήσεως, τας διαγράφει από ημάς η λογοκρισία, διά να έλθουν μετά δέκα ώρας τα αθηναϊκά φύλλα και να τας μάθην από αυτά το κοινό; Τι επιδιώκεται με την τακτικήν αυτήν; Η καταστροφή μας; Ή ο εξαναγκασμός μας εις το να γίνωμεν τσιφλίκι του ενός ή του άλλου δικαιουμένου να διατάσσει;».

Η *Εφημερίς των Βαλκανίων* συνέχισε την έκδοσή της σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Μαχητική, νευρώδης, με πλούσια ειδησεογραφία και εντυπωσιακή εμφάνιση, ακολούθησε και αυτή τη γενική τάση του εκσυγχρονισμού των εγκαταστάσεων και της βελτίωσης του περιεχομένου της και πέτυχε να εδραιωθεί κυκλοφοριακά, αλλά και να αφήσει πολύ καλές αναμνήσεις.

Η Νίνα Κοκκαλίδου-Ναχμία έγραψε για τον Νίκο Καστρινό: «Με την εφημερίδα του *Εφημερίς των Βαλκανίων* υποστήριξε την πολιτική του Βενιζέλου και την κατάργηση της βασιλείας. Προσχώρησε στο Κόμμα της Δημοκρατικής Ένωσης του Αλέ-

ξανδρου Παπαναστασίου, ιδρυτή της πρώτης Δημοκρατίας. Διώχτηκε και φυλακίστηκε για τους αγώνες του, δικάστηκε στο Στρατοδικείο της Λάρισας, ενώ τα γραφεία της εφημερίδας του δέχονταν επιθέσεις. [...] Το 1930 συνόδεψε τον Βενιζέλο στην Αγκυρα, όταν πήγε να υπογράψει το σύμφωνο φιλίας με τον Κεμάλ. Το 1931-1934 πήρε μέρος σ' όλες τις διαβαλκανικές διασκέψεις μαζί με τον Αλ. Παπαναστασίου, δημιουργό των διασκέψεων αυτών, που είχαν συνέλθει στις Βαλκανικές πρωτεύουσες και στη Θεσσαλονίκη. [...] Τριάντα χρόνια μέσα απ' τις στήλες της *Εφημερίδος των Βαλκανίων* που εξέδιδε, αγωνίστηκε σαν δημοσιογράφος με "αναπεπταμένην την σημαίαν της δημοκρατίας και κατά της παλιοκομματικής φαυλοκρατίας", όπως λέει ο ίδιος».

Παρά την πολιτική αυτήν τοποθέτηση η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται κατά τη διάρκεια και των δύο προπολεμικών δικτατοριών (του Θ. Πάγκαλου και του Ι. Μεταξά) και δημοσίευε, όπως όλες, τα επαινετικά σχόλια για τους δικτάτορες. Η έκδοση συνεχίστηκε για λίγες μέρες μετά την είσοδο των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη (εκδιδόταν τουλάχιστον στις 13 Απριλίου, ενώ η Κατοχή άρχισε στις 9 Απριλίου).

Στην *Εφημερίδα των Βαλκανίων* εργάστηκαν πολλοί δημοσιογράφοι, αλλά περιέργως στον «Μέγα Οδηγό Θεσσαλονίκης και Περιχώρων», που εκδόθηκε το 1932, περιλαμβάνονται στον σχετικό κατάλογο μόνο τα ονόματα του Νίκου και του Αντώνη Καστρινού, του Αντώνη Κοσματόπουλου και για τα αθλητικά του Κ. Φλοισβήρη.

Θεσσαλονίκη

Καθημερινή απογευματινή εφημερίδα, το νεότερο από τα ιστορικά φύλλα της πόλης. Η έκδοση, την οποία σχεδίαζε επί χρόνια ο εκδότης της *Μακεδονίας* Ιωάννης Βελλίδης, έγινε σε εντελώς κατάλληλη εποχή: στις 22 Μαΐου 1963, οπότε κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο, το ενδιαφέρον του κοινού ήταν αυξημένο λόγω της δολοφονίας του βουλευτή της Αριστεράς Γρηγόρη Λαμπράκη. Τους επόμενους μήνες, μαζί με την εξέλιξη εκείνης της υπόθεσης, σημειώθηκαν συνταρακτικά πολιτικά γεγονότα (από την παραίτηση της κυβέρνησης μέχρι τον θρίαμβο της Ενώσεως Κέντρου), που, σε συνδυασμό με τη διεθνή επικαιρότητα, εξασφάλισαν μια υπολογίσιμη κυκλοφορία στην εφημερίδα, παρά τη μέτρια εικόνα που παρουσίασαν τα πρώτα φύλλα της.

Διευθυντής και αρχισυντάκτης της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη* ήταν ο μέχρι τότε διευθυντής της εφημερίδας *Μακεδονία* Γιάννης Ιωαννίδης, ο οποίος παραιτήθηκε μετά από ένα χρόνο. Τον αντικατέστησε ο Γ. Αρβαντίδης, που σύντομα αντικαταστάθηκε από τον Γιώργο Μπέρτσο, ο οποίος αποχώρησε ξαφνικά τον

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Δεκέμβριο του 1966 και τον διαδέχτηκε ο Αντώνης Κούρτης, με αρχισυντάκτη τον Αντώνη Πεκλάρη.

Από την αρχή είχε κεντροαριστερές θέσεις και έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους νέους και τα τοπικά ζητήματα. Μετά την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1974), η *Θεσσαλονίκη*, με μειωμένη πλέον κυκλοφορία, υποστήριξε με πάθος τον ιδρυτή του ΠΑΣΟΚ Ανδρέα Παπανδρέου, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος σε κάθε βορειοελλαδικό ζήτημα και στα αθλητικά γεγονότα, ενώ επιτελείο νέων συντακτών έδωσε καινούργια πνοή στο φύλλο.

Το 1993 παραιτήθηκε ο Αντώνης Κούρτης και ανέλαβε τη διεύθυνση ο Αντώνης Πεκλάρης, με αρχισυντάκτη τον Γιάννη Μυλαράκη, τον οποίο αντικατέστησε, μετά την απομάκρυνσή του, ο Λάζαρος Χατζηνάκος. Το 1998, μετά την κατάρρευση του συγκροτήματος Βελλίδη (1996) και τη διακοπή της έκδοσης των φύλλων του, η εφημερίδα μαζί με τη *Μακεδονία* και τις κτιριακές εγκαταστάσεις τους περιήλθαν στην ιδιοκτησία του Γιάννη Ραπτόπουλου και από το 2000 στον επιχειρηματία Γ. Σαχπατζίδη. Η *Θεσσαλονίκη* κυκλοφόρησε εκ νέου το 1998, με διευθυντή τον Γιώργο Σκαμπαρδώνη, τον οποίο διαδέχτηκε ο Τραϊανός Χατζηδημητρίου. Από το 2003, η *Θεσσαλονίκη* εκδίδεται μόνο κάθε Δευτέρα. Σήμερα διευθυντής της είναι ο Μιχάλης Αλεξανδρίδης.

Λαϊκή Φωνή

Η εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή* εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1936 (άγνωστο πότε ακριβώς) και πρέπει η έκδοσή της να διακόπηκε με την κήρυξη της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου 1936. Πιθανόν να ονομαζόταν *Λαϊκή Φωνή της Βορ. Ελλάδος*. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής εκδόθηκαν 58 φύλλα της εφημερίδας, που ήταν όργανο του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας της κομματικής οργάνωσης του ΚΚΕ. Εκτός από την προβολή των κομματικών θέσεων, δημοσίευε πολλές ειδήσεις από ραδιοφωνικούς σταθμούς (όπως της Μόσχας) για τις πολεμικές επιχειρήσεις και για τα εσωτερικά γεγονότα (μάχες, επιχειρήσεις, πολιτικές διαμάχες, ενέργειες αντιστασιακών οργανώσεων κ.τ.λ.) αλλά και άρθρα ή σχόλια με τα οποία τόνωνε την αντιστασιακή διάθεση του απληροφόρητου κοινού. Συνέχιζε να εκδίδεται και μετά την απελευθέρωση χρησιμοποιώντας πάντοτε αιχμηρή γλώσσα και ασκώντας σκληρή και ακραία κριτική για τοπικά και για γενικότερα ζητήματα, με εντυπωσιακά και αποκαλυπτικά δημοσιεύματα. Τυπωνόταν στα πιεστήρια του *Φωτός*, στην οδό Πλάτωνος 9. Διευθυντής ήταν ο Π. Μαυρομάτης και αρχισυντάκτης ο Παρίσης Αγγελίδης. Κυκλοφορούσε κάθε πρωί. Ήταν δισέλιδη και μεταπολεμικά τετρασέλιδη, μεγάλου σχήματος.

Η *Λαϊκή Φωνή* παύθηκε με δικαστική απόφαση στις 13 Σεπτεμβρίου 1946 και αντικαταστάθηκε αμέσως από τη *Νέα Λαϊκή Φωνή*.

Μακεδονία

Καθημερινή *Πρωινή Εφημερίς της Θεσσαλονίκης*. Η μακροβιότερη εφημερίδα της Βόρειας Ελλάδας, ένα από τα παλαιότερα ελληνικά φύλλα και η πληρέστερη σε ειδησεογραφία εφημερίδα της Ελλάδας πρωτοεκδόθηκε στις 10 Ιουλίου 1911 από τον Κωνσταντίνο Βελλίδη, δάσκαλο «εκ τινος χωριδίου Παρασκευής ονόματι» κοντά στη Δεσκάτη Γρεβενών, βιβλιοπώλη και πλασιέ και «περιοδεύοντα ανταποκριτήν» των εφημερίδων *Αλήθεια* και *Νέα Αλήθεια*. Η *Μακεδονία* εκδόθηκε ως καθημερινή πρωινή (η πρώτη πρωινή της Θεσσαλονίκης), ήταν τετρασέλιδη, εξάστηλη, διαστάσεων 56Χ40 εκ., σε λευκό χαρτί, με αρχισυντάκτη τον Αντ. Παπαδόπουλο. Ύστερα από λίγες εβδομάδες, αρχισυντάκτης ανέλαβε ο μόλις 22 χρόνων Β. Μεσολογγίτης, που εργαζόταν ως δημοσιογράφος και αρχισυντάκτης στον *Φάρο της Θεσσαλονίκης*. Βοηθός του ήταν ο Κώστας Ποιμενίδης, που αργότερα εργάστηκε στη *Νέα Αλήθεια*.

Τα γραφεία της *Μακεδονίας* εγκαταστάθηκαν στον Φραγκομαχαλά, στο Τοπ Χανέ, «δίπλα στα γραφεία της καπνοβιομηχανίας Ρεζί». Χρησιμοποίησε το τυπογραφείο του Νίκου Ξενοφωντίδη. Η τυπογραφική της εμφάνιση ήταν άψογη, με ελληνικά και λατινικά στοιχεία. Η τιμή της ήταν 10 παράδες (στην επαρχία το διπλάσιο).

Στο προγραμματικό άρθρο, στην πρώτη σελίδα, με τον τίτλο «Δύο λέξεις», έγραφε τα εξής:

«Αποφασίσαντες την έκδοσιν της *Μακεδονίας* δεν απεβλέψαμεν ή εις την ενίσχυσιν της φάλαγγος των ευγενών τούτων και γενναίων προμάχων διά της κατά το ενόν συμβολής ημών εις τον ιερόν και πατριωτικόν αυτών αγώνα. Οποία θα είναι η συμβολή ημών αύτη, κατά πόσον δηλονότι έσται λυσιτελής, τούτο θέλει αποδείξει ο χρόνος, ο αλάθητος ούτος και αδέκαστος κριτής. Ημείς εν τη εκπληρώσει του όπερ αναλαμβάνομεν καθήκοντος θέλομεν αφιερώσει πάσας τας δυνάμεις και τας προσπάθειάς ημών, μη φειδόμενοι κόπων και θυσιών και μη δειλιώντες και αποκαρτερούντες προ των πολλών και ποικίλων δυσχερειών, ας δεν αγνοούμεν ότι θέλομεν συναντήσει. Τοιούτος ο σκοπός ημών. Το δε πρόγραμμα ημών περιλαμβάνει: α) Την επισταμένην εξέτασιν όλων των ζητημάτων, των αναγομένων εις τε τον πολιτικόν και τον κοινωνικόν ημών βίον, γενικών τε και τοπικών. β) Τον έλεγchon της πολιτείας εκείνων, εις ους είνε εκάστοτε εμπεπιστευμένοι αι τύχαι της κοινής ημών πατρίδος. γ) Την υποστήριξιν της ενότητος του οθωμανισμού διά του υπό των εκάστοτε κυβερνώντων οφει-

Στις 5 Αυγούστου 1917 μια μικρή πυρκαγιά σε ένα χαμόσπιτο στο κέντρο της Θεσσαλονίκης εξελίχτηκε σε πύρρινη λαίλαπα που, μαινόμενη επί μέρες, κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος της περιτειχιμένης πόλης. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

λομένου σεβασμού προς τα δίκαια των διαφόρων εθνοτήτων και διά της αυστηράς εφαρμογής υπ' αυτών της συνταγματικής ισονομίας και ισοπολιτείας. δ) Την υπεράσπισιν των εθνικών και θρησκευτικών ημών δικαίων και προνομίων, οσάκις ίδωμεν ταύτα παραβιαζόμενα είτε εξ εσφαλμένης των πραγμάτων και των περιστάσεων αντιλήψεως, είτε εκ σωβινισμού και εθνικιστικών ιδεών. ε) Τον έλεγchon της πολιτείας των εθνικών και θρησκευτικών ημών ταγών. στ) Την μετάδοσιν ειδήσεων αληθών και εξηκριβωμένων και την τήρησιν του δημοσίου ενημέρου πάσης της γενικής και τοπικής πολιτικής και κοινωνικής κινήσεως. Γνωρίζοντες την δύναμιν του τύπου και την επιρροήν, ην ούτος εξασκεί επί του δημοσίου φρονήματος, μη λησμονούντες δε την ιερότητα και το ύψος της αποστολής του, θέλομεν προσπαθήσει να τηρήσωμεν υψηλά την σημαίαν του αγώνος, απέχοντες πάσης εμπαθούς συζητήσεως, πάσης κομματικής διαπάλης και παντός ιδιοτελούς και συμφεροντολογικού υπολογισμού, ελέγχοντες και επικρίνοντες αυστηρώς μεν αλλ' αμερολήπτως, απονέμοντες ενί εκάστω ακριβοδικαίως και απροσωπολήπτως το προσήκον».

Ο Κωνσταντίνος Δημάδης, ιστορικός διευθυντής του φύλλου στη νεότερη περίοδο, σε πανηγυρική έκδοση της *Μακεδονίας*, στις 26 Ιουλίου 1981, έγραψε ότι ο Κ. Βελλίδης «είδε το φως της ζωής το 1872 στη Δεσκάτη, από ιερέα πατέρα, στα σκοτεινά χρόνια της τουρκοκρατίας. Πήρε γυμνασιακή μόρφωση στα Τρίκαλα, επιδόθηκε αρχικά στο επάγγελμα του δασκάλου και δίδαξε επί αρκετά χρόνια σε πολλές κοινότητες της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας». Ο ίδιος αναφέρει για τη *Μακεδονία* ότι την «εξέδωσε» στις 10 Ιουλίου του 1911, υπό συνθήκες εξαιρετικά δύσκολες για τον ελληνικό Τύπο, με πενιχρότατα οικονομικά μέσα, με πολύ μικρή κυκλοφορία, καταπιεστική τουρκική λογοκρισία, συνεχείς διώξεις και φυλακίσεις.

Στο ίδιο πανηγυρικό φύλλο, με τίτλο «Ο ιδρυτής και οι συνεχιστές», η *Μακεδονία* έγραφε: «Προσήγγιζεν ο πρώτος Βαλκανικός πόλεμος. [...] Καταφαίνεται σαφώς η ανάγκη της εκδόσεως νέας εφημερίδος, η οποία θα ηδύνατο να ανταποκριθή πλήρως εις τας διαγραφόμενας εξελίξεις εις την Βαλκανικήν. Ούτω [...] εξεδόθη η *Μακεδονία*. Εν τούτοις τα πρώτα βήματα της νέας εφημερίδος δεν ήσαν άμοιρα δυσχερειών, τας οποίας μόνον η θεληματικότης, η αποφασιστικότης, η επιρροή, η επιμονή και η υπομονή του Κ. Βελλίδου, ηδυνήθησαν να υπερνικήσουν. Εξ άλλου αι οικονομικά δυσχέρειαι ήσαν παμμέγισται, τα κεφάλαια ολίγα, και η τουρκική λογοκρισία εις ό,τι αφορά την Μακεδονίαν ήτο αυστηροτάτη, δεδομένου ότι οι Νεότουρκοι κατέβαλον απέλπιδα προσπάθειαν να εξοθωμανίσουν όλα τα μη τουρκικά στοιχεία της αυτοκρατορίας».

Στο δεύτερο φύλλο της, η *Μακεδονία* αναφέρει το συντακτικό προσωπικό της: «Η *Μακεδονία* αρχίζουσα την έκδοσίν της νομίζει ότι πρέπει να γνωρίση εις τους αναγνώστας της τα ονόμα-

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

τα εκείνων, διά των οποίων αυτή θα κατορθώσει να εφαρμόσει το πρόγραμμά της. Και δηλοί ότι ως αρχισυντάκτην μεν έχει τον κ. Αντώνιον Παπαδόπουλον, δόκιμον δημοσιογράφον, επί μακράν σειράν συναπτών ετών εξασκήσαντα το επάγγελμα τούτο εν Κωνσταντινουπόλει και Αιγύπτω, ως πολιτικόν αρθρογράφον τον γνωστότατον εις το αναγνώσκον κοινόν της Θεσσαλονίκης και των επαρχιών κ. Θεόδωρον Ράμμον και ως συντάκτην τον κ. Βασ. Μεσολογγίτην, τον γνωστότατον χρονογράφον. Πλην τούτων όμως η *Μακεδονία* έχει εξησφαλισμένην την τακτικήν συνεργασίαν πολλών και εκλεκτών λογίων της πόλεώς μας και των επαρχιών». Ο Β. Μεσολογγίτης, που ήταν μεταξύ των πρώτων συντακτών της, κυριάρχησε στην εξέλιξη του Τύπου της Θεσσαλονίκης. Έγραφε άρθρα και χρονογραφήματα, αλλά σύντομα ανέλαβε και την ευθύνη της αρχισυνταξίας. Χρονογραφήματα έγραφαν ο μετέπειτα πολιτικός Αύγ. Θεολογίτης, ο Αντ. Παπαδόπουλος και ο «Κώστας Σερραίος». Πολιτική ανάλυση έγραφε και ο Ι. Καραβασίλης, ενώ δημοσίευαν άρθρα τους και οι Κ. Ποιμενίδης και Θ. Παναγιωτόπουλος.

Σημαντική ήταν η συμβολή της *Μακεδονίας* στη βελτίωση του Τύπου της Θεσσαλονίκης και στο σύντομο διάστημα του βίου της κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Εκτός από την αρτιότητα των τυπογραφικών εγκαταστάσεων που χρησιμοποίησε από την αρχή και τη σελιδοποίηση, που εξυπηρετούσε τον αναγνώστη ως προς την εμφάνιση αλλά και την κατανομή της ύλης, η *Μακεδονία* πρόσθεσε στην τέταρτη (τελευταία) σελίδα της, προορισμένη, για διαφημίσεις, δύο στήλες με ύλη και με τηλεγραφήματα. Καινοτομία υπήρξε, επίσης, η καθιέρωση από τις 17 Μαρτίου 1912 πρωτοσέλιδης σχολιογραφικής στήλης, με θέματα τοπικά και γενικά.

Ο Χρ. Λαμπρινός γράφει ότι η *Μακεδονία* υπήρξε «απαρχή για ενατένιση σε ευρύτερους δημοσιογραφικούς ορίζοντες και για μεγάλους εθνικούς αγώνες... Δεν δίσταζε να ελέγχει τις τουρκικές αρχές για τις υπερβασίες και τις παραλείψεις τους και ο Κων. Βελλίδης διαβιούσε μεταξύ της κατοικίας του και των τουρκικών φυλακών, χωρίς όμως να χαλαρώσει ούτε μια στιγμή το μαχητικό πνεύμα και να καμφθεί η στερεή εθνική του κατεύθυνση».

Λόγω της θαρραλέας αρθρογραφίας της, η *Μακεδονία* υπέστη διώξεις και τελικά παύθηκε. Εκτός από την αρθρογραφία, τολμούσε να δημοσιεύει και ειδήσεις που προκαλούσαν τις τουρκικές αρχές. Σχετικά θα μπορούσε να αναφερθεί η δημοσιοποίηση με τη μορφή... είδησης των «συστάσεων» του νομάρχη να μη δημοσιούνται ειδήσεις για τη στρατιωτική στάση που εκδηλώθηκε τότε, για να μη οξύνονται τα πνεύματα.

Η *Μακεδονία* επανεκδόθηκε την επομένη της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου 1912), με ημερομηνία 28 Οκτωβρίου, δηλαδή της επομένης, όπως συνηθίζονταν τότε.

Την πρώτη σελίδα της κάλυπτε η ελληνική σημαία, πάνω από την οποία είναι γραμμένο: «Ζήτω η Ελευθερία».

Η έκδοσή της συνεχίστηκε κανονικά και με ολοένα πιο άρτια συγκρότηση, η κυκλοφορία της διαρκώς μεγάλωνε και ξεπέρασε άλλες εφημερίδες, που εκδόθηκαν την ίδια εποχή. Σε αυτό συνέβαλε η ένταση της ειδησεογραφίας: τα πολεμικά γεγονότα του συνεχιζόμενου ελληνοτουρκικού πολέμου, η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α', ο ελληνοβουλγαρικός πόλεμος, οι εξελίξεις στη Βόρεια Ήπειρο, οι σφαγές των πληθυσμών της Αν. Μακεδονίας και φυσικά οι εξελίξεις του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και του κινήματος της Εθνικής Άμυνας.

Ο Κ. Βελλίδης έμεινε για πάντα πιστός στρατιώτης της φιλελεύθερης ιδεολογίας. Η *Μακεδονία* ήταν το όργανο του κινήματος του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. Έκανε αγώνες για τη δημοσιογραφική της επάρκεια και την κυκλοφορία της. Χρησιμοποίησε πολλούς και καλούς συντάκτες και εφάρμοσε ποικίλους τρόπους για την εξασφάλιση των ειδήσεων. Αγwonίστηκε για την ολοκλήρωση της εθνικής αποκατάστασης. Αντιλήφθηκε νωρίς τη σημασία των τηλεγραφημάτων του εσωτερικού και του εξωτερικού. Χρησιμοποίησε τις υπηρεσίες των συμμάχων (που αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη), για να πληροφορείται τις εξελίξεις του πολέμου. Δε δημοσίευε διαφημίσεις, για να υπάρχει ο χώρος για τη δημοσίευση πολεμικών ειδήσεων. Καθιέρωσε ειδική στήλη για τις αναζητήσεις των συγγενών των προσφύγων, μετά την καταστροφή της Μικράς Ασίας. Είχε την πρωτοβουλία να οργανώσει έρανο για τα ορφανά του πολέμου από τις πρωτοσέλιδες κορυφαίες στήλες της εφημερίδας. Συμμετείχε στο διάβημα για τη διευκόλυνση των τοπικών εφημερίδων στη λήψη τηλεγραφημάτων, ώστε να μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις αθηναϊκές εφημερίδες. Δε δημοσίευε φωτογραφίες. Είναι ζήτημα αν στα πρώτα δέκα χρόνια της η *Μακεδονία* δημοσίευσε 50 φωτογραφίες, που ήταν μάλιστα πορτρέτα ή τοπία. Έδωσε μεγάλη σημασία στα λαϊκά αναγνώσματα και στα ηρωικά μυθιστορήματα. Διέθετε στήλες αρθρογραφικές και σχολιογραφικές – η μαχητική και ζωνρή αρθρογραφία τής έδωσε κύρος και κυκλοφορία και δημιούργησε μεγάλο κύκλο αναγνωστών. Από το 1914 χρησιμοποιούσε κατά καιρούς διχρωμία στην εκτύπωση με μπλε ή κόκκινο χρώμα. Από την Πρωτοχρονιά του 1913 τοποθετήθηκαν στις δύο πλευρές του τίτλου τα σκίτσα του Φιλίππου (αριστερά) και του Μ. Αλεξάνδρου (δεξιά). Ο τύπος των γραμμάτων του τίτλου παρέμεινε σταθερός.

Ήταν φυσικό να δεχτεί και η *Μακεδονία* τις συνέπειες της πολλαπλής και πολύχρονης λογοκρισίας που ίσχυε στη Θεσσαλονίκη στην πολυτάραχη περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και των πολέμων της Ελλάδας. Οι σελίδες της έχουν άπειρες φορές τα ίχνη των λογοκριτικών επεμβάσεων που αφαιρούσαν από λίγες γραμμές έως ολόκληρα κύρια άρθρα, συνεργασίες ή

Πυροπαθής της Θεσσαλονίκης προσπαθεί να διασώσει τα υπάρχοντά του.

(Αρχείο Κέντρον Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

άλλα κείμενα. Εκτός από την αφαίρεση «επιλήψιμων» κειμένων, αναφέρονται και παύσεις της. Η εφημερίδα διαμαρτυρήθηκε πολλές φορές για την επιβολή της λογοκρισίας και τις αυθαιρεσίες των λογοκριτών.

Στην περίοδο αυτήν η εφημερίδα αλλάζει διάφορα γραφεία και μισθωμένα τυπογραφεία, ώσπου να αποκτήσει δικά της, με άπειρους κόπους και θυσίες. Η περιπλάνηση αυτή, η έλ-λειψη χαρτιού εξαιτίας του πολέμου και ίσως τα περιοριστικά μέτρα για τον Τύπο προκάλεσαν τη φτωχή εικόνα που δίνουν το μέγεθος και ο αριθμός των σελίδων την περίοδο αυτήν. Οι διαστάσεις της εφημερίδας παρέμειναν οι ίδιες.

Η σειρά των δικαστικών διώξεων της *Μακεδονίας* συνεχίστηκε με μηνύσεις, για να τρομοκρατηθεί, και ορισμένες σοβαρές δίκες, που προκάλεσαν γενικότερη ανησυχία στον χώρο του Τύπου.

Στην περίοδο αυτήν, την ουσιαστική διεύθυνση της εφημερίδας διατήρησε ο Κ. Βελλίδης και αργότερα ο αδελφός του Γεώργιος. Αρχισυντάκτης ήταν ο Β. Μεσολογγίτης, που έθεσε τις σοβαρές βάσεις για τη βελτίωσή της. Τον αντικατέστησε ο Βολιώτης δημοσιογράφος Θ. Χατζηγώγος, με τη δικαιολογία ότι η εφημερίδα έπρεπε να διευθύνεται από δημοσιογράφο της παλιάς Ελλάδας και γνώστη των κομματικών συνθηκών. Τον αντικατέστησε ο Μάνος Βατάλας και αυτόν άλλοι. Κατά το κίνημα της Εθνικής Άμυνας αρχισυντάκτης της φέρεται ο δικηγόρος Ι. Σταθάκης, μέχρι τον Μάιο του 1917. Το 1919 έγινε αρχισυντάκτης ο Πέτρος Λεβαντής, ο μακροβιότερος σε θητεία, ο διασημότερος για τη μαχητικότητά του και εκείνος που είχε την περισσότερη προβολή από τους προπολεμικούς αρχισυντάκτες της. Ήταν δάσκαλος από την Κωνσταντινούπολη και κατά τους βαλκανικούς πολέμους έφυγε κρυφά από την Τουρκία και κατατάχθηκε εθελοντής στον ελληνικό Στρατό. Στο πολιτικό ρεπορτάζ διέπρεψε επί δεκαετίες και μάλιστα ασχολήθηκε από το προσκήνιο με την πολιτική, εκλέχτηκε βουλευτής και διετέλεσε υπουργός. Σε μια στράτευση του Π. Λεβαντή το 1921, αρχισυντάκτης ανέλαβε πάλι ο Μεσολογγίτης.

Κατά τη φυλλομέτρηση των τόμων της *Μακεδονίας* εντοπίζονται πολλά ονόματα συντακτών και συνεργατών, μερικοί από τους οποίους διαδραμάτισαν αργότερα σημαντικό ρόλο στη δημοσιογραφία ή στην κοινωνική ζωή της Θεσσαλονίκης και της Ελλάδας: ο λογοτέχνης Δ. Χατζόπουλος-Μποέμ, ο Ν. Σιμόπουλος, που μετακλήθηκε από την Αθήνα, ο Δραμινός δημοσιογράφος Γ. Συρούκης, που έγραφε χρονογραφήματα, ο Λ. Νεφουσού (αργότερα ιδιοκτήτης και διευθυντής της γαλλόγλωσσης εφημερίδας *Α' Εντεπαντάν*), ο Πέτρος Λούβαρης, διευθυντής αργότερα διαφόρων εφημερίδων, ο δικηγόρος Ν. Μπουζάνης, ο δημοσιογράφος Νίκος Καστρινός, εκδότες αργότερα της *Εφημερίδας των Βαλκανίων* (ο δεύτερος εξελίχθηκε σε λαμπρή προσωπικότητα της πολιτικής και κοινωνικής

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Παρά το δικτατορικό καθεστώς στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η εφημερίδα εξελίχτηκε σε αξιοζήλευτο δημοσιογραφικό οργανισμό, η πορεία του οποίου ανακόπηκε με τη γερμανική κατοχή, όταν με μία από τις πρώτες αποφάσεις των κατακτητών διατάχθηκε να διακοπεί η έκδοσή της.

Στις 28 Μαρτίου 1945, μετά τον πόλεμο, επανεκδόθηκε η *Μακεδονία*. Έπρεπε να αποκατασταθούν οι ζημίες στο κτίριό της, που το χρησιμοποιούσαν οι Γερμανοί κατακτητές, να τεθούν χωρίς βιασύνη οι σωστές βάσεις για την οργάνωσή της, να στελεχωθεί σωστά, να εξασφαλιστούν κάποια νέα κεφάλαια και έπαιξε ρόλο η ρευστή πολιτική κατάσταση, όπως είχε διαμορφωθεί μετά το κίνημα του Δεκεμβρίου.

Με την προσωπική παρακολούθηση κάθε προετοιμασίας από τον Ιωάννη Βελλίδη και με τις οδηγίες του Γιάννη Ιωαννίδη, καταναλώθηκαν δύο μήνες περίπου για την απαραίτητη οργάνωση. Αρχισε τότε μια νέα εποχή όχι μόνο για την ίδια την εφημερίδα, αλλά και για τον Τύπο της Θεσσαλονίκης και της Ελλάδας γενικότερα. Η περίοδος του εμφυλίου πολέμου και της εσωτερικής πολιτικής αναστάτωσης, αλλά και η έλλειψη της απαραίτητης ασφάλειας για την κυκλοφορία της εφημερίδας, όχι μόνο στην ύπαιθρο, εμπόδισαν την ανάπτυξή της και τον εκσυγχρονισμό που προγραμματίζαν οι υπεύθυνοί της. Όμως, αμέσως μετά την αποκατάσταση της τάξης και την οικονομική αντιμετώπιση των προβλημάτων της έκδοσης, άρχισε η ουσιαστική εξόρμηση, που πολύ σύντομα έδωσε τους καρπούς της. Η *Μακεδονία* είχε κατακτήσει επίζηλη οικονομική ευρωστία, που της άνοιγε νέους ορίζοντες, από την ανέγερση του νέου κτιρίου της στην οδό Τσιμισκή μέχρι τον εξοπλισμό του με σύγχρονα μέσα επικοινωνίας και με την τεχνολογία που εφάρμοζαν επί σειρά ετών οι εφημερίδες της Ευρώπης και της Αμερικής. Ασύρματοι, τηλέτυπα, τηλέφωνα, συνεργασίες με ξένα πρακτορεία ειδήσεων, καινούργιος στόλος για τη μεταφορά, άνετος χώρος εργασίας και φυσικά η στελέχωση από συντάκτες νέους, ικανούς και ενθουσιώδεις και η μετεκπαίδευση όλων στις νέες μεθόδους της δημοσιογραφίας ήταν οι εμφανείς στόχοι του εκδοτικού οργανισμού. Παράλληλα, ο Ιωάννης Βελλίδης υλοποίησε την εμπειρία του στον χώρο της έκδοσης των εφημερίδων, ενώ δόθηκε η ανάλογη προσοχή στην παρακολούθηση των ενδιαφερόντων των αναγνωστών και στην αντιμετώπιση των δυσχερειών που δημιουργούσαν άτομα ή υπηρεσίες.

Την περίοδο αυτήν η εφημερίδα πέτυχε να αποκτήσει τεράστιο επιχειρηματικό και πολιτικό κύρος, ενώ στη συνείδηση του κοινού εδραιώθηκε η εγκυρότητα της ειδησεογραφίας της και η σημασία της προσφοράς της. Η ελκυστική εμφάνιση και η σελιδοποίησή της, η προσοχή στη διατύπωση των κειμένων, η αθόρυβη καθιέρωση του μονοτονικού από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, η κατάργηση των σχολιογραφικών και αρ-

θρογραφικών στηλών της, η πλούσια εικονογράφηση και τα πολυσέλιδα αφιερώματά της βρήκαν γρήγορα την ανταπόκριση του κοινού, με αποτέλεσμα να αυξηθεί καταπληκτικά η κυκλοφορία της.

Δημοκρατική και φιλελεύθερη πάντοτε, υποστήριζε το Κόμμα των Φιλελευθέρων και την παράταξη της κεντροδεξιάς, χωρίς ακρότητες, χωρίς αφορμές για δημοσιογραφικές διενέξεις, με ισορροπία στην ειδησεογραφία απέναντι στα πολιτικά κόμματα, στις συνδικαλιστικές οργανώσεις, στους φορείς της πόλης. Προβολή των πάντων και εξυπηρέτηση των τοπικών συμφερόντων ήταν η βασική πολιτική της.

Ο Ιωάννης Βελλίδης πέθανε το 1978 και την ίδια περίοδο άρχισε να μειώνεται η κυκλοφορία της εφημερίδας, την οποία οι διάδοχοί του (η σύζυγός του Άννα και από το 1980 η κόρη του Κατερίνα) αντιμετώπισαν με χαλαρότητα και εντέλει αποτυχημένα. Ψυχή της *Μακεδονίας* ήταν μέχρι το 1963 ο Γιάννης Ιωαννίδης και μέχρι το 1994 ο Κώστας Δημάδης, που της έδωσαν τη νεότερη μορφή της και άφησαν τη σφραγίδα τους και στην ιστορία του Τύπου. Τον Κώστα Δημάδη αντικατέστησε για λίγους μήνες ο Νίκος Βουργουτζής και κατόπιν ο Γιάννης Νικολόπουλος, μέχρι το 1996, όταν ολόκληρο το εκδοτικό συγκρότημα πέρασε στην ιδιοκτησία της Εθνικής Τράπεζας, και η έκδοση της *Μακεδονίας* σταμάτησε, γεγονός που προκάλεσε σημαντική κρίση στον Τύπο της Θεσσαλονίκης. Τον Μάρτιο του 1998 ο επιχειρηματίας Γιάννης Ραπτόπουλος ανέλαβε το συγκρότημα και η *Μακεδονία* εκδόθηκε εκ νέου με διευθυντή τον Λάζαρο Χατζηνάκο. Τον Μάιο του 2000 εκδότης της εφημερίδας έγινε ο επιχειρηματίας Γιώργος Σαχπατζίδης, που μαζί με τους συνεργάτες του βελτίωσε προσώρας τα οικονομικά μεγέθη της εταιρείας. Πλην όμως από το 2003 και μετά, υπό την ιδιοκτησία του Ελληνοαμερικανού επιχειρηματία Γιάννη Ρήγα, η εφημερίδα δοκιμάστηκε από διαδοχικές κρίσεις, άλλαξε αρκετά διευθυντικά σχήματα (Λουκάς Κατσώνης, Παντελής Σαββίδης, Δημήτρης Γουσίδης, αλλά και ομάδες αρχισυντακτών) και η κορύφωση των οικονομικών προβλημάτων της οδήγησε σε περίπου δίμηνη απουσία της από τα περίπτερα στις αρχές του 2012. Εντέλει, η εφημερίδα κυκλοφόρησε έπειτα από δραστική μείωση του δυναμικού της. Διευθυντής της είναι ο Μιχάλης Αλεξανδρίδης.

Μακεδονικά Νέα

Ημερήσια εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, που εκδόθηκε το 1924 από σημαντικούς συντάκτες της *Μακεδονίας*, όταν αυτοί ήρθαν σε ρήξη με τον εκδότη Κ. Βελλίδη εξαιτίας μιας παρεξήγησης την οποία ο ίδιος αντιμετώπισε επιπόλαια.

Αφορμή ήταν η δημοσίευση στη *Μακεδονία* δήλωσης του

Τούρκου προξένου στη Θεσσαλονίκη για την ανάγκη να συσφιχθούν οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ώστε να ζήσουν οι λαοί τους σε ησυχία, παραμερίζοντας με ειλικρίνεια το παρελθόν. Η δήλωση έγινε σε ιδιωτική συνάντηση που είχαν (ως μέλη του Δ.Σ. της νεοϊδρυθείσας Ένωσης Συντακτών) ο Πέτρος Λούβαρης, πρόεδρος, ο Νίκος Φαρδής, αρχισυντάκτης της *Μακεδονίας*, και ο Β. Μεσολογγίτης. Η δήλωση, με τη φωτογραφία του προξένου, δημοσιεύτηκε σε ρεπορτάζ της *Μακεδονίας* από τον Ν. Φαρδή, με τη σύμφωνη γνώμη του διευθυντή σύνταξης Α. Κονιτόπουλου, αλλά ο Βελλίδης έκανε «διοικητική ανάκριση» και τελικά δημοσίευσε, χωρίς να ενημερώσει κανέναν από τους συντάκτες της εφημερίδας, ενυπόγραφο αρθρίδιό του με το οποίο «κατήγγειλεν εις την κοινήν γνώμην ότι οι συντάκται του, από του διευθυντού Κονιτοπούλου και του αρχισυντάκτου Φαρδή, μέχρι του τελευταίου τηλεφωνητού και διορθωτού είχαν πωληθή εις ξένην δύναμιν και εδημοσίευσαν εις την *Μακεδονίαν* άρθρον το οποίον ο ιδιοκτήτης αυτής ήτο υποχρεωμένος ν' αποκηρύξη και δημοσία».

Η δημοσίευση της «αποκηρύξεως» αυτής προκάλεσε όχι μόνο έκπληξη στους αναγνώστες της, αλλά και τις διαμαρτυρίες των συντακτών της, που ζήτησαν εξηγήσεις και απαίτησαν να ανακληθούν οι φοβερές κατηγορίες. Ο Βελλίδης, όμως, ήταν αμετάπειστος. Τότε οι συντάκτες αποφάσισαν να φύγουν ομαδικά. Η *Μακεδονία* δεν εκδόθηκε την άλλη μέρα, επειδή δεν υπήρχαν συντάκτες.

Το πρώτο φύλλο εκδόθηκε στις 14 Μαρτίου 1924, ύστερα από πολύ σύντομη προετοιμασία. Η εφημερίδα τυπωνόταν στα τυπογραφεία της *Νέας Αλήθειας*. Ξεκίνησε κανονικά και συνέχισε θριαμβευτικά. Ήταν η πρώτη συνεταιριστική εφημερίδα της Ελλάδας, αλλά εντέλει οι διαφωνίες των μελών της Ένωσης Συντακτών προκάλεσαν τη ματαίωση της μορφής του συνεταιρισμού που είχε αρχικώς αποφασιστεί. Σχεδόν αμέσως την ευθύνη της έκδοσης ανέλαβαν ο Πέτρος Λούβαρης ως πρόεδρος της Ένωσης Συντακτών, ο Β. Μεσολογγίτης και ο Θ. Παναγιωτόπουλος, με αρχισυντάκτη τον Α. Κονιτόπουλο και «επί της ύλης» τον Νίκο Φαρδή, που λίγο αργότερα αποχώρησε, για να εργαστεί στον υπό έκδοση *Νέο Κόσμο*.

Η περίοδος αυτή ήταν μεστή από πολιτικά γεγονότα (παραίτηση κυβέρνησης Καφαντάρη, σχηματισμός κυβέρνησης Α. Παπαναστασίου, διάσπαση των Φιλελευθέρων, έντονη δραστηριότητα, για να ανακηρυχτεί η αβασίλευτη δημοκρατία κ.ά.) και η έλλειψη της πληροφόρησης του κοινού από πρωινή φιλελεύθερη εφημερίδα ήταν πολύ αισθητή. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η έκδοση των *Μακεδονικών Νέων* και η ανεπιφύλακτη, από την πρώτη μέρα, υποστήριξη της κυβέρνησης Αλ. Παπαναστασίου, που προχωρούσε προς την κατάργηση του βασιλικού θεσμού, ευνόησαν τη «νεαρή» εφημερίδα και της εξασφάλισαν την κυκλοφορία που προσδοκούσαν οι εκδότες της.

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Η εφημερίδα είχε μακρό βίο, απείλησε τη *Μακεδονία* και αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία της εφημεριδογραφίας της Θεσσαλονίκης και ίσως της Ελλάδας.

Το πρώτο φύλλο ήταν τετρασέλιδο, με επτά στήλες. Αυτό το σχήμα το διατήρησε μέχρι το φθινόπωρο του 1925. Στο διάστημα αυτό μόνος διευθυντής της εφημερίδας ήταν ο Πέτρος Λούβαρης. Αργότερα έγινε συνδιευθυντής ο Β. Μεσολογγίτης.

Μετά την απόκτηση ιδιόκτητου πιεστήριου, τα *Μακεδονικά Νέα* αύξησαν τον αριθμό των σελίδων τους σε έξι ή σε οχτώ και βελτίωσαν αισθητά την εμφάνιση και την ύλη τους. Αυτή η ανανέωση της εφημερίδας χαιρετίστηκε από τη σύνταξή της με το εξής σχόλιο: «Καιρός του καυχάσθαι και καιρός του ταπεινοφρονείν, είπε ο Χρυσόστομος. Και νομίζομεν ότι είναι καιρός σήμεραν διά τα *Μακεδονικά Νέα* να καυχηθούν. Ιδρύθησαν άνευ άλλων κεφαλαίων, πλην της ψυχικής και πνευματικής των δυνάμεως, και ήρχισαν την σταδιοδρομίαν των εις ταπεινά γραφεία και πτωχάς εγκαταστάσεις, αι οποίαι αν δεν είνε αι τελειότεραι είνε από τας τελειοτέρας της Βαλκανικής. Η αλματική αυτή πρόοδος της εφημερίδος μας οφείλεται πρωτίστως εις την ένθερμον υποστήριξιν, την οποίαν παρέσχεν εις αυτήν από της εμφανίσεώς της η κοινή γνώμη, διαβλέψασα εις τα πενιχρά τότε, από απόψεως εμφανίσεως *Μακεδονικά Νέα* κάποιαν νέαν τάσιν και κάποιαν νέαν ζωήν, την οποίαν αντιπροσώπευαν και εσκόρπιζαν».

Τα *Μακεδονικά Νέα* αρχικά υποστήριζαν την κοινοβουλευτική κυβέρνηση Πάγκαλου, γιατί πίστευαν ότι θα βοηθούσε στη γεφύρωση των πολιτικών αντιθέσεων και ότι θα ήταν μια λύση προσωρινή. Όταν διαψεύσθηκαν οι ελπίδες αυτές, άσκησαν έντονη κριτική στην κυβέρνηση. Παρόμοια δε σχόλια δημοσίευσαν και μετά την κήρυξη της δικτατορίας, εξαιτίας των οποίων παύθηκε η κυκλοφορία τους για λίγες μέρες.

Μετά την ανατροπή της δικτατορίας υποστήριζαν το Κόμμα των Φιλελευθέρων με ηγέτη τον Γ. Καφαντάρη. Μάλιστα, ο διευθυντής της εφημερίδας Π. Λούβαρης εκλέχτηκε βουλευτής στην Έδεσσα.

Ο Κ. Μάγερ αναφέρει: «Με την επάνοδο του Βενιζέλου εις την πολιτικήν το 1928, αι δύο φιλελεύθεροι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης *Μακεδονία* και *Μακεδονικά Νέα*, έκαμναν θραύσιν, ενώ αντιθέτως τα αντιβενιζελικά φύλλα *Φως* και *Ταχυδρόμος* έπιπταν. Και ως ήτο επόμενον οι διευθυνταί των φιλελευθέρων εφημερίδων επιλοδόγησαν να γίνουν και βουλευταί. Πρώτος εβουλευτοποιήθη ο διευθυντής των *Μακεδονικών Νέων* Π. Λούβαρης. Κατόπιν, εις μίαν αναπληρωματικήν εκλογήν έγινε βουλευτής και ο διευθυντής της *Μακεδονίας* Π. Λεβαντής. Από της στιγμής εκείνης εκτός της επαγγελματικής αντιζηλίας που υπήρχεν αγρία μεταξύ των δύο βενιζελικών εφημερίδων, προσετέθη και η πολιτική αντιζηλία μεταξύ των

διευθυντών των. Ο καθένας απ' αυτούς ήθελε να φαίνεται ως εκπροσώπων εγκυρότερον το Φιλελεύθερον Κόμμα».

Στα *Μακεδονικά Νέα* εργάζονταν το 1932 οι δημοσιογράφοι: Δ. Διδασκάλου, Α. Καραγεωργόπουλος, Πέτρος Λούβαρης, Β. Μεσολογγίτης, Δ. Τσούρκας, Θ. Παναγιωτόπουλος, Πέτρος Παπαναούμ, Θ. Σπανίδης, Γιάννης Ταχογιάννης και Άριστος Χασηρτζόγλου. Το αθλητικό ρεπορτάζ είχε ο Αχ. Σούλας.

Τα *Μακεδονικά Νέα* διέκοψαν την έκδοσή τους τον Φεβρουάριο του 1934, ύστερα από λαμπρό βίο μιας δεκαετίας.

Μακεδονικά Σπορ

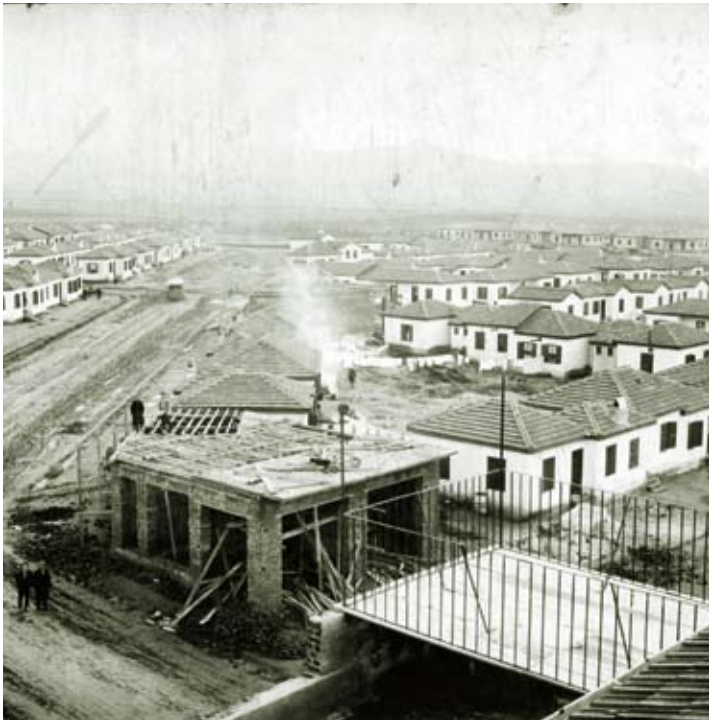
Εβδομαδιαία αθλητική εφημερίδα, συνέχεια της εφημερίδας *Σπορ της Δευτέρας*. Πρωτοεκδόθηκε το φθινόπωρο του 1971, αλλά η κανονική της έκδοση άρχισε μετά το 1972 και διακόπηκε το 1978, μετά τον θάνατο του εκδότη της, Αναστάσιου Νάστου. Αρχισυντάκτης ήταν ο Δημήτρης Μπούζας. Συντάκτες ήταν οι: Κώστας Βουλώνης, Νίκος Κωνσταντινίδης, Στέλιος Μιχαηλίδης, Λάκης Φλώρος, Ε. Κωφίδης και Κώστας Λασκαρέλιας. Ουσιαστικά πρόκειται για τους ίδιους συντάκτες που εργάζονταν στα *Σπορ της Δευτέρας*, αλλά τώρα το φωτορεπορτάζ ήταν του Μιχάλη Παππού και τα σχόλια του Ι. Σκορδάτου. Υπεύθυνος ύλης στην αρχή ήταν ο Λάκης Μιχαηλίδης και αργότερα ο Βασίλης Κοφσανίδης.

Η εφημερίδα αυτοχαρακτηριζόταν ως «Η μεγαλύτερα αθλητική εφημερίς της Βορείου Ελλάδος». Ήταν οχτασέλιδη, μεγάλου σχήματος, με εντυπωσιακούς τίτλους και έγχρωμες φωτογραφίες, σωστή σελιδοποίηση και εντυπωσιακά πρωτοσέλιδα, για όλα τα αθλήματα και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αθλητική κίνηση στη Βόρεια Ελλάδα.

Από εβδομαδιαία κατόρθωσε να γίνει τρισεβδομαδιαία και τέλος δισεβδομαδιαία.

Μακεδονική Ώρα

Εβδομαδιαία (δευτεριάτικη) πρωινή εφημερίδα, αξιόλογη εκδοτική προσπάθεια που κινήθηκε με επιτυχία μέσα στον αριστερό χώρο. Εκδόθηκε στις 28 Μαρτίου 1966. Εκδότης της ήταν ο Αλέξης Παπαλεξίου και αρχισυντάκτης της ο Γιώργος Κουκάς. Η εφημερίδα έδωσε ιδιαίτερη σημασία στους λαϊκούς αγώνες (των εργαζομένων και των αγροτών), αλλά και στην πολιτιστική κίνηση και στα τοπικά ζητήματα. Όπως και οι άλλες δευτεριάτικες εφημερίδες, διέθετε πολλές σελίδες για την περιγραφή των αθλητικών γεγονότων της Κυριακής, έργο πολλών αθλητικογράφων, επικεφαλής των οποίων ήταν ο Νίκος Καστάνης. Το κύριο άρθρο έγραφαν στελέχη του κόμματος της ΕΔΑ,

Περιοχή της Τούμπας στα μέσα της δεκαετίας του 1920. Μια καινούργια συνοικία γεννιέται για να «στεγάσει», μαζί με όλες τις άλλες συνοικίες της Θεσσαλονίκης, τα όνειρα των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

στο οποίο ανήκε η εφημερίδα, τα «καλλιτεχνικά» της δεύτερης σελίδας επιμελούνταν ο Κώστας Λαχάς, ενώ τα ρεπορτάζ για προβλήματα της Θεσσαλονίκης και της επαρχίας έγραφαν οι Νίκος Μυρσίνης, Πάνος Καϊσίδης, Σπ. Κουζινόπουλος, Νίκος Χατζηκύργιος κ.ά. Η έκδοση της *Μακεδονικής Ώρας* διακόπηκε από τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967.

Μεγάλη Ελλάς

Καθημερινή Πρωινή Εφημερίς των Φιλελευθέρων Αρχών της Θεσσαλονίκης. Διευθυντής-ιδιοκτήτης ήταν ο Βασίλειος Μεσολογγίτης. Η εφημερίδα ήταν συνέχεια της *Ελλάδος* και μετονομάστηκε σε *Μεγάλη Ελλάς* εξαιτίας διαμάχης που ξέσπασε μεταξύ των στελεχών του Κόμματος των Φιλελευθέρων για το αν θα υποστηριζόταν ο δημοτικός σύμβουλος Νικόλαος Μάνος για την προεδρία του δημοτικού συμβουλίου Θεσσαλονίκης.

Δεν μπορεί να καθοριστεί με ακρίβεια πότε άλλαξε ο τίτλος της εφημερίδας. Ωστόσο, από το γεγονός ότι την 1η Νοεμβρίου 1919 είχε εκδοθεί το 34ο φύλλο της, μπορεί να βγει το συμπέρασμα ότι η μετονομασία έγινε στο τέλος Σεπτεμβρίου.

Λίγες ημέρες μετά την αλλαγή του τίτλου της, η *Μεγάλη Ελλάς* κατήγγειλε το *Φως* για τα υπονοούμενα και τις διφορούμενες λέξεις ενός άρθρου του και προκάλεσε την παραπομπή του διευθυντή του Θ. Χατζηγώγου στο Στρατοδικείο, που τον καταδίκασε σε φυλάκιση ενός έτους. Αποφυλακίστηκε με βασιλική χάρη τον Μάρτιο του 1920.

Με ιδιοκτήτη τον Μεσολογγίτη, σημειώνει ο Άρ. Χασηρτζόγλου, η *Μεγάλη Ελλάς* έγινε «μεγαλόστομος και θαρραλέον βήμα κήρυκος των προγραμματικών ιδεών του Κόμματος των Φιλελευθέρων».

Αντίθετα, ο κατόπιν βουλευτής και υπουργός Αύγουστος Θεολογίτης αναφέρει ότι η κυκλοφορία της δεν ικανοποιούσε τον Μεσολογγίτη, που απέδιδε την ευθύνη στον αρχισυντάκτη του. Ο Θεολογίτης τότε, χωρίς να συνεννοηθεί με κανέναν, κατασκεύασε και δημοσίευσε μια συγκινητική συνέντευξη του έκπτωτου βασιλιά Κωνσταντίνου εξαιτίας της οποίας παραπέμφθηκε στο Στρατοδικείο, που όμως τον απάλλαξε.

Η *Μεγάλη Ελλάς*, τα γραφεία της οποίας, μετά την πυρκαγιά του 1917, βρίσκονταν στην οδό Εθνικής Αμύνης 33, συνέχισε την ανοδική κυκλοφοριακή και μαχητική της πορεία, με εντυπωσιακή παρουσία στην προεκλογική περίοδο του 1920.

Τη νύχτα των εκλογών της 1ης Νοεμβρίου 1920, ομάδες αντιβενιζελικών διαδηλωτών κατέστρεψαν τα φρουρούμενα γραφεία της εφημερίδας. Είναι χαρακτηριστικό το σχόλιο που δημοσίευσε ο αντιβενιζελικός *Ταχυδρόμος Βορείου Ελλάδος* στις 9 Νοεμβρίου 1920: «Είναι ζήτημα τιμής η επανέκδοσις της

Μεγάλης Ελλάδος αφού ο Β. Μεσολογγίτης κρύβεται υπείκων εις διαδόσεις καλοθελητών».

Η *Μεγάλη Ελλάς* επανεκδόθηκε μετά από τέσσερις μήνες, τον Μάρτιο του 1921, αφού αγοράστηκαν τυπογραφικά στοιχεία και εξασφαλίστηκε πιεστήριο. Είχαν προηγηθεί διαφημίσεις για την επανέκδοση. Ο Β. Μεσολογγίτης αναφέρει για την επανέκδοση: «Τον Μάρτιον ήρχισα την επανέκδοσιν. Συνεργάτας είχα τον Πέτρον Λούβαρην και τον Μιχ. Καρακωνσταντίνον. Το πρώτον φύλλον εξεδόθη μαχητικώτατον. Με ένα άρθρον πύρινον το οποίον εκαλούσε την Κυβέρνησιν να... παραιτηθή διότι ωδηγούσε την Ελλάδα εις την καταστροφήν εν Μικρασία και με ένα σκίτσο, το οποίον παρουσίαζε τον Βενιζέλον ανατέλλοντα ως ήλιον και τους τότε κυβερνήτας θαμβωμένους και πίπτοντας καταγής. Το ίδιο βράδυ έγινε απειλητική εκδήλωσις προ των γραφείων [...]. Το πράγμα επανελήφθη και τα άλλα βράδυα και επιτέλους μας έσπασαν μερικά τζάμια των γραφείων [...]. Αυτά είχαμε καθημερινώς ή μάλλον καθηβραδυνώς πλέον. Δυστυχώς ή ευτυχώς εκλήθησαν μερικά ηλικία υπό τα όπλα. Και έτσι αναγκάσθηκα να εγκαταλείψω την Ελλάδα διά να παρουσιασθώ εις το έμπεδον...».

Δεν προσδιορίζεται πότε συντελέστηκε αυτό το γεγονός, που σήμαινε και τη διακοπή της έκδοσης της εφημερίδας *Μεγάλη Ελλάς*.

Νέα Αλήθεια

Εθνική καθημερινή εφημερίς της Θεσσαλονίκης, κυκλοφόρησε στις 2 Ιουνίου 1909 ως διάδοχη έκδοση της εφημερίδας *Αλήθεια*, μετά τη διάλυση του συνεταιρισμού του Ιωάννη Κούσκουρα με τον τυπογράφο Σαλβατόρε Μουρατόρι. Ιδρυτής και ιδιοκτήτης ήταν ο Αθανάσιος Κούσκουρας, διευθυντής, διαχειριστής και υπεύθυνος ο Ιωάννης Κούσκουρας και αρχισυντάκτης ο Ιωάννης Μπήτος. Χρησιμοποίησε το επιτελείο της *Αλήθειας* και είχε διαφορετική μορφή. Εκδόθηκε τετρασέλιδη, με διαστάσεις 42X56 εκατοστά και έξι στήλες, στοίχιζε 10 παράδες και την τελευταία σελίδα κάλυπταν διαφημίσεις. Στην αρχή δε διέθετε γραφεία, κατόπιν εγκαταστάθηκε στον Φραγκομαχαλά, «εις την δίοδον Μπενρουπή». Μετά το 1910 γραφεία και τυπογραφεία μεταφέρθηκαν στην οδό Βενιζέλου, που τότε λεγόταν οδός Σαμπρή Πασά.

Το 1912, με τη συμπλήρωση τριών χρόνων έκδοσης, η *Νέα Αλήθεια* πρόσθεσε στην αρίθμυσή της τα 989 φύλλα της *Αλήθειας* και ανέγραφε ως έτος ίδρυσης το 1903. Η εφημε-

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, οργανώθηκαν δεκάδες συσσίτια στην πόλη της Θεσσαλονίκης, με τα οποία σώθηκαν από την πείνα χιλιάδες Ελληνόπουλα. Στην εικόνα, παιδιά στο συσσίτιο του Ιστοπλοϊκού Ομίλου Θεσσαλονίκης. (Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

ρίδα δικαιολόγησε τη μεταβολή αναφέροντας ότι εκδίδεται από τα ίδια πρόσωπα που εξέδιδαν την *Αλήθεια* πριν από έξι χρόνια.

Την περίοδο 1923-1940, η εφημερίδα συνέχισε το εθνικό και κοινωνικό της έργο, πάντοτε με την άμεση διεύθυνση του Ιωάννη Κούσκουρα και με αρχισυντάκτη τον Ιωάννη Μπήτο. Επίσης, υποστήριξε το πολίτευμα της Δημοκρατίας και παρέμεινε στο πλευρό του Κόμματος των Φιλελευθέρων και του Ελ. Βενιζέλου, αλλά και των διαδόχων του, με έντονο πάντοτε το ενδιαφέρον για ανανέωση και βελτίωση. Διατηρήθηκε σε ένα επίπεδο κύρους και πληρότητας και δημιούργησε τις προϋποθέσεις γιγαντισμού που της επέτρεψαν όχι μόνο να επιζήσει, αλλά ακόμη και να υπερβεί τις δυσχέρειες που οφείλονταν στις νέες και τις ήδη υπάρχουσες εφημερίδες.

Την περίοδο αυτήν, η *Νέα Αλήθεια* αντιμετώπισε δύο σοβαρότατα προβλήματα: τον θάνατο του Ι. Κούσκουρα από ανακοπή καρδιάς, το 1931, σε ηλικία 64 ετών, και την τελεία τύφλωση του Ιωάννη Μπήτου. Παράλληλα, όμως, απέκτησε δικές της σύγχρονες εγκαταστάσεις.

Στη νεκρολογία που δημοσιεύτηκε στη *Νέα Αλήθεια* στις 20-2-1931, σημειωνόταν για τον Ιωάννη Κούσκουρα: «Οι αγώνες του οι εθνικοί, η μεγάλη κοινωνική του δράσις είχαν ως αποτέλεσμα να τον περιβάλλουν με γενικήν εκτίμησιν, αγάπην και σεβασμόν [...]. Επί επτά έτη υπήρξε Δημοτικός Σύμβουλος και επί εν έτος πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου. Ανεδείχθη μέλος της Κτηματικής Επιτροπής του Δήμου προαγαγών τα συμφέροντα αυτής σημαντικώς. Υπήρξε επί τετραετίαν μέλος της Κτηματικής Ομάδος παρά τω γραφείω Σχεδίου Πόλεως της Θεσσαλονίκης, εξυπηρετήσας άριστα κατά την γενικήν ομολογίαν τα συμφέροντα των εντολών του. Εχρημάτισε επίσης επί τετραετίαν μέλος του Ανωτέρου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου προσενεγκών τας φωτεινάς του υπηρεσίας και εις την Επιτροπήν αυτήν. Παρεκλήθη πολλάκις να δεχθή να θέση υποψηφιότητα βουλευτού, δημάρχου και γερουσιαστού, αλλ' ηρνήθη πάντοτε μετριοφρόνως, προτιμών να ευρίσκεται επί κεφαλής της αγαπημένης του Νέας Αληθείας και παρά το πλευρόν της λατρευτής του οικογενείας».

Μετά τον θάνατο του Ι. Κούσκουρα, τη διεύθυνση της εφημερίδας ανέλαβε ο Κώστας Κούσκουρας, που ήταν τότε 20 χρόνων. Απόφοιτος της Εμπορικής Σχολής και προστάτης έξι νεότερων αδελφών του, ακολούθησε επάξια τη μεγάλη οικογενειακή παράδοση της εφημερίδας, συνέχισε χωρίς παρέκκλιση την πολιτική της και φυλακίστηκε επί 4ης Αυγούστου. Αρχισυντάκτης ανέλαβε ο Κ. Σνωκ, που διατήρησε τη θέση αυτή μέχρι το 1935, όταν τον αντικατέστησε ο Ι. Μπήτος.

Η *Νέα Αλήθεια*, μετά τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου συνέχισε την έκδοσή της, αλλά εξαναγκάστηκε (όπως όλες οι εφημερίδες) να εξυμνεί το νέο καθεστώς και να μη μνημονεύει

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

τα παλιά κόμματα. Την περίοδο αυτήν εργάστηκαν στη *Νέα Αλήθεια* ο Τάκης Οικονομίδης (που έγραφε χρονογραφήματα με το ψευδώνυμο «Ενζολωράς» και είχε παρουσία στη θεατρική επιθεώρηση), ο Αντ. Θεοδωρίδης (που προηγουμένως είχε εργαστεί και σε άλλες εφημερίδες και διηύθυνε τον *Νεολόγο*), ο Θ. Οικονόμου (ως διορθωτής) και συνεργάστηκαν οι καθηγητές του πανεπιστημίου Γ. Σωτηριάδης, Γ. Χατζηδάκης, Ι. Παπαδόπουλος, Π. Κοντογιάννης και Κ. Παπανικολάου, ενώ το αθλητικό ρεπορτάζ είχε ο Κ. Βατάκας.

Ο Ι. Μπήτος («ισάδελφος», όπως αναφέρεται στο αγγελτήριο του θανάτου του Ι. Κούσκουρα) συνέχισε να είναι επικεφαλής της σύνταξης της *Νέας Αλήθειας*, παρά την πάθηση στα μάτια του, η οποία την περίοδο αυτήν του στέρησε εντελώς την όραση. Για τις υπηρεσίες του ο Μπήτος τιμήθηκε με τον αργυρό σταυρό των Ιπποτών του Σωτήρος.

Τον ίδιο καιρό η *Νέα Αλήθεια* εγκαταστάθηκε στην ιδιόκτητη οικοδομή της στη διασταύρωση των οδών Μητροπόλεως και Βογατσικού. Μεταπολεμικά η *Νέα Αλήθεια*, με διευθυντή και αρθρογράφο τον Αντ. Θεοδωρίδη, τήρησε μετριοπαθή συντηρητική πολιτική γραμμή, δεν μπόρεσε όμως να προσαρμοστεί στους σύγχρονους ρυθμούς και στις τεχνικές απαιτήσεις των καιρών. Διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική και πνευματική ζωή της Θεσσαλονίκης, διαθέτοντας ηθικό κύρος και μεγάλη κυκλοφορία. Η έκδοσή της διακόπηκε οριστικά το 1971.

Νέα Ελλάς

Ημερησία μεταμεσημβρινή εφημερίς του Θαλή Κουτούπη. Δίπλα στον τίτλο, δεξιά και αριστερά, αναγραφόταν ότι ήταν «Έκδοσις Θεσσαλονίκης». Η εφημερίδα μεταφέρθηκε από την Αθήνα στη Θεσσαλονίκη, λίγους μήνες μετά την εγκατάσταση στην πόλη της προσωρινής κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου. Στη Θεσσαλονίκη εκδόθηκε στις αρχές Μαΐου 1917, συνέχισε δε να εκδίδεται μέχρι την εγκατάσταση της κυβέρνησης στην Αθήνα.

Εκδότης της εφημερίδας ήταν ο Θαλής Κουτούπης, φανατικός βενιζελικός και μαχητικός δημοσιογράφος. Ήταν υφηγητής της Πολιτικής Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, βουλευτής, μέλος του «Ομίλου Κοινωνιολόγων» και με ριζοσπαστικές αρχές. Συμμετείχε στην οργάνωση του Κινήματος Εθνικής Άμυνας πριν να αναλάβει την ευθύνη του ο Ελ. Βενιζέλος. Στη συνέχεια ανέλαβε τη διεύθυνση του Γραφείου Τύπου και αργότερα τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας και Γεωργίας στην Προσωρινή Κυβέρνηση.

Διευθυντής της και αρθρογράφος ήταν ο γεωπόνος Αλ. Λέτσας. Ο Αλ. Ωρολογάς αναφέρει ότι τον Λέτσα είχε υποδείξει

στον συνεργάτη του Κουτούπη ο ίδιος ο Βενιζέλος, επειδή διέκρινε τις ικανότητές του. Γράφει ο Ωρολογάς για τον Λέτσα: «Διέπρεψεν αμέσως ως αρθρογράφος και κάτοχος όλων των ζητημάτων του τόπου και ασφαλώς αν δεν απεσύρετο της δημοσιογραφίας θα είχε διακριθεί έκτοτε ως πανελλήνιος προσωπικότης εν τη δημοσιογραφία και τη πολιτική».

Αρχισυντάκτης της εφημερίδας, ο οποίος εμφανίζεται και ως διευθυντής σύνταξης, ήταν ο Μάνος Βατάλας. Στη *Νέα Ελλάδα* εργάστηκε ως συντάκτης και ο Αλέξανδρος Ωρολογάς.

Τα γραφεία της εφημερίδας βρίσκονταν στην οδό Βότση 5, στο λιμάνι. Ήταν η πρώτη εφημερίδα της Θεσσαλονίκης που χρησιμοποίησε λινוטυπία στη στοιχειοθεσία της, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ανταγωνισμός με τις άλλες εφημερίδες.

Η πολιτική γραμμή της εφημερίδας ήταν βενιζελική και μαζί με τον *Ριζοσπάστη* ήταν οι πρώτες εφημερίδες που αμφισβήτησαν τον βασιλικό θεσμό, με αφορμή την ορκοδοσία του Στρατού στον βασιλιά Αλέξανδρο. Κατά τον Α. Ωρολογά, «η *Νέα Ελλάς* ήτο το μοναδικόν κυρίως ειπείν όργανον του Ελ. Βενιζέλου, διότι ο άλλος Τύπος απέφευγε τα άρθρα και την διατύπωσιν γνωμών επί της καταστάσεως διά να μη γίνεται αποκρουστικός εις τον φανατισμένον αντιβενιζελικόν κόσμον». Εντούτοις αναφέρεται ο θόρυβος που προκάλεσε άρθρο της εφημερίδας «κατά της Δεκάτης».

Ο βίος του φύλλου ήταν βραχύς, χωρίς να προσδιορίζονται ακριβώς τα όριά του. Η *Νέα Ελλάς* ανέστειλε την έκδοσή της, είτε όταν εγκαταστάθηκε στην Αθήνα η κυβέρνηση Βενιζέλου (στις 14 Ιουνίου 1917) είτε όταν καταστράφηκαν οι εγκαταστάσεις της, λίγες μέρες μετά την πυρκαγιά (στις 5 Αυγούστου 1917).

Στο μεταξύ, η *Νέα Ελλάς* είχε επαναλάβει την έκδοσή της στην Αθήνα (από τις 2 Ιουλίου 1917), χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι έτσι τελείωσε η «μεταδημότευσή» της, όπως τη χαρακτηρίζει ο Ι. Κούμενος, στη Θεσσαλονίκη. Εκεί συνέχισε να εκδίδεται μέχρι το Δεκέμβριο του 1921.

Νέα Ευρώπη

Κατοχική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, που υπηρέτησε επί τριάνμισι χρόνια τη γερμανική προπαγάνδα. Εκδόθηκε στις 13 Απριλίου 1941, τέσσερις ημέρες μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς. Ο τίτλος καταγραφόταν και στα γερμανικά (*Das Neue Europa*). Ο γερμανικός τίτλος, όμως, από τις 14-8-1941 καλύπτεται με ένα V και από τις 13-6-1942 και μετά εξαφανίζεται εντελώς. Εξάλλου, δημοσίευε και στα γερμανικά ανακοινώσεις των αρχών κατοχής και ορισμένες θανατικές καταδίκες, που εξέδωσαν τα γερμανικά στρατοδικεία.

Πέρα από τη χρήση της γερμανικής γλώσσας, που με την πάροδο του χρόνου εγκαταλείφθηκε, στη *Νέα Ευρώπη* δημοσιεύτηκαν συνεργασίες Γερμανών και γερμανικά προπαγανδιστικά κείμενα.

Η δημοσιογραφική προετοιμασία για τη σύνταξη της νέας εφημερίδας έγινε τη δεύτερη μόλις ημέρα της Κατοχής, ενώ οι ενέργειες για τη συγκρότηση του προσωπικού της, για την εξασφάλιση τυπογραφικών εγκαταστάσεων κ.τ.λ. έγιναν προφανώς την ίδια ημέρα που ο λαός της Θεσσαλονίκης δεχόταν με απελπισία τον γερμανικό Στρατό στην πόλη.

Ως εκδότης και διευθυντής της εμφανίστηκε ο Β. Λαμψάκης, άγνωστος έως τότε στους δημοσιογραφικούς κύκλους, που διακρίθηκε, όμως, ως αδιάτακτος μνηστής του κατακτητή και της ναζιστικής κοσμοθεωρίας. Από τις 27 Ιουνίου 1941, όταν ο Λαμψάκης περιέπεσε στη δυσμένεια των Γερμανών (αναχώρησε στο εξωτερικό και χάθηκαν τα ίχνη του), αφαιρέθηκε το όνομά του και μέχρι τις 4 Νοεμβρίου, παραπλεύρως των τίτλων του ιδιοκτήτη και του αρχισυντάκτη, τοποθετήθηκαν τρία άστρα. Στο διάστημα αυτό (κατά το οποίο η εφημερίδα ονομάστηκε «εφημερίδα των αστέρων»), τη διεύθυνσή της ανέλαβε υποχρεωτικά ο Ι. Σπαθάρης. Στις 4 Νοεμβρίου 1941 εμφανίστηκε το όνομα του Δ. Ηλιάδη ως νέου εκδότη, ενώ την αρχισυνταξία της ανέλαβε ο Αθηναίος δημοσιογράφος Μ. Παπαστρατηγάκης, με μισθό 30.000 δρχ., όταν η τιμή της εφημερίδας ήταν 4 δρχ. Στις 16 Φεβρουαρίου 1943 την εφημερίδα αγόρασε ο διαχειριστής της Γ. Πολλάτος. Από τότε σχεδόν άρχισε νέα αρίθμηση του φύλλου.

Στη *Νέα Ευρώπη* εργάστηκαν, για μεγάλο ή μικρό διάστημα, πολλοί επαγγελματίες δημοσιογράφοι, όπως οι: Άριτος Χασήρ, Ν. Καμμώνας, Β. Μεσολογγίτης, Γιάννης Ζήρας, Νίκος Στάγκος, Αντ. Κοσματόπουλος κ.ά., ενώ πολλοί απέφευγαν να υπογράφουν ή χρησιμοποιούσαν ψευδώνυμο.

Για την έκδοση της *Νέας Ευρώπης* ο Λαμψάκης προμηθεύτηκε το χαρτί από τη *Νέα Αλήθεια* και τη *Μακεδονία*, που είχαν διακόψει τις εκδόσεις τους.

Τα γραφεία της ήταν για μικρό χρονικό διάστημα στην οδό Ερμού 58, στον χώρο της *Εφημερίδος των Βαλκανίων*, και διαδοχικά μετακινήθηκαν στην οδό 4ης Αυγούστου 34 (οδός Αγίας Σοφίας), στην οδό Πλάτωνος 9 (στις εγκαταστάσεις του *Φωτός*), στην οδό Μητροπόλεως 48 (στα γραφεία και τυπογραφεία της *Νέας Αλήθειας*), στην οδό Τσιμισκή 63 (στις εγκαταστάσεις της *Μακεδονίας*), ενώ τα τυπογραφεία παρέμειναν στην Αγίας Σοφίας 26 μέχρι το τέλος της Κατοχής.

Η εφημερίδα ήταν συνήθως τετρασέλιδη. Στην αρχή, περιστασιακά κυκλοφορούσε με έξι σελίδες, ενώ, όταν άρχισε να διαφαίνεται η ήττα της Γερμανίας και να παρατηρείται έλλειψη χαρτιού, εκδόθηκε ορισμένες φορές δισέλιδη, το ύψος των σελίδων της, όμως, που ήταν κανονικό, πολλές φορές μειώθηκε

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

σε «τετράγωνο». Δεν εκδιδόταν συνήθως τις Δευτέρες.

Τόσο η δημοσιογραφία όσο και η αρθρογραφία της εφημερίδας, όπως και οι πολλές ιστορικές/πολιτικές αναλύσεις που δημοσίευε, είχαν αντισυμμαχικό ή φιλοναζιστικό περιεχόμενο. Έτσι, εκτός από τις συνεχείς έντονες και πολλές φορές υπερβολικές επιθέσεις της κατά της Μεγάλης Βρετανίας, δημοσίευε και άρθρα εναντίον των ΗΠΑ, αντιεβραϊκά, πολλά αντικομμουνιστικά και ευνοϊκές ανταποκρίσεις από τις κατεχόμενες από τα γερμανικά στρατεύματα ευρωπαϊκές χώρες.

Επίσης, δημοσιεύτηκαν σχόλια που επικαλούνταν τις καλές διαθέσεις των γερμανικών αρχών κατοχής ή μετρίαζαν τις δυσμενείς εντυπώσεις από τις καταδικαστικές αποφάσεις των γερμανικών στρατοδικείων και άρθρα που απέδιδαν στους Άγγλους ή τους άλλους συμμάχους την πείνα του ελληνικού λαού κι έκαναν λόγο για την παλαιότερη πρόοδο της Ελλάδας και τις προοπτικές της λήξης του πολέμου με νίκη του Άξονα, με την επικράτησή του σε ολόκληρη την Ευρώπη κ.τ.λ.

Ειδικότερα για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, πριν καν αρχίσουν οι διωγμοί τους, η *Νέα Ευρώπη* ανέπτυξε έντονη αντισημιτική πολιτική και έκανε συστηματική προσπάθεια να αποδώσει στους Εβραίους ιστορικές ευθύνες, σε τοπικό, σε πανελλήνιο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς διέκοψε την έκδοσή της η *Νέα Ευρώπη*. Στις 15 Οκτωβρίου 1944 εκδόθηκε το 15ο φύλλο των συγχωνευμένων τίτλων *Νέα Ευρώπη – Απογευματινή*.

Νεολόγος της Κωνσταντινουπόλεως

Ο Νεολόγος της Κωνσταντινουπόλεως του Σταύρου Βουτυρά, που στις αρχές του 20ού αιώνα είχε αξιόλογη κυκλοφορία και στη Θεσσαλονίκη, αφού έφτανε με τον σιδηρόδρομο την επομένη της κυκλοφορίας του, εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη ως «παράρτημα» της πατρικής επιχείρησης για κάποιο διάστημα, όταν ο γιος του Βουτυρά, Αλέξανδρος, εγκαταστάθηκε προσωρινά στη Θεσσαλονίκη, κατά την περίοδο της Προσωρινής Κυβέρνησης.

Εκδόθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 1916, για να ενισχύσει τον εθνικό αγώνα που άρχιζε, και λίγες ημέρες αργότερα συμμετείχε στην ίδρυση της «Ένωσης των Εφημερίδων».

Με βάση το μοναδικό φύλλο που διασώζεται (και είναι προφανώς ειδική έκδοση), η εφημερίδα ήταν μικρού σχήματος, τετρασέλιδη –ίσως από ανάγκη– και είχε σκίτσα και κείμενα. Ο τίτλος περιβάλλεται από σκίτσα του Λευκού Πύργου (αριστερά), της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινουπόλεως (δεξιά) και του Παρθενώνα (επάνω). Η πρώτη σελίδα του είναι σύνθεση κυκλικών σκίτσων, στην κορυφή των οποίων βρίσκονται οι μορφές της Τριανδρίας (Βενιζέλος-Κουντουριώτης-Δαγκλής)

και από κάτω οι 12 υπουργοί της Προσωρινής Κυβέρνησης. Στις άλλες σελίδες δημοσιεύονται σκίτσα από τη ζωή στο μέτωπο και στις εσωτερικές σελίδες όλη η «κρατική μηχανή», με τα ονόματα των προϊσταμένων των δημόσιων υπηρεσιών.

Η εφημερίδα ήταν φανατικά φιλελεύθερη. Είναι άγνωστο για ποιό λόγο εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη ο Αλ. Βουτυράς και αν διακόπηκε η έκδοση της εφημερίδας μετά τη μεταφορά της Προσωρινής Κυβέρνησης στην Αθήνα ή εξαιτίας της μεγάλης πυρκαγιάς, από την οποία καταστράφηκαν και οι δικές της εγκαταστάσεις.

Ο Νεολόγος, ως Νεολόγος της Κωνσταντινουπόλεως επανεκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη και την περίοδο 1925-1927.

Πάλη

Πρωινή αντιβενιζελική εφημερίδα. Ως ιδρυτής της αναφέρεται ο τυπογράφος και βιβλιοπώλης Μ. Τριανταφύλλου. Συμμετείχε ως χορηγός και ως εκδότης ο συγγενής του, δικηγόρος Ν. Κώττας, ο οποίος έγινε αργότερα βουλευτής και υπουργός. Είναι άγνωστο πότε ακριβώς πρωτοεκδόθηκε. Αρχισυντάκτης ήταν στην αρχή ο Νίκος Φαρδής και κατόπιν ο Κλ. Παναγιώτου (δήμαρχος, ύστερα από χρόνια, της Έδεσσας. Συνεργάτες ήταν οι: Άριστος Χασήρ, Β. Βασιλικός, Ι. Τσιτσιπάνης, Ευ. Βόγας, Χρ. Γουγουύσης και ο δικηγόρος Αφουξενίδης.

Η δεύτερη περίοδος της έκδοσής της άρχισε στις 28 Ιανουαρίου 1918 και ήταν τότε απογευματινή, σε μικρό σχήμα (31Χ47 εκατ.), δισέλιδη στην αρχή και αργότερα τετρασέλιδη, πεντάστηλη. Αργότερα μεγάλωσε λίγο το σχήμα της, αλλά δεν έφτασε τις διαστάσεις των άλλων εφημερίδων. Στην έκδοσή της κατά τη δεύτερη περίοδο δεν αναφέρει τίποτε για την πρώτη περίοδο, πρέπει, όμως, να ήταν πριν από λίγους μήνες και να είχε μικρή διάρκεια. Είναι πιθανόν η πρώτη περίοδος να αναφέρεται σε «φιλολογικόν, παιδαγωγικόν και κοινωνιολογικόν περιοδικόν», «καλλιτεχνικώτατον και πρωτότυπον», με τον ίδιο τίτλο, που ανακοινώθηκε ότι θα κυκλοφορήσει από τον εκδοτικό οίκο του Μιχ. Τριανταφύλλου τον Οκτώβριο του 1916.

Στο πρώτο φύλλο της δεύτερης περιόδου της εφημερίδας υπάρχει κύριο άρθρο με τίτλο «Ηλθεν η ώρα», το οποίο αναφέρεται στην αφύπνιση των Ελλήνων για την πραγματοποίηση των εθνικών πόθων. Στο προγραμματικό άρθρο σημειώνεται: «*Η Πάλη*, ειλικρινές όργανον της ολότητας, προτίθεται να προσφέρει εν τω κύκλω της την συμβολήν της εις τον αγώνα του Κράτους, του Λαού, του ατόμου προς επικράτησιν των αρχών της ευγενούς εν τη ζωή αμίλλης, αίτινες τείνουσι εις την δημιουργίαν ειλικρινούς κοινωνίας μεταξύ των ατόμων, των φυλών, των Πολιτειών».

Η είσοδος της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης στις πρώτες της εγκαταστάσεις, στο Πεδίο του Άρεως, όπου λειτούργησε από την ίδρυσή της μέχρι το 1939.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Η *Πάλη* δεν κατόρθωσε να αποκτήσει μεγάλη κυκλοφορία και έτσι στις 10 Μαΐου 1919 αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή της.

Πρόοδος

Καθημερινή πρωινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, όργανο του Λαϊκού Πολιτικού Κόμματος. Εκδόθηκε στις 23 Απριλίου 1922 από τον απόστρατο αξιωματικό Βασίλειο Μπαϊράκτάρη και τον εκδότη του *Εμπρός* στη Θεσσαλονίκη και στην Καβάλα Αντ. Οικονομίδη. Η εφημερίδα συνέχισε την έκδοσή της επί περίπου τέσσερις μήνες ως νέα ονομασία της *Πρωίας* του Οικονομίδη, που είχε σταματήσει να κυκλοφορεί στις 31 Μαρτίου 1922.

Διέκοψε την 1η Μαΐου, αλλά επανεκδόθηκε στις 5 Μαΐου, με «νέον ιδιοκτήτην και νέον πρόγραμμα». Λίγες ημέρες μετά την επανέκδοσή της, αποχώρησε ο Οικονομίδης και απέμεινε μοναδικός ιδιοκτήτης ο Β. Μπαϊρακτάρης, ο οποίος ανακοίνωσε μέσω των εφημερίδων τη μεταβολή και τόνισε ότι «δεν αποτελεί η *Πρόοδος* ούτε συνέχειαν της *Πρωίας*, ούτε έχει σχέσιν με τας υποχρεώσεις και την κατεύθυνσίν της», αφού «αποτελεί ίδιον οργανισμόν, τελείως αυθυπόστατον, ελεύθερον και ανεξάρτητον ιδεολογικώς και οικονομικώς».

Ο Β. Μπαϊρακτάρης ήταν απόστρατος λοχαγός, αξιωματικός της Εθνικής Άμυνας και υποψήφιος βουλευτής στις εκλογές του 1920, αργότερα δε έγινε φιλοβασιλικός. Υπεύθυνος της εφημερίδας ήταν ο Β. Δ. Οικονόμου. Το όνομά του αφαιρέθηκε από την προμετωπίδα της εφημερίδας μετά το πρώτο φύλλο και λίγους μήνες αργότερα, κατά τις κρίσιμες ημέρες της Μικρασιατικής Καταστροφής, ο ίδιος παραπέμφθηκε στο Στρατοδικείο, γιατί μετέδωσε σε αθηναϊκές εφημερίδες, στις οποίες ήταν ανταποκριτής, ανυπόστατες και ανησυχητικές ειδήσεις.

Είναι άγνωστο πότε ακριβώς διέκοψε την έκδοσή της η εφημερίδα. Δεν εκδόθηκε επί έξι μέρες μετά την κατάρρευση του μετώπου στη Μ. Ασία και σταμάτησε οριστικά να κυκλοφορεί λίγες ημέρες μετά την εκτέλεση των υπευθύνων της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Πρωινή Ώρα – Δευτέρα

Η εβδομαδιαία εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, που προήλθε από τη συγχώνευση, στις 25 Νοεμβρίου 1946, των εφημερίδων *Πρωινή Ώρα* και *Δευτέρα*. Η εφημερίδα εκδιδόταν μέχρι τις 28 Μαΐου 1956, κάθε Δευτέρα πρωί, με πλούσια ειδησεογραφία από την κυριακάτικη κίνηση (αθλητική, καλλιτεχνική, εκδηλώσεις κ.τ.λ.), με ελαφρές έρευνες και οικογενειακά

αναγνώσματα. Εκδότες και διευθυντές της ήταν ο Αντώνης Κοσματόπουλος και ο Πάννης Σαμαράς.

Διέκοψε την έκδοσή της λίγο μετά τη μετατροπή της εφημερίδας *Δράσις* σε εβδομαδιαία δευτεριάτικη, οπότε δεν κατόρθωσε να κρατήσει τους αναγνώστες της.

Ριζοσπάστης

Πολιτική Εφημερίς – Θα κυκλοφορεί κάθε Τετάρτην και Κυριακήν. Εκδόθηκε αρχικά (στις 12 Ιουνίου 1916) ως δισεβδομαδιαία στη Θεσσαλονίκη και μεταφέρθηκε ύστερα από λίγους μήνες στην Αθήνα, όπου έγινε επίσημο όργανο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Ιδρυτής της εφημερίδας ήταν ο Ιωάννης Πετσόπουλος (και άλλοι), διευθυντής και υπεύθυνος ο Σταύρος Στάγκος. Συνεργάτες ήταν ο Νίκος Καστρινός και ο δικηγόρος Χ. Λέκας.

Στο «Πρόγραμμα» του *Ριζοσπάστη*, που δημοσιεύτηκε στο πρώτο φύλλο, αναφέρονται ανάμεσα στα άλλα και τα εξής: «Η εξωτερική και εσωτερική μας κατάσταση και η τρομοκρατία των Αθηνών, που είχε φθάσει πλέον εις περιωπήν τελείου χαμητικού καθεστώτος, είχαν γεννήσει εις ευρύτατα λαϊκά στρώματα την σκέψιν, ότι επεβάλλετο πλέον μία δυνατή εξέγερσις αντί της παθητικής έως τώρα διαμαρτυρίας προς κατασύντριψιν και εκμηδένισιν της δυνάμεως των τυραννίσκων της Ελλάδος και αποκατάστασιν της λαϊκής θελήσεως και κυριαρχίας. Η σκέψις αυτή προκάλεσε και την έκδοσιν του *Ριζοσπάστου* ο οποίος αντιπροσωπεύων το τοιούτον λαϊκόν φρόνημα έθεσεν ως πρόγραμμά του να θίξη μερικούς κατά συνθήκην τύπους, τους οποίους ο λοιπός φιλελεύθερος τύπος δεν ηθέλησε να θίξη μέχρι τούδε και να καταρρίψη και τα τελευταία προσχήματα όπισθεν των οποίων οχυρούται ακόμη επιτυχώς το αυλικοσυμβούλιον των Αθηνών. [...] Με την νέαν κατάστασιν νέα δημιουργούνται σήμερον καθήκοντα τόσον εις τον λαόν, όσον και εις τον φιλελεύθερον τύπον. Η κρισιμότης της καταστάσεως δεν παρήλθε. Ευρισκόμεθα εις μίαν μεταβατικήν κατάστασιν, η οποία εάν δεν οδηγήση οριστικώς πλέον εις την τελείαν αποκατάστασιν της λαϊκής Κυριαρχίας, θα μας φέρη εις την οριστικήν καταστροφήν. Διά τούτο ο λαός οφείλει άγρυπνος να παρακολουθή κατά βήμα την εξέλιξιν της καταστάσεως, διά να δύναται εις πάσαν στιγμήν να είναι κύριος ταύτης. Και εις τούτο είναι ανάγκη όπως συμβάλη ο φιλελεύθερος τύπος με όλην αυτού την δύναμιν. Ο *Ριζοσπάστης* εγκολπούμενος το

Αριστεροί που είχαν καταδικαστεί σε έκτακτα στρατοδικεία, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, οδηγούνται στο εκτελεστικό απόσπασμα πίσω από τις Φυλακές Επταπυργίου.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

πρόγραμμα τούτο θέλει πρωτοστατήσει εις παρρησίαν και θάρρος εν τη αντιμετώπισει της δημιουργουμένης καταστάσεως και θέλει αγωνισθεί λυσσαλέως εις την οριστικήν και τελείαν επαναφοράν της λαϊκής κυριαρχίας και δεν θέλει εις τούτο να φεισθή κανενός».

Ένα κείμενο, που δημοσιεύτηκε στο δεύτερο φύλλο της εφημερίδας, στις 15 Ιουνίου 1916, προκάλεσε μια πρωτοφανή για τη Θεσσαλονίκη επίθεση και καταστροφή των γραφείων της. Το επεισόδιο δεν άφησε αδιάφορους τους συμμάχους Αγγλογάλλους, οι οποίοι έσπευσαν να επιβάλουν την τάξη και συνέλαβαν τους ταραξίες, κατώτερους αξιωματικούς.

Ο *Ριζοσπάστης* απάντησε στην επίθεση με ένα πολύ σκληρό και προκλητικό σχόλιο: «Επιστεύσαμεν ότι τα ξίφη εδόθησαν εις τους Έλληνας αξιωματικούς, διά να τα μεταχειρίζωνται εναντίον των εχθρών της Πατρίδος. Ενομίζαμεν, ότι οι Έλληνες αξιωματικοί σέβονται τον εαυτόν των και έχουν διδαχθή τα πρώτα στοιχεία της στρατιωτικής, αν όχι της κοινωνικής τιμής η οποία υπαγορεύει τον σεβασμόν της ζωής του άλλου, όταν αυτός είναι άοπλος. Ενομίζαμεν τέλος ότι οι στρατιωτικοί της Ελλάδος, όπως κάθε στρατιωτικός, έχουν συναίσθησιν της τιμής του, όταν προσβάλλονται, ζητούν ικανοποίησιν διά μονομαχίας. Όλα αυτά ήταν μια οικτρά απάτη».

Η κυκλοφορία της εφημερίδας (χάρη στη ζωηρή αρθρογραφία της, αλλά και στο επεισόδιο με τους στρατιωτικούς) φαίνεται ότι ήταν ικανοποιητική, όχι όμως τόσο, όσο ο ίδιος ο *Ριζοσπάστης* διακήρυξε.

Ο *Ριζοσπάστης* συνέχισε κανονικά την έκδοσή του, τουλάχιστον μέχρι τις 5 Οκτωβρίου 1916 (τελευταίο φύλλο της σειράς που διασώζεται), αλλά διέκοψε μετά (άγνωστο πότε) «δί' ανωτέρους λόγους επί τινας ημέρας».

Στις 21 Μαΐου 1917 δημοσιεύτηκε νέα αγγελία ότι θα κυκλοφορήσει, στην οποία προβαλλόταν η «στρατιωτική στήλη» του και η ενδιαφέρουσα ύλη «για τον εργατικό, τον προσφυγικό κόσμο».

Πάντως, από τις 23 Ιουλίου 1917, όταν η προσωρινή κυβέρνηση εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, μεταφέρθηκε εκεί και η εφημερίδα.

Σπορ του Βορρά

Εκδόθηκε το 1978, ως εβδομαδιαίο φύλλο, από την Τέσα Λεβαντή, με συνεκδότρια την κόρη της, Ζέτα Σιμιτζή, και διευθυντή τον Δημήτρη Μπούζα, ο οποίος ήταν ο εμπνευστής και ο αρχιτέκτονας της προσπάθειας. Η εφημερίδα σύντομα μετατράπηκε σε τρισεβδομαδιαία και από το 1988 έγινε το πρώτο αθλητικό φύλλο της Θεσσαλονίκης που είχε καθημερινή έκδοση.

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Σήμερα είναι μέρος του συγκροτήματος που εκδίδει τις εφημερίδες *Μακεδονία* και *Θεσσαλονίκη*. Διευθυντής της είναι ο Κώστας Βασιλόπουλος.

Ταγκός (ο)

Εβδομαδιαίον σατυρικόν φύλλον εν Θεσσαλονίκη, στην αρχή, και αργότερα (το 1922): *Εβδομαδιαία Σατυρική Εφημερίς*. Είναι άγνωστο πότε ακριβώς εκδόθηκε η εφημερίδα του δημοσιογράφου Γ. Ησαΐα, χρονογράφου της *Νέας Αλήθειας*, που χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο «Ταγκός». Πρέπει να κυκλοφορούσε πριν από την πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης (Αύγουστος 1917) και να διέκοψε προσωρινά την έκδοσή της εξαιτίας της. Κυκλοφόρησε και πάλι στις 21 Σεπτεμβρίου 1917 και συνέχισε να εκδίδεται κανονικά. Υπάρχει το φύλλο της 4ης Ιανουαρίου 1918, που είναι μικρού σχήματος (4ο), τετρασέλιδο, τετράστηλο, με κείμενα όχι έμμετρα. Έχει σχόλια, χρονογραφήματα και κάποια έμμετρα του εκδότη του, ο οποίος παρουσιάζεται ως «διευθυντής, ιδιοκτήτης και διαχειριστής».

Μετά από μεγάλο κενό και αφού δημοσιεύτηκαν νέες διαφημίσεις για «προσεχή επανέκδοση», επανεκδόθηκε ο *Ταγκός* στις 16 Ιουλίου 1922 και έγραψε η *Μακεδονία*: «Κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο του σατυρικού *Ταγκός* του Ταγκού και έγινε ανάρπαστον από τους πολυπληθείς θαυμαστές του. Εισ την προμετωπίδα του περιοδικού ο αναγνώστης εις επιτυχημένην εικόνα βλέπει τον Ταγκόν ξυλιζόμενον αγρίως από μίαν πεθεράν – το κακόν αυτό όνειρον του Ταγκού. Το φύλλο είναι γεμάτο από διάφορα διασκεδαστικά πράγματα και βεβαίως θα διαβασθή απλίστως και εις τας επαρχίας».

Ο Γ. Ησαΐας-Ταγκός έγραφε στις εφημερίδες χρονογραφήματα, χρονικά, χαριτωμένα μικρά κείμενα, πεζά ή έμμετρα, κι έτσι απέκτησε έναν υπολογίσιμο κύκλο φίλων του αναγνωστών. Επίσης, το 1919 εξέδωσε σε βιβλίο ευθυμογραφήματα και ποιήματα, ενώ το 1921 εξέδωσε σε τόμο ανέκδοτα διηγήματά του.

Ταχυδρόμος της Βορείου Ελλάδος

Ημερησία *Πρωινή Εφημερίς*. Είναι μία από τις πιο σημαντικές προπολεμικές πρωινές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης, η οποία, αφού εκδιδόταν για περίπου 17 χρόνια –το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε στις 13 Απριλίου 1920 από τον δικηγόρο και αργότερα βουλευτή Νικόλαο Δαρβέρη–, αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή της το 1937, λίγους μήνες μετά τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου.

Στον τίτλο του, η λέξη *Ταχυδρόμος* ήταν με πολύ μεγαλύτερα στοιχεία. Από τον Οκτώβριο του 1921, μαζί με την αλλαγή του

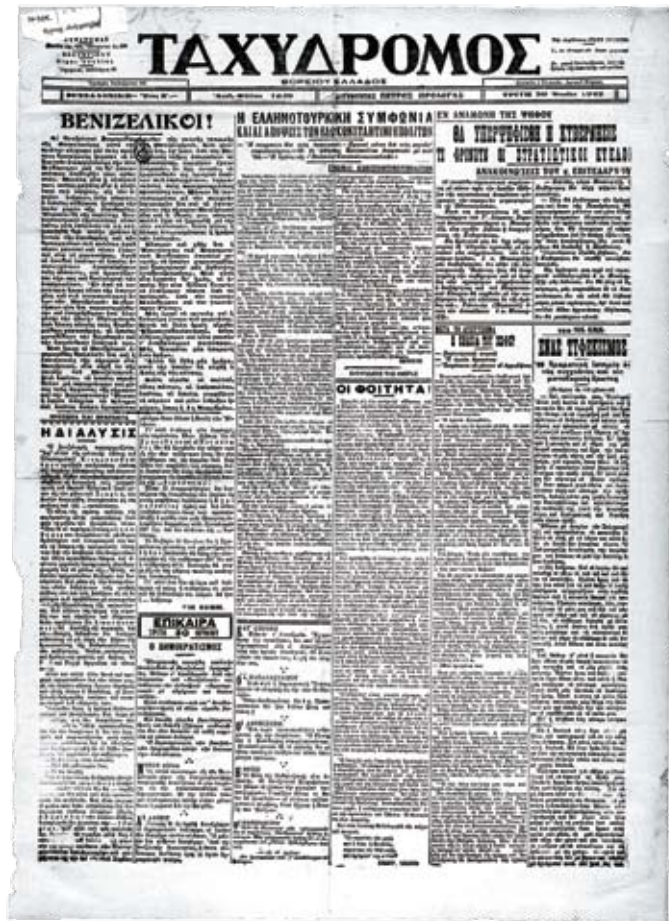
τύπου των γραμμάτων του τίτλου (έγιναν πιο έντονα) και του σχήματός της (μειώθηκε το ύψος της), οι λέξεις «της Βορείου Ελλάδος» έγιναν ακόμη πιο μικρές, με αποτέλεσμα να επικρατήσει ως τίτλος ο *Ταχυδρόμος*. Σε σημείωμα του *Ταχυδρόμου* το 1921 αναφέρονται τα εξής για την ίδρυσή του:

«Μίαν ημέραν –την Μεγάλην Παρασκευήν του 1920– δύο-τρεις δημοσιογράφοι συνεκεντρώθησαν εις τινα οικίαν, όπου τους ανέμενον άλλοι τόσοι πολιτευόμενοι-αντιπολιτευόμενοι. Προτού εισέλθουν εξερεύνησαν το έδαφος. Ήσαν γνωστοί χαφιέδες εγκατεστημένοι εις τας γωνίας, εις τα μαγαζεία τους παρηκολούθουν. Και μετά την εξερεύνησιν έκλεισαν την θύραν και συνηντήθησαν με τους αναμένοντας. Εκεί μέσα εις το αυστηρόν δωμάτιον μελέτης, διεξήχθη μακρά και χαρούμενη συζήτησις, διακοπτομένη από τα κουδουνίσματα της πόρτας και τας εισόδους και τας εξόδους των “ιδικών” μας. Από καιρού εις καιρόν εξεσφενδονίζοντο κατάραι ανάμικτοι με φαιδρά καλαμπούρια. [...] Μέσα εις το μισοσκότεινον και αυστηρόν δωμάτιον μελέτης εγεννήθη ο *Ταχυδρόμος*. Ο αντιπολιτευόμενος κόσμος τον ανέμενε με αγωνίαν, με λαχτάραν. Τα άλλα φύλλα είχαν πωληθεί. Το τηλέφωνον του Συλλόγου των Φιλελευθέρων τα ενέπνεε καθ’ εκάστην ημέραν. Αι στήλαι των είχαν μεταβληθεί εις κοίτας ακαθάρτους, οπόθεν διήρχοντο ακατάσχετοι και κακόηχοι ύμνοι, οι απευθυνόμενοι εις τον Πατέρα της Φυλής. Και ήθελεν ο λαός ένα ιδικόν του όργανον, μίαν ιδικήν του φωνήν, διά να εκφράζη τον πόνον του, να υψώνη την διαμαρτυρίαν του. Ο *Ταχυδρόμος* υπήρξεν μία ανάγκη, μία πνοή ζωογόνος, μία ακτίς μέσα εις την γενικήν κατάπτωσιν και διαφθοράν. Εξεδόθη με τα δεσμά του στρατιωτικού νόμου, με την απειλήν, η οποία συνέτριβε τας ιδέας...».

Η εφημερίδα εγκαταστάθηκε σε μια παράγκα κοντά στον Λευκό Πύργο, λίγο πιο πέρα από τη θέση που είναι σήμερα το μέγαρο της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών. Απέκτησε νωρίς τυπογραφείο και πιεστήριο, που αγόρασε από τον επιχειρηματία Κ. Καπιτζόγλου. Ήταν εγκατεστημένα επίσης σε παράγκα (εκεί που είναι σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο).

Η εφημερίδα *Ταχυδρόμος της Βορείου Ελλάδος* ήταν συνήθως τετρασέλιδη και κάποιες φορές οχτασέλιδη, μεγαλύτερου πλάτους από τις άλλες εφημερίδες και είχε πάντοτε έξι στήλες.

Ήταν φιλοβασιλική και αντιβενιζελική και την εποχή που εκδόθηκε ο πολιτικός αυτός χώρος στη Θεσσαλονίκη ήταν τελείως ακάλυπτος (η αντιβενιζελική Εθνική που επιχειρήσε να τον καλύψει είχε ήδη διακόψει την έκδοσή της ένα χρόνο νωρίτερα). Παράλληλα, «ο αντιβενιζελισμός εφούντωσε χάρις εις την αισχράν δημαγωγίαν, η οποία εξεμεταλλεύτηκε αριστοτεχνικώς τον κάματον του λαού εκ των πολεμικών περιπετειών. Έτσι ο *Ταχυδρόμος της Βορείου Ελλάδος* έγινε μεγάλο αγωνιστικόν όργανον του βασιλόφρονος και αντιβενιζελικού κόσμου» και αργότερα αφιερώθηκε «εις το θλιβερόν έργον να

αγωνισθή κατά των παλαιών συναγωνιστών της 1ης Νοεμβρίου, του λεγομένου “Λαϊκού Κόμματος”».

Αρχικά η εφημερίδα ήταν μετοχική με κύριο μέτοχο τον Δαρβέρη και τη διηύθυνε επιτροπή «έντιμος και ιδεολόγος, η οποία προ των εκλογών τον υπεστήριξε εκ του υστερήματος αυτής και των εντίμων βιοπαλαιστών ομοϊδεατών της».

Πρώτος αρχισυντάκτης του ήταν ο δημοσιογράφος από την Αθήνα Νίκος Βέρρος, μέχρι την έκδοση του *Τηλεγράφου Βορείου Ελλάδος* το 1921, όταν ανέλαβε τη διεύθυνσή του και τον αντικατέστησε ο Πέτρος Ωρολογάς, ο οποίος παρέμεινε στη θέση αυτήν επί πολλά χρόνια. Όταν το 1927 οι αδελφοί Ωρολογά αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από τον *Ταχυδρόμο*, κατήγγειλαν τον Δαρβέρη ότι «τυχαίως» είχε δηλωθεί από αυτόν η ιδιοκτησία, «μη όντος ουδέποτε δημοσιογράφου» και ότι ο τίτλος «καθ’ ολοκληρίαν ανήκε εις αυτούς», αλλά το ζήτημα δε φαίνεται να λύθηκε.

Αρχισυντάκτης επίσης –τουλάχιστον στην αρχή– πρέπει να ήταν ο Νίκος Καμμώνας, ο οποίος όμως «εκδιώχθηκε» από την εφημερίδα για άγνωστη αιτία. Χρονογραφήματα έγραφαν ο Ν. Καμμώνας και ο Κίμων Παπασταθόπουλος. Τακτικός αρθρογράφος ήταν ο Π. Ωρολογάς, ενώ συχνά αρθρογραφούσε και ο βουλευτής (είχε εκλεγεί το 1915 και το 1920) Σ. Γκοτζαμάνης. Όπως αναγράφεται στο φύλλο των πρώτων γενεθλίων της εφημερίδας, τον Απρίλιο του 1921:

«Ο *Ταχυδρόμος* εγεννήθη από τον πόθον της ελευθερίας, από την ανάγκην της λυτρώσεως από συστήματος μαύρης τυραννίας, η οποία κατέθλιβε τον Ελληνικόν κόσμον και εξησφάλιζε την αθλιότητα και την έκπτωσιν του. Ήλθεν εις φως χωρίς να μολυνθή από κομματικές μικρότητας και υπολογισμούς, διότι ενεπνέετο από υψηλότατα ιδεώδη και κάποιαν ενδιάθετον ροπήν προς ανωτέραν πολιτικήν και κοινωνικήν διαβίωσιν. Ο αγών του *Ταχυδρόμου* κατά του Βενιζελισμού υπήρξεν ιερός και ενθουσιώδης όσον και η ελευθερία και κατά τοσοούτο ξεχωριστός από ζητήματα προσώπων και κομμάτων καθόσον απέβλεψεν ουχί εις την αλλαγήν των ατόμων, αλλά των προγραμματικών μέσων [...]. Τοιουτοτρόπως η εμφάνισις του *Ταχυδρόμου* αποτελέσε γεγονός, το οποίον η νεωτέρα ιστορία της Μακεδονίας θα αναφέρη μετά σεβασμού [...]. Εφιλოდόχησε να εμφυσήση εις τον Μακεδονικόν λαόν μίαν πνοήν αδαμάστου προσηλώσεως προς τον ανώτερον πολιτισμόν και την ασφαλή ευημερίαν, διότι πιστεύει ότι τίποτε δεν καθιστά την πρόοδον των λαών πραγματικήν αν λείψη το ακμαίον και υψηλόν φρόνημα και ολόκληρον το παρελθόν του, αν και βραχύ, πάλλεται από την αυτήν ψυχικήν ανάγκην της ελευθερίας και της αναμορφώσεως και ποτέ δεν εξευτελίσθη από μικροπολιτικές επιχειρήσεις ουδέ εξήφθη υπό φανατισμού και της προσωπολατρείας, ώστε να θολώνη τας ιδέας του και να φωτοσκοιάζη επίζημίως τας περυστάσεις [...]. Ο *Ταχυδρόμος* εξαιρούμενος υπεράνω των μικρών

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

αντιθέσεων και των κομματικών διαπληκτισμών θα αγωνισθή διά την ανάπτυξιν αυτής (της Μακεδονίας), καταφρονητής κάθε αντιδράσεως και αποτιμητής κάθε αποπείρας, η οποία δεν θα έφερε προς τον μέγαν αυτόν σκοπόν».

Η λογοκρισία ήταν ανεκτική απέναντι στον *Ταχυδρόμο* –ιδιαιτέρα όταν το φύλλο βρέθηκε στο φιλοκυβερνητικό στρατόπεδο–, με αποτέλεσμα να διαμαρτυρηθούν οι άλλες εφημερίδες για τη δυσμενή μεταχείρισή τους. Αλλά και η ίδια η λογοκρισία είχε παράπονα από την περιφρονητική συμπεριφορά της συγκεκριμένης εφημερίδας.

Ο Κ. Μάγερ παρατηρεί ότι: «Ως ήτο επόμενον, η αδιάλλακτος και προκλητική αρθρογραφία του επροκάλεσεν τον εξοργισμόν και την αγανάκτησιν των αντιφρονούντων και την 1ην Αυγούστου 1920 έγινε επιδρομή φανατικών κατά των γραφείων και τυπογραφείων του τα οποία κατεστράφησαν [...]. Ήσαν συνέπεια της εναντίον του Ελευθ. Βενιζέλου δολοφονικής αποπείρας εις την Γαλλίαν [...]. Η καταστροφή που υπέστη ο *Ταχυδρόμος* επροκάλεσεν την αναστολήν της εκδόσεώς του επί 42 ημέρας. Επανεξεδόθη την 13ην Σεπτεμβρίου 1920 σε ταχυπιεστήρια που είχαν αγοραστεί προ καιρού για την έκδοση βενιζελικής μεγάλης εφημερίδος, όμως παρέμειναν αχρησιμοποίητα λόγω των δισταγμών και των διαφωνιών των ιδιοκτητών τους».

Ο εκδότης του *Ταχυδρόμου Βορείου Ελλάδος*, Ν. Δαρβέρης, καταγόταν από την Κυνουρία της Αρκαδίας και εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη μετά την απελευθέρωσή της το 1912, όπου πολιτεύτηκε και πέθανε το 1946. Ήταν από τα ηγετικά στελέχη της «Μακεδονικής Νεολαίας», που είχαν ιδρύσει αντιβενιζελικοί νέοι, και τον διέκρινε η μαχητικότητα στη δικηγορική, τη δημοσιογραφική και την πολιτική του δράση.

Η έκδοση του *Ταχυδρόμου Βορείου Ελλάδος* συνεχίστηκε μέχρι το 1937. Το 1945 επιχειρήθηκε να εκδοθεί εκ νέου, χωρίς επιτυχία όμως.

Τηλέγραφος Βορείου Ελλάδος

Απογευματινή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, που εξέδωσε ο Εκδότης του *Ταχυδρόμου Βορείου Ελλάδος*, Ν. Δαρβέρης, όταν η εφημερίδα του «ανδρώθηκε» και απέκτησε αξιοζήλευτη κυκλοφορία, η δε αντιβενιζελική παράταξη που υποστήριζε ανέλαβε την εξουσία μετά τις εκλογές του 1920. Εκδόθηκε στις 17 Ιανουαρίου 1921. Διευθυντής ήταν ο Ν. Βέρρος, ο οποίος ήταν λοχίας και λίγους μήνες αργότερα συνελήφθη για λιποταξία.

Ο *Τηλέγραφος Βορείου Ελλάδος* είχε το συνηθισμένο σχήμα των εφημερίδων της εποχής (44Χ61 εκ.) και κυκλοφορούσε άλλοτε με δύο και άλλοτε με τέσσερις εξάστηλες σελίδες. Τα γραφεία του βρίσκονταν στην οδό Χατζή Οσμάν 18 και αργότερα στην οδό Κουντουριώτη 5.

Ο *Τηλέγραφος* δεν είχε την ίδια κυκλοφοριακή επιτυχία με τον *Ταχυδρόμο* του ίδιου εκδότη. Έτσι πουλήθηκε στον Κώστα Ποιμενίδη και στον Θ. Παναγιωτόπουλο, στους οποίους τον Ιανουάριο του 1922 προστέθηκε και ο Βασίλειος Μεσολογγίτης.

Η β' περίοδος της εφημερίδας άρχισε στις 5 Δεκεμβρίου 1922, με νέα διεύθυνση και νέα αρίθμηση, χωρίς τις λέξεις «*Βορείου Ελλάδος*» στον τίτλο της. Ήταν πάλι εξάστηλη και συνήθως δισέλιδη. Τα γραφεία της βρίσκονταν στην οδό Ερμού.

Είχε πολλές εξωτερικές ειδήσεις, ελάχιστα τοπικά ρεπορτάζ, πολλές διαφημίσεις και ιδιαίτερα μεγάλους τίτλους. Δημοσίευε σχόλια στην πρώτη σελίδα και μυθιστόρημα σε συνέχειες. Δημοσίευε, επίσης, αποσπάσματα από τον *Ερμή*, την πρώτη εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, με την υπογραφή Ν. (πιθανόν Ν. Γκαρπολάς). Στη νέα εφημερίδα αρθρογραφούσε ο Θ. Χατζηγώγος.

Η νέα εφημερίδα ήταν απογευματινή και κυκλοφορούσε και τις Κυριακές και τις Δευτέρες. Μερικούς μήνες αργότερα –στις 23 Αυγούστου 1923– διακόπηκε η έκδοση του *Τηλέγραφου*, όμως το φύλλο επανεκδόθηκε λίγες μέρες αργότερα με τον αρχικό του τίτλο.

Τύπος της Θεσσαλονίκης

Ημερήσια, πρωινή, κοινωνική και πολιτική εφημερίδα. Εκδίδεται στη Θεσσαλονίκη από το Μάιο του 1994, χωρίς διακοπή, από Τρίτη έως Κυριακή, εκτός Δευτέρας. Αρχικά κυκλοφόρησε με τον τίτλο *Μπόνους*, ως «οικονομική πολιτική εφημερίδα» από τον Δ. Θωμά, με διευθυντή σύνταξης τον Τάσο Ψαλτάκη και αργότερα τον Γαβριήλ Λαμψίδη.

Τον Οκτώβριο του 1996 μετονομάστηκε σε *Τύπος της Θεσσαλονίκης* με διευθυντή για μικρό διάστημα τον Γιάννη Παπαδόπουλο και αρθρογράφο τον Δημήτριο Κακαβελάκη.

Η εφημερίδα επιχείρησε να καλύψει ένα κενό στην αρχή στον οικονομικό Τύπο και αργότερα στράφηκε στη γενική ενημέρωση του κοινού της Θεσσαλονίκης και της Βόρειας Ελλάδας γενικά. Σήμερα εκδίδεται από την οικονομολόγο Αντωνία Θωμά, ενώ ως επιχείρηση διαθέτει και τυπογραφείο στο οποίο τυπώνονται διάφορες ημερήσιες και μηνιαίες εφημερίδες της περιφέρειας.

Φαλιμέντο

Εβδομαδιαία πολιτική και σατιρική εφημερίδα της Βόρειας Ελλάδας με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Κυκλοφόρησε την 1η Μαΐου 1932. Εκδότης της ήταν ο δημοσιογράφος Αντώνης

Εκτέλεση αριστερών που είχαν καταδικαστεί σε έκτακτα στρατοδικεία, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Κοσματόπουλος. Η εφημερίδα είχε μεγάλο (κανονικό) σχήμα. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς διέκοψε την έκδοσή της. Το βέβαιο είναι ότι εκδιδόταν στις 31 Δεκεμβρίου 1933.

Ο Γ. Σταμπουλής γράφει ότι κοντά στην άλλη ύλη του, το *Φαλιμέντο* είχε και μία στήλη στα εβραϊκά, καθώς και μια ερωτική επιστολή πολύ αθώα και ρομαντική, αν τη διάβαζε κανείς όπως ήταν τυπωμένη, ενώ, αν δίπλωνε τη σελίδα κατάλληλα, το περιεχόμενό της γινόταν σκανδαλιστικό.

Ο εκδότης του *Φαλιμέντου* ανέφερε ότι αναγκάστηκε να διακόψει την έκδοσή του λόγω των διώξεων που έγιναν εναντίον του στα Χανιά, τα Ιωάννινα και αλλού.

Φοιτητής

Πολυσέλιδη φοιτητική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης, με πλούσια ύλη και με δημοσιογραφικές αξιώσεις. Εκδόθηκε το 1960, από τη Φοιτητική Ένωση του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ως «δεκαπενθήμερον δημοσιογραφικών όργανον εξυπηρετήσεως φοιτητικών ζητημάτων», με υπεύθυνο τον Ιωάννη Παπαδημόπουλο. Συνέχισε την έκδοσή της και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας της 21ης Απριλίου, αγωνιζόμενη στα πλαίσια του εφικτού για την (χλιαρή, βέβαια) προβολή των φοιτητικών ζητημάτων και την υποστήριξη του δικτατορικού καθεστώτος. Είχε σχήμα Α3, με 16 σελίδες και πλούσια εικονογράφηση.

Η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται μέχρι το τέλος της δικτατορίας και έγινε έτσι η μακροβιότερη φοιτητική εφημερίδα, με εβδομαδιαία, μάλιστα, σε κάποιο διάστημα, συχνότητα, όμως ήταν μια εφημερίδα που συνδέθηκε με ένα αντιδημοκρατικό καθεστώς και με καθοδηγούμενη παρουσίαση των φοιτητικών συμφερόντων, παρά τη θαρραλέα –ιδίως στο τέλος της περιόδου– αρθρογραφία της.

Φως (το)

Ημερήσια εφημερίδα, που εκδόθηκε από τον Δημοσθένη Ρίζο από το Πήλιο, ο οποίος εξέδιδε τότε στον Βόλο την εφημερίδα *Θεσσαλία*. Κυκλοφόρησε στις 5 Μαρτίου 1914, πρώτη επέτειο της δολοφονίας του βασιλιά Γεωργίου Α' στη Θεσσαλονίκη. Ο Β. Μεσολογγίτης αναφέρει ότι η εφημερίδα εκδόθηκε από πείσμα και από κάποια διάθεση εκδίκησης, κατέληξε όμως να είναι μια από τις μακροβιότερες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και μια από τις μεγαλύτερες του μεσοπολέμου, ενώ η παρουσία της βοήθησε σημαντικά στην ανάπτυξη της δημοσιογραφίας, αλλά και στην εξέλιξη της Θεσσαλονίκης. Ο Μεσολογγίτης εξηγεί ότι ο Ρίζος πειράχτηκε γιατί ο Κ. Βελλίδης

1912-2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012
Συνοπτικά στοιχεία
για τις σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

ήταν η χρησιμοποίηση ιδιωτικών μεταφορικών μέσων για την αποστολή των φύλλων στην επαρχία. Η τακτική αυτή επιβά-
ρυνε το κοινό το οποίο αγόραζε την εφημερίδα που έφτανε
πρώτη στη διπλάσια τιμή.

- Η σημασία που απέδιδε στην ειδησεογραφία του φαίνεται από το πλήθος των τηλεγραφημάτων που δημοσίευε.
- Εγκατέστησε μόνιμους ανταποκριτές στη Βιέννη και το Βε-
ρολίνο.
- Χρησιμοποίησε χρώματα και στα κείμενά του. Λίγες ημέρες
μετά την έκδοσή του, χρησιμοποίησε «κατά ζώνες» τα βασικά
χρώματα κίτρινο, κόκκινο και μπλε, μαζί με το μαύρο, στην
πρώτη σελίδα.

• Η μεγαλύτερη προσφορά της εφημερίδας *Το Φως* την
περίοδο αυτήν ήταν η εγκατάσταση κυλινδρικού πιεστηρίου,
του πρώτου του είδους αυτού στη Θεσσαλονίκη. Μέχρι τότε
(1919) χρησιμοποιούσε ενοικιασμένα ή ιδιόκτητα κλασικά
πιεστήρια.

Η εφημερίδα *Το Φως* αντιμετώπισε πολλές φορές μηνύσεις
και επεμβάσεις του εισαγγελέα, αλλά συνέχισε την πορεία της,
με συνεργάτες κατά καιρούς τους: Β. Μεσολογγίτη, Θ. Χατζη-
γώγο, Μ. Κωνστανταράκη, Νίκο Φαρδή, Πέτρο Ωρολογά, Γ.
Συρούκη, Αύγ. Θεολογίτη, Αλ. Ωρολογά, Β. Αποστολίδη, Θάνο
Κωνσταντινίδη, Ν. Μπενάκη, Μερόπη Τσιώμου, Χαρ. Ζόμπου,
Αναστάσιο Χαϊνόγλου κ.ά.

Κατά την περίοδο 1923-1940 μονιμοποιήθηκε η αντιβενιζε-
λική γραμμή της εφημερίδας, που παράλληλα σταθεροποίησε
την κυκλοφορία της, ενώ με την εγκατάστασή της σε ιδιόκτητο
κτίριο και τον εξοπλισμό της με σύγχρονα μέσα πέτυχε εντυ-
πωσιακή τυπογραφική εμφάνιση. Κατόρθωσε να θεωρείται η
πιο άρτια από τις εφημερίδες που εκδιδονταν στο τέλος του
μεσοπολέμου. Υπάρχουν φύλλα με πολύχρωμους χάρτες του
μετώπου στην Αλβανία, την εκτύπωση των οποίων θα ζήλευαν
και σημερινές εφημερίδες.

Η πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας, αλλά και η σημα-
ντική κυκλοφορία της, ιδίως την περίοδο μέχρι τις εκλογές του
1928, είναι πιθανό να προκάλεσαν τις αντιδράσεις των εργα-
ζομένων – ιδίως των τυπογράφων– που την έκαναν στόχο των
αντιδράσεών τους και αποδέκτη συνεχών αιτημάτων. Το λοκ
άουτ των εκδοτών του 1924 ξεκίνησε από το *Φως*, μετά την
αντίδραση του Ρίζου για την κατάσταση που δημιουργούσαν
οι τυπογράφοι. Άλλωστε, στο τυπογραφείο της εφημερίδας
Το Φως τυπωνόταν η κοινή εφημερίδα των εκδοτών, η *Ένωσις*,
ενώ για την εκπαίδευση νέων τυπογράφων λειτούργησε εκεί
σχολή, την οποία ο Μεσολογγίτης και ο Γεροντάκης ονομά-
ζουν «Ακαδημία» και αναγνωρίζουν ότι εξαιτίας της απέτυχε
η μεγάλη απεργία και ανάγκασε πολλούς τυπογράφους να
εγκαταλείψουν και τα τυπογραφεία των εφημερίδων και τους
θερμόαιμους συνδικαλιστές ηγέτες τους.

Τα γραφεία της εφημερίδας, από τη Στοά Αγίου Μηνά μετα-
φέρθηκαν στην οδό Πλάτωνος 9, όπου το 1924 ο Ρίζος αγόρασε
οικόπεδο και αργότερα έχτισε εκεί διώροφη οικοδομή, με υπό-
γειο, νεοκλασικού ρυθμού, όπου στεγάστηκαν το τυπογραφείο
και τα γραφεία σύνταξης. Εκεί παρέμειναν μέχρι το οριστικό
κλείσιμο της εφημερίδας το 1959.

Ο εμπνευσμένος ιδρυτής της εφημερίδας Δημοσθένης Ρίζος
πέθανε δύο μήνες ακριβώς πριν να καταλάβουν τη Θεσσαλο-
νίκη οι Γερμανοί.

Ο Χρ. Λαμπρινός σημειώνει ότι όσοι γνώρισαν τον Ρίζο ξέ-
ρουν πως δεν καθόταν ποτέ. Όλη μέρα, πολλές φορές και τη
νύχτα, σιγοπερπατούσε στα γραφεία, ιδιαιτέρως στο κεντρικό,
παρακολουθώντας τα πάντα. Μια τέτοια διαρκής «τροχαία κί-
νηση», όπως έλεγαν τότε, θα εξόργιζε και θα ενοχλούσε τους
συντάκτες. Τα κατάφερνε, όμως, με την αναγνώριση της αξί-
ας του κάθε συντάκτη και με τον καλό του λόγο, όχι μόνο να
μη γίνεται ενοχλητικός, αλλά, αντίθετα, η παρουσία του να
είναι απαραίτητη σε αυτούς που έγραφαν. «Ψυχή αληθινή της
εφημερίδας του και ένας από τους συντελεστές της προόδου
της δημοσιογραφίας (στην ευρύτερη της έννοια) στη Θεσσα-
λονίκη».

Στο νεκρολογικό σημείωμα ο Πέτρος Ωρολογάς γράφει,
μεταξύ άλλων:

«Ο Δημοσθένης Ρίζος υπήρξε εξαιρετική φυσιognωμία, ένας
αγωνιστής που εκινήθη πάντοτε από την ανησυχία της εργα-
σίας εκείνης που δεν μεταβάλλεται ποτέ εις ρουτίαν, που δεν
γίνεται μονότονος ρυθμός. Είχε το δαιμόνιον του Δημοσιογρά-
φου που δεν ικανοποιείται με τίποτε και κατέχεται πάντοτε από
εν είδος αγωνίας, διά την εξακολουθητικήν βελτίωσιν. Είχε δο-
θή εις την εργασίαν του ολόκληρος και κατηνάλωσεν όλας τας
δυνάμεις του διά το μέγα ιδανικόν της καλής, της καλλιτέρας
Εφημερίδος. Και εις το επίπεδον τούτο υπήρξεν ο πρώτος και
μεγάλος συντελεστής της προόδου του μακεδονικού Τύπου,
από απόψεως οργανώσεως, τεχνικών μέσων και περιεχομένου.
Αλλά και εις το ηθικόν επίπεδον, υπήρξεν ένας οξυδερκής κα-
θοδηγητής, ένας πολέμιος του κακού, ένας φωτισμένος υπερα-
σπιστής των δικαίων απόψεων, ένας μορφωμένος άνθρωπος με
βαθείαν πείραν των προσώπων και των πραγμάτων, με ορθήν
εκτίμησιν, με θαυμασίαν, ορθολογισμένην και ισορροπημένην
αντίληψιν, με κατανόησιν άμεσον και με συμπάθειαν εύκολον.
[...] Έκτοτε η ζωή του υπήρξε μία ζωή ασκητού, ο οποίος πα-
ρητήθη από κάθε απόλαυσιν, από κάθε διασκέδασιν, από κάθε
προσπάθειαν αναπαύσεως, διά να δοθή μόνον εις το ιδανικόν
της βελτιώσεως».

Μετά τον θάνατο του Ρίζου το *Φως* κληρονόμησε ο ανιψιός
του (γιος της αδελφής του) Ιωάννης Σπαθάρης, που ήταν τότε
37 ετών, και ανέλαβε τη διεύθυνση της εφημερίδας, όχι όμως
για πολύ: η έκδοση διακόπηκε από τις 17 Απριλίου 1941.

Από στρατιωτική παρέλαση στη Θεσσαλονίκη τα πρώτα
μεταπολεμικά χρόνια.
(Αρχείο Κέντρου Ιστορίας Θεσσαλονίκης)

Ο Δ. Ρίζος, που είχε διατελέσει δύο φορές βουλευτής, άφησε
ένα σημαντικό ποσό χρημάτων στην Ένωση Συντακτών και
στον Σύνδεσμο Εφημεριδοπωλών, καθώς και στους συλλόγους
εφημεριδοπωλών Αν. Μακεδονίας και Δ. Μακεδονίας, ενώ ζή-
τησε η κηδεία του να γίνει χωρίς τιμές.

Στην περίοδο του μεσοπολέμου, μετά το 1922, διευθυντής της
εφημερίδας ήταν αρχικά ο Θεόδωρος Ρηγινός. Τον διαδέχτηκε
και διατήρησε τη θέση αυτή μέχρι το 1933 ο Ν. Σήφακας. Στη
συνέχεια, τη διεύθυνση ανέλαβε και πάλι ο Ρηγινός και από
το 1938 τον αντικατέστησε ο ίδιος ο ιδιοκτήτης της εφημερί-
δας. Ως αρχισυντάκτες αναφέρονται ο Τάσος Χαϊνόγλου και
ο Α. Κονιτόπουλος.

Στην εφημερίδα *Το Φως* εργάστηκαν οι συντάκτες: Π. Αγγε-
λόπουλος, Β. Βασιλικός, Β. Βεκιάρης, Ι. Ζήρας, Θ. Καρέτσος,
Λ. Λεονταρίδης, Σ. Μάξιμος (είχε το οικονομικό ρεπορτάζ), Β.
Οικονόμου, Θ. Ρηγινός, Ν. Σήφακας, Ι. Σπαθάρης, Ν. Σφενδό-
νης, Φ. Τριανταφυλλίδης, Αν. Χαϊνόγλου και Πέτρος Ωρολογάς,
ενώ το αθλητικό ρεπορτάζ κάλυπταν ο Ν. Κοντομήτρος και ο
Σταύρος Σταυρίδης. Κατά καιρούς εργάστηκαν στην εφημερίδα
ο Νίκος Καμμώνας και ο Νίκος Στάγκος.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1912-2012

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012

ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΙΝΑΚΕΣ

Οι πίνακες που ακολουθούν περιλαμβάνουν, χωρισμένες σε τρεις ειδολογικές ενότητες, όλες τις εφημερίδες που κυκλοφόρησαν στη Θεσσαλονίκη την εκατονταετία 1912-2012.

Ο πρώτος πίνακας με τίτλο «Οι σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες» περιλαμβάνει τα φύλλα που είχαν μεγαλύτερη διάρκεια κυκλοφορίας, εμβέλεια και κύρος στο αναγνωστικό κοινό και διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα της πόλης.

Στον δεύτερο πίνακα με τίτλο «Οι μικρότερες-βραχύβιες ελληνικές εφημερίδες», καταγράφονται τα δευτερεύουσας σημασίας έντυπα (βραχύβια, λαθρόβια, περιστασιακής κυκλοφορίας) που εκδόθηκαν στη Θεσσαλονίκη την ίδια περίοδο.

Ο τρίτος πίνακας περιλαμβάνει όλες τις ξενόγλωσσες εφημερίδες σε διάφορες γλώσσες (τουρκική, γαλλική, εβραϊκή κ.τ.λ.) της ίδιας περιόδου. Για καθεμιά από τις εφημερίδες που θεωρούνται σημαντικότερες δόθηκαν σε ιδιαίτερη ενότητα (σσ. 12-65 της έκδοσης) συνοπτικές πληροφορίες σχετικά με την εκδοτική ιστορία της, ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητός ο ρόλος τους στην εξέλιξη του Τύπου της Θεσσαλονίκης τα χρόνια 1912-2012.

Το υλικό αυτό συγκρότησε ο Μανώλης Κανδυλάκης και το ίδιο αποτέλεσε τη βάση των σχετικών λημμάτων στην *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου*, 1784-1974 (τόμοι Α΄ έως Δ΄, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, επιμ. Λουκία Δρούλια-Γιούλα Κουτσοπανάγου).

01 Οι σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Σημειώνονται κατά σειρά, ο τίτλος του εντύπου, το χρονικό διάστημα της κυκλοφορίας του (με την ένδειξη:... δηλώνονται διαστήματα στα οποία η κυκλοφορία είχε διακοπεί ή ήταν άτακτη), η περιοδικότητα της έκδοσης και, σε όσες περιπτώσεις τα στοιχεία είναι γνωστά, η ιδιοκτησία του (με ορθά τυπογραφικά στοιχεία) και οι δημοσιογράφοι που διετέλεσαν διευθυντές του (με πλάγια στοιχεία).

Αγγελιοφόρος 1927-28, καθημερινή <i>Νίκος Δαρβέρης / Αλ. Ωρολογάς</i>	Αθλητική Εβδομάς 1928, εβδομαδιαία Σ. Παννουλάτος	Βόρειος Ελλάς 1927-28 Νίκος Θεοδοσιάδης	Εθνική 1919-20, καθημερινή Νικόλαος Μάνος
Αγγελιοφόρος 1996 ως σήμερα, καθημερινή Αλ. Μπακατσέλος, Γ. Μπόμπολας, Χρ. Λαμπράκης, Στ. Ψυχάρης <i>Δ. Γουσίδης /</i> <i>Αλ. Παπαδόπουλος</i> <i>Κλ. Τσαουσίδης /</i> <i>Τρ. Χατζηδημητρίου</i>	Αθλητική Μακεδονίας-Θράκης 2002, 2011 δισεβδομαδιαία, καθημερινή. Από τον Νοέμβριο 2011 ένθετη στην Αυριανή Μακεδονίας-Θράκης Γ. Κουρής, Σ. Πανταζής	Βόσπορος 1913, καθημερινή Ι. Κούμενος	Εθνική Ιδέα 1923 Έκδοση Μακεδονικής Νεολαίας
Άγκυρα 1915-1918, καθημερινή Ι. Κούμενος	Ακρίται του Βορρά 1946-47, μηνιαία Όργανο της ΕΣΕΑ	Γλώσσου 1926-28 Ευρ. Πουλίδης	Εθνική Ριζοσπαστική 1960-63, δεκαπενθήμερη Αντ. Κοσματόπουλος
Αγροτικός Αγώνας 1944-47, εβδομαδιαία Σάββας Καντατζής (όργανο του ΑΚΕ)	Ανεξαρτησία 1946-47, καθημερινή Όργανο του ΕΑΜ	Δευτέρα 1945-46 Ι. Σαμαράς	Εθνική Φωνή (του ΕΑΜ) 1944... 1945 Όργανο του ΕΑΜ
Αγών (ο) 1915, 1918, καθημερινή <i>Μ. Κύρκος</i>	Απογευματινή 1933-1944, απογευματινή Αλ. Ωρολογάς, Δ. Τσούρκας	Δημοκρατία 1945 Π. Αγγελόπουλος, Αθ. Καραγιωργόπουλος	Εθνική Φωνή (της ΠΑΟ) 1943-44 Όργανο της ΠΑΟ
Αγωνιστής 1944... 1947, μηνιαία Δ. Μανδάνης	Ασπίς 1914-18, εβδομαδιαία Χρ. Μαλανδρίνος	Δίκαιον 1916... μηνιαία Σαλή Σαμή Βέης	Εθνικός Αγών 1934 Θ. Μελεμένης
Αθηνά 1948-51, εβδομαδιαία Όργανο του Γ΄ ΣΣ	Αυριανή Μακεδονίας-Θράκης 2002 ως σήμερα, καθημερινή Γ. Κουρής, Σ. Πανταζής	Δράσις 1934, εβδομαδιαία Άριστος Χασήρ	Εθνικός Παλμός 1933 Όργανο της ΕΕΕ
Αθλητικά Νέα 1955-75, εβδομαδιαία, δισεβδομαδιαία Νίκος Καμπάνης	Αυτοκινητιστικά Νέα 1948-1968, μηνιαία Χρ. Αγγελόπουλος Δ. Αγγελόπουλος	Δράσις 1956-69, εβδομαδιαία Αν. Νάστος <i>Χρ. Στάγκος, Κ. Οικονόμου,</i> <i>Ν. Μπακόλας</i>	Εκπαιδευτικός Τύπος 1937... 1968, εβδομαδιαία Ιωάννης Τσιτσιπάνης
Αθλητικά Νέα 2009 ως σήμερα, καθημερινή Λ. Σκόρδας	Βήμα 1916-19, καθημερινή απογευματινή Χρ. Γωγούσης	Ελευθέρα Μακεδονία 1915 Αν. Μπέρος	Ελευθερία 1914, καθημερινή Ν. Σηφάκης
		Εγνατία 1981 Λίλιαν Βουδούρη, Άρης Βουδούρης <i>Αρχισυντάκτης: Χρ. Μεμής</i>	Ελευθερία 1941-46 Όργανο του ΕΑΜ

Ελεύθερος Λαός 1929-31, καθημερινή Μ. Κύρκος	Εξόρμησις Βορ. Ελλάδος 1954-55, εβδομαδιαία Γ. Τριαντόπουλος	Ηχώ της Θεσσαλονίκης 1915... Ελληνοεβραϊκή	Λαϊκή Φωνή 1941-47 Όργανο του ΚΚΕ Π. Μαυρομάτης <i>Αρχισυντάκτης:</i> <i>Παρίσης Αγγελίδης</i> Συνέχισε ως <i>Νέα Λαϊκή Φωνή</i>
Ελεύθερος Λαός 1961-69, καθημερινή Αν. Νάστος	Εργαζόμενος Κόσμος (ο) 1945-47, εβδομαδιαία Δ. Θεοχαρίδης	Θάρρος 1913-1917 Πέτρος Λούβαρης	Λεμπέτ 1945, σατιρική <i>Χ. Αδαμαντίδης</i>
Ελεύθερος Μακεδονικός Τύπος 1934... 35, καθημερινή Β. Μεσολογγίτης, Νίκος Φαρδής	Εργάτης 1917-20, δισεβδομαδιαία Αλ. Ωρολογάς	Θεσσαλονίκη 1963 ως σήμερα καθημερινή / εβδομαδιαία Ι. Βελλίδης / Γ. Ραπτόπουλος Γ. Σαχπατζίδης / ΜΕΕ.ΑΕ <i>Ι. Ιωαννίδης / Γ. Μπέρτσος</i> <i>Αντ. Κούρτης / Αντ. Πεκλάρης</i> <i>Λ. Χατζηνάκος / Μ. Αλεξανδρίδης</i>	Μακεδονία 1911 ως σήμερα Ι. Βελλίδης / Ι. Ραπτόπουλος Γ. Σαχπατζίδης / ΜΕΕ. ΑΕ <i>Β. Μεσολογγίτης /</i> <i>Πέτρος Λεβαντής /</i> <i>Ι. Σαμαράς/</i> <i>Ιωάννης Ιωαννίδης /</i> <i>Κ. Δημάδης /</i> <i>Νίκος Βουργουτζής /</i> <i>Γιάννης Νικολόπουλος /</i> <i>Λ. Χατζηνάκος /</i> <i>Τρ. Χατζηδημητρίου /</i> <i>Π. Σαββίδης / Δ. Γουσίδης /</i> <i>Φ. Χαρίση</i>
Ελλάς 1915-19, καθημερινή Κώστας Αυγέρης, Β. Μεσολογγίτης	Εσπερινά Νέα 1932-33 Αντ. Χαμουδόπουλος	Καιροί (οι) 1935-36, καθημερινή Αντ. Κοσματόπουλος- Αντ. Θεοωρίδης/Αντ. Πανινός	Κεραυνός 1916, σατιρική Αρ. Κυριακός
Ελληνική Εθνική Αντίστασις 1965-σήμερα, μηνιαία Χ. Καλλινικίδης Δ. Βουλγαρόπουλος	Εσπερινά Νέα 1945, καθημερινή Στέλιος Χριστοδούλου	Εσπερινή Ώρα 1967-69 Στράτος Σιμιτζής, Νίκος Μέρτζος	Κεραινός-Σφίξε με 1918... 1922, σατιρική Σταύρος Μαχαιρίδης
Ελληνικόν Θάρρος 1945, καθημερινή <i>Νίκος Τσαϊλάς</i>	Εφημερίς των Βαλκανίων 1918-1946, καθημερινή απογευματινή Νίκος Καστρινός	Κουνούπι 1909-14, σατιρική Γ. Χαλκιάς	Μακεδονικά Νέα 1924-34, καθημερινή Β. Μεσολογγίτης, Πέτρος Λούβαρης
		Κρητική Ενότης 1920-21, καθημερινή/μηνιαία Ν. Ιρηγορόπουλος	Μακεδονικά Σπορ 1966-... Αν. Νάστος
		Ημερησία 1924-25, όργανο της Μακεδονικής Νεολαίας, καθημερινή Αντ. Χαμουδόπουλος	Μακεδονική Ώρα 1966-67, εβδομαδιαία Αλέξης Παπαλεξίου
Εμπρός 1912...-20, δισεβδομαδιαία Αντ. Οικονομίδης	Ημερήσιος Τηλέγραφος 1920	Κυριακή 1981-83, εβδομαδιαία Γιώργος Φωτιάδης	Μακεδονικόν Σουτ 1965-66 Αν. Νάστος Τάκης Χασήρ

01

Οι σημαντικότερες ελληνικές εφημερίδες

Σημειώνονται κατά σειρά, ο τίτλος του εντύπου, το χρονικό διάστημα της κυκλοφορίας του (με την ένδειξη:… δηλώνονται διαστήματα στα οποία η κυκλοφορία είχε διακοπεί ή ήταν άτακτη), η περιοδικότητα της έκδοσης και, σε όσες περιπτώσεις τα στοιχεία είναι γνωστά, η ιδιοκτησία του (με ορθά τυπογραφικά στοιχεία) και οι δημοσιογράφοι που διετέλεσαν διευθυντές του (με πλάγια στοιχεία).

Μακεδονικός Κήρυξ των Φιλελευθέρων 1916, καθημερινή <i>Β. Μεσολογγίτης, Θ. Χατζηγώγος</i>	Νεολόγος 1916-17... 1925-28, καθημερινή Αλ. Βουτυράς	Σατάν-Γλωσσού 1927-28, σατιρική Ι. Νοδάρος	Τύπος της Θεσσαλονίκης 1996 ως σήμερα, καθημερινή Δ. Θωμάς <i>Τ. Ψαλτάκης, Γ. Λαμψίδης κ.ά.</i>
Μαχητής 1943...-46 <i>Όργανο του συνδέσμου ΕΛΑΣιτών</i>	Νομοταγής 1921-22 Ν. Αναστασάκης	Σατυρική 1925-26	Φαλιμέντο 1932... 1934, σατιρική <i>Αντ. Κοσματόπουλος</i>
Μεγάλη Ελλάς 1919...-1922 <i>Β. Μεσολογγίτης</i>	Οδηγητής 1947 Δ. Βαρβούτης	Σημαία της Καβάλας 1917-18, καθημερινή <i>Αστ. Ζορμπάς</i>	Φοιτητής 1960, δεκαπενθήμερη
Νέα Αλήθεια 1909...-1971, καθημερινή απογευματινή Ι. Κούσκουρας/ Κώστας Κούσκουρας/ Κυριακή Μαντή <i>Αντ. Θεοδωρίδης / Ν. Μπακόλας</i>	Οικονομολόγος Θεσσαλονίκης 1923-24, εβδομαδιαία	Σκάνδαλον 1914-16... 1923-24, σατιρική Θωμάς Βαλαλάς	Φωνή της Αλληλεγγύης 1945-46 Όργανο Εθνικής Αλληλεγγύης
Νέα Ελλάς 1916-17, καθημερινή Θ. Κουτούπης	Πάλη 1917-18 Μ. Τριανταφύλλου <i>Ν. Κώττας</i>	Σοσιαλιστική Σημαία 1931-32, Όργανο του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδος	Φωνή της Βορ. Ελλάδος 1951-52, καθημερινή Νίκος Τσαϊλάς
Νέα Ελλάς 1935-36, καθημερινή Σ. Γκοτζαμάνης	Παπαγάλος 1915...-1927, εβδομαδιαία σατιρική <i>Κ. Γούναρης</i>	Σπορ του Βορρά 1978 ως σήμερα, καθημερινή Τέσα Λεβαντή, Ζέτα Σιμιτζή / ΜΕΕ.ΑΕ <i>Δ. Μπούζας / Κ. Βασιλόπουλος</i>	Φωνή του Εργάτου 1919...-1933 Όργανο του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης
Νέα Ευρώπη 1941-44, καθημερινή Β. Λαμπάκης, Δ. Ηλιάδης, Γ. Πολάτ	Πρόοδος 1922...-1933, καθημερινή Β. Μπαϊρακτάρης/ Αντ. Οικονομίδης	Σφίξε με 1916... 1918-1926, σατιρική Σ. Μαχαίριδης	Φωνή του Λαού 1916- Αλ. Μπαλάσκας
Νέα Ζωή 1914, καθημερινή απογευματινή Δ. Ρίζος	Πρωία 1921-22, καθημερινή Αντώνιος Οικονομίδης	Ταγκός 1917-1924 Γεώργιος Ησαΐας	Φως (το) 1914...-1959 Δ. Ρίζος, Ι. Σπαθάρης <i>Β. Μεσολογγίτης/ Θ. Χατζηγώγος/ Θ. Ρηγινός/ Νίκος Σήφακας</i>
Νέα Λαϊκή Φωνή 1947 Όργανο του ΚΚΕ	Πρωινή Ώρα - Δευτέρα 1946-1956, εβδομαδιαία Αντ. Κοσματόπουλος Ιωάννης Σαμαράς	Ταχυδρόμος 1920...-45, καθημερινή Νίκος Δαρβέρης <i>Νίκος Βέρρος / Πέτρος Ωρολογάς</i>	Χρηματιστήριο 1923-27 Χ. Ανεμογιάννης, Αν. Μωραΐτης
Νέοι Καιροί 1942-43 Π. Ωρολογάς	Ριζοσπάστης 1916, εβδομαδιαία Ι. Πετσόπουλος Σταύρος Στάγκος	Τηλέγραφος Βορ. Ελλάδος 1921-23, καθημερινή απογευματινή Νίκος Δαρβέρης <i>Β. Μεσολογγίτης</i>	Χρόνος 1974-80 Γ. Πεχλιβάνης, Γ. Καλαμάρας

02

Οι μικρότερες-βραχύβιες ελληνικές εφημερίδες

Η ένδειξη δίπλα σε κάθε τίτλο αντιστοιχεί στις χρονικές περιόδους που διέτρεξε η έκδοση του φύλλου:
Α= 1912-1922 / Β= 1923-1941 / Γ= 1941-1967 / Δ= 1967-2011

Αγκάθι	Α	Αλήθεια	Α	Βήμα Βορ. Ελλάδος	Β	Εβραϊκή Έρευνα	Γ	Ελεύθερος Λόγος της Β. Ελλάδος	Γ	Επαγγελματοβιοτεχνικών Βήμα	Γ
Αγνώριστοι	Β	Αλύτρωτος	Α	Βήμα Εφέδρου Αξιωματικού	Γ	Εβραϊκόν Μέλλον	Γ	Ελεύθερος Λόγος	Α-Β	Επιθεώρηση Δήμων	
Αγρότης	Β	Αμερόληπτος	Β	Βήμα της Ευξείνου Λέσχης	Γ-Δ	Εβραϊκός Αγών	Γ	Ελεύθερος Σιδηροδρομικός	Γ	και Κοινοτήτων	Δ
Αγρότης	Γ	Αναγέννηση	Δ	Βιομηχανία Β. Ελλάδος	Γ	Εγνατία της Κυριακής	Δ	Έλλην Υπερασπιστής	Β	Επιθεώρησις (ς)	Α
Αγροτικά και Εργατικά Νέα	Γ	Αναγέννησις (1)	Β	Βιοτεχνικός Αγών	Γ	Εγχώρια Νέα	Β	Ελληνικαί και Παγκόσμιοι		Επίσημος (η)	Α
Αγροτική Επιθεώρηση	Γ	Αναγέννησις (2)	Β	Βόρειος Ελλάς	Γ	ΕΔΕΣ	Γ	Ειδήσεις	Γ	Επτάλοφος	Δ
Αγροτική Σημαία	Γ	Αναπηρική Ένωσις	Γ	Βουλευτής	Γ	Εθνεγέρτης	Β	Ελληνική Σκοπιά	Γ	Εργάτης Επισιτισμού	Β
Αγροτική	Α	Αναπηρικός Κήρυξ		Βροντή	Α	Εθνική Αλληλεγγύη	Γ	Ελληνικός Αγών	Β	Εργάτης	Β
Αγροτική	Β	της Β. Ελλάδος	Γ	Γερμανικά Νέα για την Ελλάδα	Γ	Εθνική Άμυνα	Α	Ελληνικός Βορράς Α΄	Δ	Εργατική (η)	Β
Αγροτικών Βήμα	Β	Αναπηρικός Κόσμος	Γ	Γεωπονικόν Βήμα	Β	Εθνική Αναγέννησις	Β	Ελληνοαμερικανικόν		Εργατική Σημαία	Β
Αγροτικόν Κόμμα	Β	Ανατολή	Β	Γίγαντες	Β	Εθνική Ανάστασις	Γ	Επιμορφωτικών Ινστιτούτον	Γ	Εργατική Φωνή	Γ
Αγροτικός Αγών	Γ	Ανεξάρτητος	Α-Β	Γλώσσου-Φασαρίας	Β	Εθνική Αντίστασις	Γ	Ελληνόπαις	Α	Εργατικός Αγών	Α-Γ
Αγροτικός Αγώνας(2)	Γ	Αντάρτης	Γ	Γνώμη του Πολίτη	Δ	Εθνική Ελλάς	Δ	Εμπορική	Δ	Εργατικός Αγώνας	Γ
Αγών	Β	Αντιδικτατορικό Μέτωπο	Β	Γούστο	Β	Εθνική Ιδέα	Δ	Εμπορικός Τύπος	Β	Ερμής	Α
Αγών	Δ	Αντικομμουνιστική Κίνησις	Γ	Δασική Ζωή	Β	Εθνική Μεταβολή	Γ-Δ	Εμποροκτηματική Πίστις	Γ	Έρως	Β
Αγώνας της Υπαίθρου	Γ	Αντικομμουνιστική	Β	Δελτίον Γεωργικών Εφαρμογών	Γ	Εθνική Φλόγα	Γ	Ενημέρωση	Δ	Εσπερινός Τηλέγραφος	Β
Αγώνας	Γ	Αντιφυματικός Αγών	Β	Δελτίον Λυκείου Ελληνίδων	Γ	Εθνική Φωνή	Γ	Ένωση Ποντίων	Δ	Εσπερινός Τύπος	Γ
Αδιάλλακτος	Α	Αντιφυματικός Αγών	Γ	Δελτίον Συνδέσμου		Εθνική	Α-Β	Ένωσις Τύπου Θεσσαλονίκης	Β	Εφεδρικός Αγών	Β
Αεροπλοΐα	Α	Απ΄ Όλα	Α	Εδωδιμοπωλών	Β	Εθνικιστικά Νέα	Γ	Ένωσις	Α-Β	Εφημερίδα της Γυναίκας	Γ
Αθλητής	Β	Απελευθέρωση	Γ	Δελτίον Υγειονομικών		Εθνικός Κήρυξ	Β	Εξόρμηση	Γ	Εφημερίδα των Πολιτών	Δ
Αθλητής	Γ	Απελευθερωτής	Γ	Συλλόγων Β. Ελλάδος	Γ	Εθνικός Κήρυξ	Γ	Εξόρμησις των Ελλήνων	Γ	Εφημερίς Αυτοκινητιστών	Β
Αθλητική Επιθεώρησις	Β	Απογευματινή	Γ	Δήμητρα	Α	Εθνικός Κυπριακός Αγών	Γ	Εξόρμησις των Ελλήνων	Γ	Εφημερίς Βομβοπλήκτων,	
Αθλητική Ζωή	Β	Απόλλων	Β	Δημοκράτης	Γ	Εθνικός Φρουρός	Β	Επαγγελματίας (ο)	Γ	Πυροπαθών και	
Αθλητική Ηχώ	Β	Αρτεργάτης	Γ	Δημοκράτης	Β-Γ	Εθνικός Φρουρός	Γ	Επαγγελματικά Νέα Β. Ελλάδος	Γ	Πολεμοπαθών Β.Ε.	Γ
Αθλητική Φλόγα	Δ	Ασπίς	Α-Β	Δημοκρατικά Νιάτα	Γ	Ειρήνη-Λευτεριά	Γ	Επαγγελματική (η)	Γ	Εφημερίς Επαγγελματιών-	
Αθλητικός Κόσμος	Δ	Αστραπή	Β	Δημοκρατική Ένωσις	Γ	Εκπαιδευτικοί Καιροί	Β	Επαγγελματική Οικονομική		Βιοτεχνών	Γ
Αθλητικός Τύπος (1)	Γ	Ατρόμητος	Α	Δημοκρατικόν Κέντρον (το)	Γ	Εκπαιδευτικόν Βήμα	Γ	Βορ. Ελλάδος-Μεγάλη Ελλάς	Δ	Εφημερίς Εργασίας	
Αθλητικός Τύπος (2)	Γ	Αυγή	Α	Δημοκρατικός Κήρυξ	Β	Εκπαιδευτικός Αγών	Γ	Επαγγελματική Φωνή	Γ-Δ	και Γεν. Πληροφοριών	Β
Αθλητισμός	Β	Αυτοκινητιστής	Γ	Διαβιβαστής	Γ	Ελεύθερη Νιότη	Γ	Επαγγελματική Φωνή-		Εφημερίς Κατωτέρου	
Αθλητισμός	Γ	Βαλκανική Ένωσις	Β	Δικανικά Χρονικά	Β	Ελεύθερη Φωνή	Δ	Επαγγελματικών Βήμα (η)	Γ	Προσωπικού Τ.Τ.Τ.	Β
Αθως	Α	Βαλκανικός Κήρυξ	Β	Διογένης	Β	Ελεύθεροι Σκλάβοι	Γ	Επαγγελματικό Βήμα	Δ	Εφημερίς Κοινοτήτων	Β
Ακρόπολις (1)	Β	Βαλκανικός Ταχυδρόμος	Α	Δωσίλογος (ο)	Γ	Ελεύθερος Έλλην	Α	Επαγγελματικόν Βήμα	Γ	Εφημερίς της Γεν. Διοικήσεως	
Ακρόπολις (2)	Β	Βαμβακική	Γ	Δωδεκάτη Ώρα	Γ	Ελεύθερος Κήρυξ	Β	Επαγγελματοβιοτεχνική	Γ	Μακεδονίας	Α
Αλευροβιομηχανία	Γ	Βασιλευομένη Δημοκρατία	Δ	Ε.Μ.Ε.	Γ	Ελεύθερος Λαός	Δ	Επαγγελματοβιοτεχνικόν Βήμα	Β	Εφημερίς της Κυβερνήσεως	Α

02

Οι μικρότερες-βραχύβιες ελληνικές εφημερίδες

Η ένδειξη δίπλα σε κάθε τίτλο αντιστοιχεί στις χρονικές περιόδους που διέτρεξε η έκδοση του φύλλου:
Α= 1912-1922 / Β= 1923-1941 / Γ= 1941-1967 / Δ= 1967-2011

Εφημερίς της Προσωρινής Κυβερνήσεως	Α	Καπνεργάτης	Γ	Μακεδονικόν Ημερολόγιον-Γόρδιος Δεσμός	Α
Εφημερίς του Λαγκαδά	Β	Καπνικός Κόσμος	Γ	Μακεδονικός Τύπος	Γ-Δ
Εφημερίς των Αγροτών	Β	Καρχαρίας	Β	Μακεδονικός Φάρος	Β
Εφημερίς των Δημοσίων Υπαλλήλων	Α-Β	Κέντρον (το)	Γ	Μακεδονικός Φρουρός	Γ
Εφημερίς των Επαγγελματιών και Βιοτεχνών	Β	Κήρυξ (ο)	Α	Μαστίγιον	Β
Εφημερίς των Καπνοπαραγωγών Μακεδονίας Θράκης	Β	Κήρυξ Βορ. Ελλάδος	Γ	Μεγάλη Ελλάς	Γ
Εφημερίς των Προσφύγων	Α-Β	Κήρυξ των Φιλελευθέρων (ο)	Γ	Μεταβολή	Γ
Εφημερίς των Τ.Τ.Τ.	Α	Κλεάνθης	Β	Μετανάστης	Γ
Έφοδος	Γ	Κοζάνη	Β	Μεταρρύθμισις	Β
Έφοδος	Β	Κοινοτική	Γ	Μετροσπόρ	Δ
Εφταπυργίτης	Γ	Κόκκορας	Β	Μέφιστο	Β
Ζωή της Υπαίθρου	Γ	Κόπανος	Γ	Μηνιαίο Ενημερωτικό	
Ημερήσια Νέα	Β	Κόσμος	Α	Δελτίο	Δ
Ημερησία	Γ	Κόσμος του Μπάσκετ (ο)	Δ	Μικροπωλητής (ο)	Γ
Ηχώ του Βυζαντίου	Γ	Κρήτη	Α	Μούβιτον	Β-Γ
Ηχώ	Β	Κωνσταντινούπολις	Β	Μπεκρής	Β
Θάρρος	Γ	Λαϊκή Μεταρρύθμισις	Β	Μύρια Όσα	Α
Θερμαϊκός	Δ	Λαϊκή	Β	Ναύαρχος Βότσης	Δ
Θεσσαλονίκη Νύκτα-Μέρα	Δ	Λαϊκό Βήμα	Β	Νέα (τα)	Α
Θεσσαλονίκη	Α	Λαϊκός Αγών	Β	Νέα Γενεά	Α
Θεσσαλονίκη	Β	Λαϊκός Αγών	Γ	Νέα Δημοκρατία	Γ
Θράκη	Α	Λαοκρατία	Γ	Νέα Ελλάς	Γ
Θρίαμβος	Γ	Λαχειοφόρος Εφημερίς Εμπορίου και Βιομηχανίας	Β	Νέα Εποχή (1)	Γ
Ιερολοχίτης	Γ	Λεύτερα Νειάτα	Γ	Νέα Εποχή (2)	Γ
Ισραήλ	Β	Λευτεριά (Α ')	Γ	Νέα Ευρώπη-Απογευματινή	Γ
Ισραηλιτικών Βήμα	Γ	Λευτεριά (Β ')	Γ	Νέα Ημέρα Μακεδονίας	Α
Καινούργιοι Δρόμοι	Γ	Μακεδονικά Γράμματα	Α	Νέα Μακεδονία	Δ
Καλαμαριά	Δ	Μακεδονικά Σπορ (1)	Γ	Νέα Παμφοιτητική	Γ
Καμπάνα	Α	Μακεδονική Ζωή	Α	Νέα Πνοή	Γ
Καπνεργάτης	Β	Μακεδονική Φλόγα	Γ	Νέα Πνοή (1)	Γ
		Μακεδονικοί Παλμοί	Γ	Νέα Πνοή (2)	Γ
		Μακεδονικόν Βήμα	Β	Νέα Σιών	Β
				Νέα της ΕΤΗΠΤΑ	Δ
Νέα του «Απόλλωνος» Καλαμαριάς (τα)					
Νέα του Άρεως (τα)	Γ				
Νέα του Άρεως	Γ				
Νέα των Αποφοίτων της Καλαμαριάς (τα)	Γ				
Νέα των Συνοικισμών της Θεσσαλονίκης					
Νέα Υπαλληλική	Β				
Νεάπολη	Γ				
Νειάτα	Γ				
Νέοι Καιροί	Β				
Νέοι Ορίζοντες	Γ				
Νέοι Πολίτες	Β				
Νεολόγος					
της Κωνσταντινουπόλεως	Β				
Νέον Πνεύμα	Α				
Νέος Αιών	Γ				
Νέος Άνθρωπος	Β				
Νέος Δρόμος	Β				
Νέος Εργάτης	Β				
Νέος Κόσμος	Β				
Νίκη	Γ				
Νικηφόρος της Κρούσης	Γ				
Νοικοκυρά	Β				
Ντομινό	Β				
Νυκτερινή Ζωή	Δ				
Ξαφνικό	Β-Γ				
Ογδόη[8η]Εσπερινή	Β				
Οικοδόμος	Β				
Οικονομικός Βορράς	Γ				
Οικονομικός Παρατηρητής	Δ				
Ορμή	Β				
Ορφανικός Αγών	Γ				
Παγκόσμια Πολεμικά Νέα	Γ				
Παμμακεδονική	Β				
Παμμακεδονικόν Ημερολόγιον	Α				
Πανεπαγγελματική	Γ				
Πανεπιστημιακά Νέα	Δ				
Παοκτισίδικη Φωνή	Γ-Δ				
ΠΑΟΚτσίδικος Κόσμος	Γ				
ΠΑΟΝ	Γ				
Παρατηρητής	Β				
Παρατηρητής της Ανατολής	Β				
Παρατηρητής	Α				
Παρτσινέβελος	Β				
Πατριώτης (1)	Γ				
Πατριώτης (2)	Γ				
Πατριώτης (3)	Γ				
Πελοποννησιακή	Γ				
Πελοπόννησος	Β				
Πιφ-Παφ	Β				
Πνευματικά Νέα	Δ				
Πολεμοπαθής	Γ				
Πολιτική Επιθεώρησις	Γ				
Ποντιακά Νέα	Δ				
Ποντιακή Φωνή	Γ				
Προβολή (η)	Δ				
Προλετάριος	Β				
Πρόμαχος	Β				
Προσκοπικοί Αντίλαλοι	Δ				
Πρόσκοπος της Μακεδονίας (ο)	Α				
Προσφυγική Φωνή	Β				
Προσφυγικόν Βήμα	Β				
Προσφυγικός Αγών	Β-Γ				
Πρόσφυξ	Α				
Πρωινά Νέα	Β				
Πρωινά Νέα	Γ				
Πρωτοπορεία	Γ				
Πρωτοποριακή	Γ				
Πρωτοπόρος	Γ				
Ραγιάς	Β				
Ραδάμανθυσ	Α				
Ράπτης	Γ				
Ρεκόρ	Α				
Ρουκέττα (η)	Γ				
Ρωμηός (ο)	Γ				
Σάλπιγξ της Τούμπας	Β				
Σημαία Ελληνικών					
Ιδ. Σχολείων Β.Ε.	Γ				
Σημαία της Ελλάδος	Γ				
Σημαία της Ελλάδος	Γ				
Σημαία	Β				
Σήμερα	Δ				
Σιδηροδρομική	Α				
Σιδηροδρομικός Βορ. Ελλάδος	Γ				
Σκάνδαλον					
της Κωνσταντινουπόλεως	Β				
Σκλάβος Πολίτης	Β				
Σκλαβωμένη Ήπειρος	Γ				
Σκορπιός	Α				
Σοσιαλιστής	Γ				
Σοσιαλιστική Επιθεώρησις	Γ				
Σοσιαλιστική Ηχώ	Γ				
Σουλιώτισσα	Γ				
Σούπερ ARIS	Δ				
Σουτ	Γ				
Σπινθήρ	Α				
Σπορ της Δευτέρας	Γ-Δ				
Σπουδαστικόν Βήμα	Γ				
Σπουδαστικός Κόσμος	Γ				
Στάδιο	Δ				

02

Οι μικρότερες-βραχύβιες ελληνικές εφημερίδες

Η ένδειξη δίπλα σε κάθε τίτλο αντιστοιχεί στις χρονικές περιόδους που διέτρεξε η έκδοση του φύλλου:
Α= 1912-1922 / Β= 1923-1941 / Γ= 1941-1967 / Δ= 1967-2011

Στέμμα	Β	Υπαλληλικός Αγών	Β	Φωνή της Βορ. Ελλάδος	Γ
Συμμαχικά Νέα	Γ	Υπαλληλικός Αγώνας	Γ	Φωνή της Βορείου Ηπείρου	Γ
Σύμπαν	Β	Υπαλληλικός Κήρυξ	Β	Φωνή της Ελλάδος	Γ
Συμφιλιωτής	Γ	Υποδηματεργάτης	Β	Φωνή της Ενώσεως Θρακών	Β
Συνδικαλιστής	Β	Φαντάρος	Β	Φωνή της Επαρχίας Λαγκαδά	Γ
Συνταγματικός	Α-Β	Φαρμακευτικόν Βήμα	Β	Φωνή της Καλαμαριάς	Γ
Συνταξιούχος		Φαρμακευτικός Αγών	Δ	Φωνή της Μακεδονίας	Α
Σιδηροδρομικός (ο)	Δ	Φάρος της Μακεδονίας-Θράκης	Β	Φωνή της Σκλαβωμένης	
Σύντροφος του Στρατιώτου	Γ	Φάρος του Εμπορίου	Β	Ελλάδος	Γ
Σφαίρα	Γ	Φασαριάς	Β	Φωνή του Βορρά (η)	Δ
Τάξις των Τυφλών (η)	Γ	Φαφλατάς	Α	Φωνή του Εργάτη	Γ
Τελευταία Ώρα	Α-Β	Φέμινια	Β	Φωνή του Εφέδρου	Β
Τέχνη	Α	Φεμινιστική	Β	Φωνή του Μαχητού	Δ
Τεχνικός του Τύπου	Δ	Φεμινίστρια	Β	Φωνή του Στρατιώτη (η)	Β
Τηλέγραφος	Α	Φήμη	Α-Β	Φωνή του Στρατού	Β
Τούμπα (η)	Γ	Φίλαθλος	Β	Φωνή του Τραυματία	Γ
Τουριστική	Δ	Φιλελεύθερος	Γ	Φωνή του Τσολιά	Β
Τρακατρούκας	Α	Φίλος του Λαού	Γ	Φωνή των Αμπελοκήπων	Δ
Τσαρλατάνος (ο)	Β	Φλερτ	Α	Φωνή των Αναπήρων	Γ
Τσάρλεστον	Β	Φλόγα	Γ-Δ	Φωνή των Βομβοπλήκτων	Γ
Τσεκούρα	Α	Φοιτητής (ο)	Γ	Φωνή των Βομβοπλήκτων	
Τσιμπίδα	Α	Φοιτητικά Νέα	Γ	και Πυροπαθών	Γ
Τσούχτρα	Α	Φοιτητική Επιστημονική		Φωνή των Ελλήνων	Γ
Τύπος της Θεσσαλονίκης	Δ	Επιθεώρησις	Γ	Φωνή των Επαγγελματιών (η)	Β
Τύπος της Θεσσαλονίκης (Α')	Γ	Φοιτητική Φλόγα	Γ	Φως (το)-Μακεδονία	Β
Τύπος της Θεσσαλονίκης (Β')	Γ	Φοιτητικοί Αντίλαλοι	Γ	Φωτοβολίδα	Γ
Τύπος της Θεσσαλονίκης (ο)	Β	Φοιτητικοί Καιροί	Γ	Χαλκιδική	Α-Β
Τύπος/των Εργατών Τύπου		Φοιτητικός Αγών	Γ	Χαραυγή	Β
της Θεσσαλονίκης (ο)	Γ	Φοξ Τροτ	Α	Χάρος	Α
Υγειονομικόν Βήμα	Γ	Φορέας	Δ	Χριστιανισμός	Α
Υγειονομικός (ο)	Γ	Φραγγέλιον	Β	Χρονικά Τ.Τ.Τ.	Α
Υμέναιος	Β	Φρουρός της Β. Ελλάδος	Γ	Χρόνος της Θεσσαλονίκης (ο)	Β
Υπαλληλικά Νέα	Γ	Φρουρός της Ειρήνης	Β	Ψέμμα	Β
Υπαλληλική	Γ	Φρουρός της Μακεδονίας	Α	Ωραία Ελλάς	Α

03Οι ξενόγλωσσες εφημερίδες

Η ένδειξη δίπλα σε κάθε τίτλο αντιστοιχεί στις χρονικές περιόδους που διέτρεξε η έκδοση του φύλλου:
Α= 1912-1922 / Β= 1923-1941 / Γ= 1941-1967 / Δ= 1967-2011

Α Γκεουντί (εβρ.)	Β	Εκό (λ΄) (γαλ)	Β	Κούριερ (αγγλ.)	Γ
Α Μπεν (εβρ.)	Β	Εκό ντε Σαλονίκ (γαλλ.)	Α-Β	Λιμπεράλ (αγγλ.)	Α
Α Σαχάρ (εβρ.)	Β	Εκό ντε Φράνς (γαλλ.)	Α	Λιμπεράλ (ελ)(εβρ.)	Α
Αβάντι (γαλλ.)	Α	Εμπάρσιαλ (ελ) (εβρ.)	Α	Λιμπερτάδ (λα)(εβρ.)	Α
Αβάντι (εβρ.)	Α-Β	Εντεπαντάν (λ΄) (γαλ)	Α-Β	Λιμπερτάντ (λα) (εβρ.)	Β
Αβενίρ (ελ) (εβρ.)	Α	Εντζίντ (γαλλ.)	Α	Λιμπερτέ (λα) (γαλλ.)	Α
Αζνό (ελ)(εβρ.)	Β	Ερέτζ Ισραέλ (εβρ.)	Α-Β	Λιμπερτέ (λα) (γαλλ.)	Β
Αθιά (εβρ.)	Α	Εσπεράντσα (λα) (γαλλ.)	Α	Λουίς (αρμ.)	Β
Αϊβρί (εβρ.)	Β	Εστούντιος Σιονίστας (εβρ.)	Β	Λούνα (εβρ.)	Β
Ακτουαλιτέ Ζουίβ (γαλλ.);	Α	Ζε σαι του (γαλλ.)	Α	Λουξ (γαλλ.)	Β
Αλίκ (αρμ.)	Β	Ζεμάν (τουρκ.)	Α	Λους (λα)(αρμ.)	Α
Ανατολού (τουρκ.)	Β	Ζεν Ζουίβ (γαλλ.)	Α	Μαάν προ Ισραέλ (λε) (εβρ.)	Α
Άνκρ (γαλλ.)	Α	Ζεν Ζουίβ (λε) (εβρ.)	Β	Μαϊμόν (εβρ.)	Β
Αξιόν (εβρ.)	Α-Β	Ζεν Φιλ Ζουίβ (λα) (εβρ.)	Β	Μακαμπέο (ελ) (εβρ.)	Α
Αξιόν Σιονίστ (λ΄)(γαλλ.)	Α	Ζοζιτόν Βίργα (εβρ.)	Β	Μάλα Βοϊνίτσι Κάλενταρ (σερβ.)	Α
Αξιόν Σιονίστα (εβρ.)	Α	Ιμπάντ (τουρκ)	Β	Μαρτίλιο (ελ) (εβρ.)	Α
Αξιόν-Πρένσα (εβρ.)	Β	Ινφορμασιόν (λ΄) (γαλλ.)	Α-Β	Μάρτιο (εβρ.)	Α-Β
Αρεβέλκ (αρμ.)	Β	Ισλάμ (τουρκ.)	Α	Μεγού (αρμ.)	Β
Ασαχάρ (εβρ.)	Α	Ισραέλ (εβρ.)	Β	Μεσατζέρο (ελ) (εβρ.)	Β
Ασχαντάγκ (αρμ.)	Β	Ίστινα (βουλγ.)	Α	Μετζμουά ι Καβανίν	
Ασχαντάγκ Μοτζάκ (αρμ.)	Β	Ιτονενού (εβρ.)	Γ	ι Γιανανσί (τουρκ.)	Α
Βαρά (λα) (εβρ.)	Α-Β	Κανάρ (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Μούντο (ελ) (εβρ.)	Β
Βαχτ ιμ Σουντόστεν (γερμ.)	Γ	Καντράν (δη) (αγγλ.)	Γ	Μουτζαχεδέ (τουρκ.)	Α
Βέλικα Σίρμπια (σερβ.)	Α	Κιρμπάτς (ελ) (εβρ.)	Α	Μπαλγκαρίγια (βουλγ.)	Α
Βερντάντ (λα) (εβρ.)	Α-Β	Κλερόν (γαλλ.)	Α	Μπαλγκάριν (βουλγ.)	Α
Βολοντέ (Λα) (εβρ.)	Β	Κλαιρουάρ (λε) (γαλλ.)	Α	Μπάλκαν Νιούζ (δε) (αγγλ.)	Α
Βότσε (Λα) (ιταλ.)	Β	Κογκρέσσο Τζουδίο (εβρ.)	Α	Μπαλκανλάρ (τουρκ)	Α-Β
Βότσε ντ΄ Ιταλία (ιταλ.)	Α-Β	Κοκορίκο ε λε ποτάς (λε)(γαλλ.)	Α	Μπαχάκ (αρμ.)	Β
Βούλγαρος (;)(βουλγ.)	Α	Κομπατέ (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Μπεγιάν Ελ Χακ (τουρκ.)	Α
Γάτα (λα) Εβρ)	Β	Κονέτρ (γαλλ.)	Β	Μπελομόρετς (βουλγ.)	Α
Γενή Ασρ (τουρκ.)	Α-Β	Κονσιζέρο (ελ) (εβρ.)	Α	Μπλάιτι (αγγλ.)	Α
Γενή Γκαζέτα (τουρκ)	Β	Κουλέβρ (ελ) (εβρ.)	Β	Μποζ ντε Πουέβλο (εβρ.)	Α
Γενή Ζιά (τουρκ)	Α-Β	Κουλέβρο (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Μποζ ντε Πουέβλο (εβρ.)	Α-Β
Γκισμίντ (αρμ.)	Β	Κουνιατέρ (εβρ.)	Β	Μποζ Σιονίστα (Λα) (εβρ.)	Β
Γκριτό (εβρ.)	Α	Κουριέ ντε Σαλονίκ (γαλλ.)	Α	Μπολεντίνο ντε Ινφορμασιόνες (εβρ.)	Γ

Μπολεντίνο ντε λα Σαλόνικ (εβρ.)	Α	Πράβντα (σερβ.)	Α	Σιλιάχ (τουρκ.)	Α
Μπουλετέν (γαλλ.)	Β	Πράβο (βουλγ.)	Α	Σινιστράτο ντι Σαλόνικο (ελ)(εβρ.)	Α
Μπουρλόν (Ελ) (εβρ.)	Α	Πρένσα Λίμπερα (εβρ.)	Β	Σρίπσκι Γκλάσνικ (σερβ.)	Α
Μιστέριος ντε λα		Προγκρέ (λε) (γαλλ.)	Α-Β	Σρίπσκι Τέχνικι Λιστ (σερβ.)	Α
Νατούρα (Λος)(εβρ.)	Α	Προγκρέ ντε Σαλονίκ (γαλλ.)	Α	Τέλεγκραφ ντε Σαλονίκ (γαλλ.)	Α
Ναρόντ (σερβ.)	Α	Προγκρέσο (ελ) (εβρ.)	Α	Τελεγκράφο (ελ) (εβρ.)	Β
Νασιόν (λα) (γαλλ.)	Β	Προ Ισραέλ (γαλλ.)	Α-Β	Τενβίρ ι Εφκιάρ (τουρκ.)	Α
Νασιόν (λα) (εβρ.)	Α-Β	Προ Ισραέλ (εβρ.)	Α-Β	Τζιντιό (ελ) (εβρ.)	Β
Νεντέλνι Πρέκλεντ (σερβ.)	Α	Προ Λεάρσι (εβρ.)	Β	Τζιόβενο (ελ) (εβρ.)	Β
Νεφίρ (τουρκ.)	Α	Προφεσιονάλ-		Τζιχάτ (τουρκ.)	Α
Νόβα Μπαλγκάρια (βουλγ.)	Α	ο Επαγγελματίας (ελ)(εβρ.)	Β	Τζόβενο (ελ) (εβρ.)	Β
Νορ Άικ (αρμ.)	Β	Ράγιο (ελ) (εβρ.)	Β	Τζουγκτόν (ελ) (εβρ.)	Β
Νορ Αλίκ (αρμ.)	Β	Ράγιο ντε Φουέγκο (ελ) (εβρ.)	Β	Τιέμπο (ελ) (εβρ.)	Α-Β
Νουβό Σιέκλ (γαλλ.)	Α-Β	Ραμποτινέσκυ Βέστνικ (σερβ.)	Α	Τικβανετού (εβρ.)	Β
Νουέβα Έποκα (εβρ.)	Α	Ράτνι Ντνέβνικ (σερβ.)	Α	Τίρο (ελ) (εβρ.)	Α
Νουέβο Αβενίρ (ελ) (εβρ.)	Α	Ρεβί Φραγκομακεντονιέν (γαλλ.)	Α	Τορά Βααβοντά (εβρ.)	Β
Νουέβο Κιρμπάτς (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Ρέλιεβ (ελ) (εβρ.)	Β	Τουράν (τουρκ.)	Α
Ντρουάτ (λε) (γαλλ.)	Α	Ρέλιεβ ντε Φουέγκο (ελ) (εβρ.)	Β	Τρικολόρ (γαλλ.)	Α
Όγνυπος (αρμ.)	Β	Ρενασένσια Τζουδία (λα)(εβρ.)	Α-Β	Τριμπιούν (λα) (γαλλ.)	Α
Οπινιόν (λ΄) (γαλλ.)	Α-Β	Ρενασέντσια (λα) (εβρ.)	Α	Τριμπιούν Ζουίβ ντε Γκρές (γαλλ.)	Β
Οπινιόν ντι Λεντί (γαλλ.)	Α	Ρενεσάνς Ζουίβ (λα) (γαλλ.)	Α	Τριμπούν (σερβ.)	Α
Ορ Ζιόν (εβρ.)	Α	Ρενσάνς Ζουίβ (λα) (εβρ.)	Β	Τριμπούνα Λίμπερα (λα) (εβρ.)	Α
Όριεντ Γουίκλι (αγγλ.)	Α	Ριζόν (ελ) (εβρ.)	Β	Τριμπούνα Τζουδία (λα)	Γ
Οριζόν (αρμ.)	Β	Ρούσκι Βέστνικ (ρωσ.)	Α	Τρομπέτα (λα) (εβρ.)	Α-Β
Ορόρ (γαλλ.)	Β	Ρούσκι Σλάβα (ρωσ.)	Α	Τσακετόν (λα) (εβρ.)	Α
Οτετσέστβο Πράβο (βουλγ.)	Α	Σαμάρ (ελ) (εβρ.)	Α	Τσιπλές (ελ) (εβρ.)	Β
Παρί-Μπαλκάν (γαλλ.)	Α	Σαμοπράβα (σερβ.)	Α	Υμέναιος (γαλ)	Β
Πάτρια Λοντάνα (ιταλ.)	Β	Σαρλό (εβρ.)	Α-Β	Φλαμπό (λε) (εβρ.)	Β
Πεπλ (λε) (γαλλ.)	Α	Σαρουμπενάγια Ρούσε (ρωσ)	Α-Β	Φλαμπό ντ΄ Οριάν (γαλλ.)	Α
Πιερότ (γαλλ.)	Α	Σατάν (εβρ.)	Β	Φλέντζα (λα) (εβρ.)	Β
Πόπουλαρ (ελ) (εβρ.)	Β	Σελαμέτ (τουρκ.)	Α-Β	Χαβαντίς (τουρκ)	Α-Β
Πορμπούργκο (ελ) (εβρ.)	Α	Σελαμπέτ (τουρκ.)	Α	Χακ (τουρκ.)	Α-Β
Ποστ (αγγλ.)	Β	Σελιάχ (τουρκ.)	Α	Χακικάτ (τουρκ.)	Α-Β
Πουέβλο (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Σέντιο Οβρίρα (λα) (εβρ.)	Α	Χαχτάνκ (αρμ.)	Β
Πουντσόν (ελ) (εβρ.)	Α-Β	Σερβική Ηχώ (;) (σερβ.)	Α	Χιλάλ (τουρκ.)	Α

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1912-2012

ΜΕΓΑΛΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΤΕΝΙΚΗ
ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

